

Arkitekturpolicy i Markaryds kommun

Ella Rydmark

Examensarbete/Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2020

Arkitekturpolicy i Markaryds kommun

Architectural policy in Markaryd municipality

Ella Rydmark

Handledare:	Petra Thorpert, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Bitr. handledare:	Caroline Dahl, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator:	Victoria Sjöstedt, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Bitr. examinator:	Johan Wirdelöv, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning:	30hp
Nivå och fördjupning:	A2E
Kurstitel:	Independent Project in Landscape Architecture
Kurskod:	EX0846
Program/utbildning:	Landskapsarkitekturprogrammet
Kursansvarig inst.:	Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Utgivningsort:	Alnarp
Utgivningsår:	2020
Omslagsbild:	Pontus Wirf

Nyckelord: Arkitekturpolicy, gestaltad livsmiljö, arkitekturprogram, arkitekturpolitik, arkitektur, styrdokument, Markaryds kommun

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Mer information om publicering och arkivering går att hitta här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Det här arbetet beskriver, diskuterar och presenterar framtagandet av en arkitekturpolicy i Markaryds kommun. Syftet med arbetet är att skapa en bra och lättanvänd arkitekturpolicy för Markaryds kommun med frågeställningarna: Hur ser en bra arkitekturpolicy ut? Varför ser slutresultatet av Markaryds arkitekturpolicy ut som den gör? Markaryds kommun är en liten kommun med strax över 10 000 invånare och har utmaningar i sitt arbete med arkitekturfrågor som många små kommuner kämpar med. Resurser och kompetensutmaningar är två frågor som uppsatsarbetet behandlar från en liten kommuns perspektiv och som skiljer sig från större kommuners utmaningar. Metoden som användes för att hitta ett upplägg för en arkitekturpolicy som passar Markaryd, är en jämförelse av sex andra kommunala arkitekturpolicyer. De sex kommunerna är av varierad befolkningsstorlek och kan kategoriseras in i två primära upplägg av sina arkitekturpolicyer. Den kortfattade och generella arkitekturpolicyen samt den detaljrika och utförliga arkitekturpolicyen. Kommunerna i jämförelsen har sedan analyserats ur retoriska perspektiv där syfte och målgrupp samt anpassning till syfte och målgrupp varit avgörande för resultatet. Intervjuer, jämförelser, en retorisk analys samt utformandet av Markaryds arkitekturpolicy ligger alla till grund för arbetets undersökande del och utgör arbetets metoder. Metoderna har använts i arbetet för att komma fram till resultatet av hur en bra arkitekturpolicy ser ut och varför utformandet av Markaryds arkitekturpolicy slutligen blev som den blev.

Resultatet av jämförelserna av de olika kommunerna tillsammans med Boverkets Vägledning om arkitekturstrategier intygar om att det finns många olika vägar att gå för en arkitekturpolicy. När detta har sammanflätats med Markaryds specifika förutsättningar, workshoppar med politiker och medborgaråsikter i ett visionsarbete har en arkitekturpolicy tagit form. Markaryds arkitekturpolicy har i slutändan blivit ett kortfattat styrdokument som utgår från frågeställningen Vad är målet med arkitektur? På så sätt har Markaryds arkitekturpolicy kunnat anpassas för att skapa diskussioner i kommunen snarare än att berätta hur arkitektur ska vara. Detta lämnar utrymme för kommunen att utforska gemensamma visioner mot en starkare arkitektonisk identitet.

Uppsatsarbetet kan fungera som stöd för mindre kommuner som planerar eller är i fas med att ta fram en egen arkitekturpolicy. I detta arbete kan en mindre kommun följa resonemangen som en mindre kommun behöver handskas med i skapandet av en arkitekturpolicy. De kan även få en förklaring till varför arkitekturpolicyens olika delar ser ut som de gör då varje sida i Markaryds arkitekturpolicy behandlas i diskussionen. Som ensam arkitekt eller med ett fåtal arkitektkollegor på kommunen kan arbetet ses som en röst att bolla tankar med. Frågeställningarna som tas upp kommer att uppstå i alla de kommuner som är i processen att skapa en egen arkitekturpolicy. Med utförliga förklaringar och diskussioner kan därmed arbetet klargöra valen som har gjorts.

Nyckelord: Arkitekturpolicy, gestaltad livsmiljö, arkitekturprogram, arkitekturpolitik, arkitektur, styrdokument, Markaryds kommun

Abstract

This work describes, discusses and presents the development of an architecture policy in Markaryd municipality. The purpose of the work is to create a good and easy-to-use architecture policy for Markaryd municipality with the questions: What does a good architecture policy look like? Why does the end result of Markaryd's architecture policy look the way it does? Markaryd municipality is a small municipality with just over 10,000 inhabitants and struggles with challenges in the work with architectural issues similar to many other small municipalities. Resources and competence challenges are two issues that this work deals with from a small municipality's perspective since these differ from the challenges of larger municipalities. The method used to find a structure for an architecture policy that suits Markaryd is a comparison of six other municipal architecture policies. The six municipalities are of varying population size and can be categorized into two primary structures in terms of their architecture policies. The concise and general architectural policy as well as the detailed architectural policy. The municipalities in the comparison have been analyzed from rhetorical perspectives where purpose and target group as well as adaptation to purpose and target group have been decisive for the result. Interviews, comparisons, a rhetorical analysis and the formulation of Markaryd's architectural policy all form the basis for the investigative part of the work and constitute the work's methods. The methods have been used in the work to arrive at the result of what a good architectural policy looks like and why the design of Markaryd's architectural policy finally turned out as it did.

The results of the comparisons of the different municipalities together with Boverket's (National Board of Housing, Building and Planning) Guidance on architectural strategies make evident that there are many different ways to go for an architectural policy. When this has been intertwined with Markaryd's specific conditions, workshops with politicians and civic opinions in a vision work, an architectural policy has taken shape. Markaryd's architecture policy has ultimately become a concise governing document based on the question What is the goal of architecture? In this way, Markaryd's architecture policy has been able to be adapted to create discussions in the municipality rather than to tell how architecture should be. This leaves room for the municipality to explore common visions towards a stronger architectural identity.

The thesis work can function as support for smaller municipalities that are planning or are in the process of developing their own architectural policy. In this work, a smaller municipality can follow the reasoning that a smaller municipality needs to deal with in the creation of an architectural policy. They can also get an explanation of why the different parts of the architecture policy look like they do since each page in Markaryd's architecture policy is dealt with in the discussion. As a solo architect or with a few architect colleagues in the municipality, the work can be seen as a voice to brainstorm with. The issues raised will arise in all the municipalities that are in the process of creating their own architectural policy. With detailed explanations and discussions, the work can thus clarify the choices that have been made.

Keywords: Architectural policy, design policy, architecture, Markaryd municipality, regulatory documents

Förord

Arbetet med Markaryds arkitekturpolicy har varit en lång resa där mitt intresse för arkitekturpolitik har vuxit fram mer och mer. I ett sådant nischat arbete som detta har det stundtals varit ensamt och svårt att komma vidare. Därför finns det några nyckelpersoner som jag har att tacka för att jag nu har kommit i mål.

Jag vill framförallt tacka Margareta Wilhelmsson som från dag ett av uppdraget bollat tankar och gett välbehövlig uppmuntran. Utan dina positiva instick hade jag som student förmodligen inte vågat ro arbetet i hamn.

Även ett stort tack till Karin Milles för att du tog dig tiden till att dela med dig av dina tankar och erfarenheter. Den personliga kontakten har varit värdefull för att kunna resonera om arkitekturens roll i samhället.

Givetvis vill jag tacka min chef på Markaryds kommun, John Karlsson, som har gett mig otroligt mycket utrymme att utforska och utmana min egen kompetens inom arkitekturen. Utan de många diskussionerna under pendlingstimmarna tillsammans hade jag inte kunnat upptäcka mitt intresse för arkitekturpolitik.

Jag vill också tacka politikerna i miljö-och byggnadsnämnden i Markaryd som har gett mig intressanta och värdefulla diskussioner. Trots att vi inte alltid har delat åsikter har ni gett mig utrymme och respekterat min kompetens vilket både har gett mig enorm glädje och självförtroende.

Jag vill även tacka min handledare Petra Thorpert som varit konstruktivt positiv till mitt arbete under hela resan. Din uppmuntran och kompetens har gjort mig intresserad men framförallt gett ett mycket bättre slutresultat av arbetet.

Tack Caroline Dahl för att du hjälpte mig att ifrågasätta och beskriva arkitektur. Det har gett mer tyngd i slutprodukten och gett mig insikter inom ämnet som jag alltid kommer att ha med mig.

Slutligen vill jag tacka mitt framtida barn som har växt i min mage i takt med att uppsatsen vuxit fram. Utan dig där inne hade jag inte haft motivationen till att bli klar innan din födsel. Äntligen kan vi slappna av!

Innehållsförteckning

Arbetets slutprodukt, Markaryds arkitekturpolicy, finns som bilaga 1.

1. Inledning	1
1.1. Bakgrund	2
1.2. Syfte	3
1.3. Frågeställningar	3
1.4. Avgränsningar	3
1.5. Material	3
1.6. Metod	4
1.6.1. Metod Intervju	4
1.6.2. Metod Jämförelse	5
1.6.3. Metod retorisk analys	7
1.6.4. Metod för framtagande av arkitekturpolicy	7
2. Del 1	9
2.1. Arkitekturpolitiken som ledde fram till idag	9
2.2. Vad är arkitektur?	11
2.3. Vad är en arkitekturpolicy?	12
2.4. Befintligt underlag för Arkitekturpolicyer	14
2.5. Plan- och bygglagens roll för att stärka arkitekturen i samhället	15
2.6. En förankrad arkitekturpolicy är en bra arkitekturpolicy, eller?	17
2.7. En tidlös arkitekturpolicy är en bra arkitekturpolicy, eller?	18
3. Del 2	19
3.1. Jämförelse av arkitekturpolicyer	19
3.2. Örebro kommun	20
3.3. Eskilstuna kommun	23
3.4. Norrköping kommun	25
3.5. Askersunds kommun	28
3.6. Linköping kommun	30
3.7. Vara kommun	33
3.8. Sammanfattning av jämförelse	36
3.8.1. Uppföljningen av arkitekturpolicyers effekt	36

3.8.2. Vad tar jag med mig till skapandet av en arkitekturpolicy i Markaryd 36

4. Del 3	38
4.1. Om Markaryds kommun	38
4.2. Dokument i kommunen.....	41
4.3. Politikerna i kommunen och vision 2030 om stadsbyggnad	41
4.4. Varför efterfrågas en arkitekturpolicy i Markaryd?.....	43
5. Diskussion	45
5.1. Olika typer av arkitekturpolicyer – vilken väg är den bästa?	45
5.2. Med bakgrund inom landskapsarkitektur.....	46
5.3. Markaryds Arkitekturpolicy	48
5.4. En annorlunda metod, ett annorlunda resultat?	52
6. Slutsats	54
6.1. Framtida forskningsfrågor.....	54
7. Källor	56
7.1. Tryckta källor:	56
7.2. Opublicerat material:	56
7.3. Elektroniska källor:	57
7.4. Figurförteckning	59
Bilaga 1	62
Bilaga 2	81

1. Inledning

Med en målsättning om arkitektur, form och design från regeringen, där arkitektur lyfts som en viktig punkt för att skapa ett hållbart samhälle, har arkitekturpolicyer blivit allt vanligare i svenska kommuner. Regeringsuppdraget går under namnet Gestaltad Livsmiljö och antogs 2018 (Kulturdepartementet 2018). I Proposition 2017/18:110 beskrivs det övergripande målet:

Regeringens målsättning är ett samhällsbygge som sätter människan i centrum, där fler ska få leva och bo i inkluderande, väl gestaltade och långsiktigt hållbara miljöer.

Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön. (Kulturdepartementet 2018, s.16)

Denna proposition tar ett helhetsgrepp om arbetet med den gestaltade livsmiljön och utgör samtidigt en samlad nationell arkitekturpolicy. (Kulturdepartementet 2018, s.18)

De svenska kommunernas varierade storlek, kompetens, resurser och intresse inom ämnet arkitektur har gjort att arkitekturpolicyer främst har skapats i stora kommuner (Sveriges Arkitekter 2019). I detta arbete kommer jag att skapa en ny arkitekturpolicy i Markaryds kommun där lärdomar från andra kommuners arbete vävs ihop med Markaryds speciella förutsättningar. I arbetets första del utgår jag från befintligt underlag inom ämnet arkitekturpolicy för att sedan övergå till en jämförelse av sex olika arkitekturpolicyer i Sverige i arbetets andra del. Slutligen beskrivs Markaryds situation, ambition och förutsättningar i del tre av arbetet, för att i diskussionen leda till ett resonemang om vad en bra arkitekturpolicy är. I arbetets sista del redovisas Markaryds arkitekturpolicy som är ett resultat av den kunskap som framkommit i studien anpassat efter Markaryds kommuns förutsättningar. Processen med att ta fram en arkitekturpolicy för Markaryds kommun påbörjades i november 2019 av mig som anställd landskapsarkitekt på Markaryds kommun, för att sedan ta paus under våren 2020 och slutföras som ett mastersarbete i september 2020.

1.1. Bakgrund

Markaryds kommun är en liten kommun i södra Småland som tillhör Kronobergs län. Kommunen angränsar till både Skåne och Halland vilket har gett kommunen många kulturella influenser inom arkitektur (Smålands museum 2019). Som en liten kommun i ett litet län finns det en problematik med att upprätthålla en hög arkitektonisk kvalitet, eftersom kommunen fokuserar på kortsiktiga detaljplaner och bygglov istället för en långsiktig översiktsplan. Byggherrar, kommunen och privatpersoner skapar arkitektur efter egna intressen och det har lett till en spretig arkitektonisk karaktär i kommunens tätorter. För att ge kommunen en starkare och mer sammanhållen identitet efterfrågade Markaryds politiker ett styrdokument hösten 2019 som ska vägleda dem i deras beslutfattande. De vill även att styrdokumentet ska skapa diskussion med byggherrar för att uppnå gemensamma mål. Genom att ha en arkitekturpolicy som styrdokument, kan kommunens kulturella identitet stärkas och arkitekturens samtliga fyra discipliner uppmärksammas. Detta kommer i sin tur leda till en bättre byggd miljö för Markaryds invånare där hög arkitektonisk kvalitet står i centrum för ett starkt samhälle.

I november 2019 fick jag som landskapsarkitekt på kommunen frågan om jag ville vara projektledare för arkitekturpolicyen samt skapa den. Med bakgrund inom Sveriges Arkitekter och dåvarande ordförande för Sveriges Arkitekter Studenterna, hade jag ett starkt kontaktnät inom branschen att lita på i uppstarten av projektet. Det visade sig dock snabbt att tidsramen, som sträckte sig till den sista december 2019, var för snäv då jag även hade andra arbetsuppgifter under tiden. Detta gick ut över arkitekturpolicyen som i slutet av december 2019 inte hann färdigställas. Men eftersom en del av arbetet var gjort och nyfikenheten inför arkitekturpolicyer var stor, återupptog jag arbetet som mitt mastersarbete i maj 2020. Då jag sommarjobbade på kommunen 2020 med andra arbetsuppgifter, hade jag möjlighet att återkoppla policyarbetet med mina kollegor.

Eftersom arkitekturpolicyer är ett förhållandevis nytt fenomen kan det vara hjälpsamt för branschen att detta arbete görs med ett kommunalt perspektiv. Många små kommuner upplever samma situation som Markaryd med få resurser och avsaknad av kompetent personal, vilket medför att få små kommuner har en arkitekturpolicy (Sveriges Arkitekter 2019). Därför behövs det ett grundligt arbete som kan agera förebild för flera kommuner i samma storlek och även inspirera större kommuner till arkitekturpolicyens möjligheter.

Begreppet Arkitekturpolicy etablerades 2017 då regeringen gav Boverket i uppdrag att ta fram "Underlag till nationell arkitekturpolicy" (Boverket 2017). En av anledningarna till att begreppet policy sällan används i namnet av dokumentet är förmodligen utav byråkratisk anledning. I många kommuner används endast Policy då kommunfullmäktige har antagit beslutet som ett politiskt dokument. En beteckning för samma typ av dokument är Strategi eller Program som kan antas av enskilda nämnder (Umeå 2017; Varberg 2020). Hur begreppet policy hanteras är dock olika från kommun till kommun och det behöver inte vara kopplat till vilken instans som antar dokumentet. I uppsatsarbetet kommer ett flertal olika begrepp för innehållet av en arkitekturpolicy presenteras då kommunerna har valt att namnge dem med varierande namn.

Arkitekturpolicy används dock som samlingsnamn för de dokumenten som definieras och diskuteras i arbetets första och andra del.

1.2. Syfte

Syftet med uppsatsarbetet är att skapa en bra och lättanvänd arkitekturpolicy för Markaryds kommun. I uppsatsarbetet behandlas frågeställningen ”Hur ser en bra arkitekturpolicy ut?” utifrån retoriska grunder där ordet bra definieras som att uppnå sitt syfte, där dokumentet är anpassat för dess målgrupp eller inte. Vidare syftar arbetet till att kunna fungera som vägledning för andra kommuner som är i processen att skapa en arkitekturpolicy.

1.3. Frågeställningar

Hur ser en bra arkitekturpolicy ut? Varför ser Markaryds arkitekturpolicy ut som den gör?

1.4. Avgränsningar

Då arkitekturpolicyen skapas på uppdrag av Markaryds kommun måste hänsyn tas till kommunens önskemål och förväntningar. Detta gör att slutprodukten ser annorlunda ut än om den endast hade skapats utifrån arbetets akademiska del. Det faktum att slutprodukten även har justerats efter synpunkter är ytterligare en faktor som har påverkat slutproduktens utformning.

1.5. Material

I arbetet har de primära källorna varit Boverkets ”Underlag till nationell arkitekturpolicy” (Boverket 2017) och ”Vägledning om arkitekturstrategier”(Boverket 2020c) samt Sveriges Arkitekters ”Kommunernas arkitekturpolicy – en kartläggning” (Sveriges Arkitekter 2019), de är grunden till arbetets första del.

Boverket är en förvaltningsmyndighet i Sverige som tillhör finansdepartementet. De ansvarar för frågor inom byggd miljö, hushållning med mark- och vattenområden, fysisk planering, byggande och förvaltning av bebyggelse, boende och bostadsfinansiering. Boverket får regelbundet uppdrag direkt från regeringen och har fått i uppdrag att skapa nationella riktlinjer för en arkitekturpolicy. Dokumentet Underlag till nationell arkitekturpolicy är ett resultat av ett regeringsuppdrag från 2017 (Boverket 2020a).

Sveriges Arkitekter är en fack- och branschorganisation som arbetar för att främja arkitekturfrågor i samhället på sina medlemmars vägnar. Då medlemmarna är både arkitekter och arkitektstudenter är deras agenda bred. I kartläggningen Kommunernas arkitekturpolicy – en kartläggning (Sveriges Arkitekter 2019) har Sveriges Arkitekter samlat in data från en enkätundersökning som skickats ut till Sveriges alla kommuner. 75 % av de tillfrågade svarade på enkäten vilket förstärker kartläggningens innehåll. Boverket anmärker att Sveriges Arkitekters definition av en arkitekturpolicy är bred vilket gör att många kommuner inkluderas i deras kartläggning (Boverket 2020b).

1.6. Metod

För att en arkitekturpolicy i Markaryds kommun kunnat ta form har ett omfattande metodarbete gjorts. I arbetet har kvalitativa intervjuer med relevanta personer inom arkitekturbranschen och bland kommunens tjänstemän genomförts, dessa beskrivs under 1.6.1 Metod Intervju. En kvalitativ jämförande metod av befintliga underlag och arkitekturpolicyer har använts och beskrivs under 1.6.2 Metod Jämförelse. Hur själva jämförelsen har gått till beskrivs sedan under 1.6.3 Metod Retorisk analys. I framtagandet av en ny arkitekturpolicy för Markaryds kommun har workshoppar delvis legat till grund för att anpassa arkitekturpolicyen till Markaryd, detta beskrivs under 1.6.4 Metod Framtagandet av arkitekturpolicy. Genom att jämföra befintliga arkitekturpolicyer i andra svenska kommuner och undersöka befintligt material, kan lärdomar tas och utvecklas till en välfungerande arkitekturpolicy.

Arbetet med en arkitekturpolicy startade när jag var anställd som kommunal tjänstemän och är ett kommunalt initiativ, vilket har format metodens olika delar. Del 1.6.1 Metod Intervju och 1.6.4 Metod Framtagandet av ny arkitekturpolicy skapades innan arbetet var tilltänkt som en akademisk uppsats. Det har gjort att de metoderna inte hade någon tydlig vetenskaplig frågeställning att arbeta emot. Då jag senare upptog projektet med en arkitekturpolicy ur ett akademiskt perspektiv kunde 1.6.2 Metod Jämförelse och 1.6.3 Metod Retorisk analys formas utefter det.

1.6.1. Metod Intervju

Det finns begränsat med skriftliga källor inom ämnet arkitekturpolicyer, vilket gör att jag har valt att göra kvalitativa intervjuer med personer inom arkitektbranschen. Alltför att få en klarare bild av vad en arkitekturpolicy är och kan vara. Intervjuerna har skett genom både personliga möten, telefonmöten och mejlkorrespondens. Intervjuerna har varit ostrukturerade (Bryman & Nilsson 2011) utan tydliga frågeställningar och samtalens karaktär har skiljt sig från person till person. Då intervjuerna skedde i ett tidigt skede, handlade de dock främst om att få tips på hur skapandet av en ny arkitekturpolicy skulle kunna se ut, samt vilka arkitekturpolicyer som var relevanta.

I ett första skede påbörjades intervjuer med Margareta Wilhelmsson, samhällspolitisk chef på Sveriges Arkitekter och ansvarig för dokumentet ”Kommunernas arkitekturpolicy – en kartläggning”. Som samhällspolitisk chef för Sveriges Arkitekter och väl insatt i landets arkitekturpolicyer valdes Margareta Wilhelmsson för sin expertis och breda kompetens inom ämnet. Som författare av arbetet har jag länge varit aktiv inom Sveriges Arkitekter och känner Margareta sen innan. Samtalen med henne har därför varit av en avslappnad karaktär där vi har diskuterat olika arkitekturpolicyer. Och hon har gett tips om vilka arkitekturpolicyer som kan vara intressanta att jämföra. Intervjuerna har främst skett via telefon och med kompletterande e-mail där anteckningar har sparats.

I och med att det är Boverket som ansvarar för arbetet med arkitekturpolicyer var ett samtal med myndigheten ett måste. Syftet var främst att få en idé av hur deras bild av en arkitekturpolicy såg ut. I en telefonintervju med Caroline Stigsdotter, Expert/ uppdragsledare arkitektur och strategisk planering på Boverket ställdes frågor kring vilka arkitekturstrategier som Boverket har studerat, hur deras bild av en arkitekturpolicy såg ut samt om hon hade några tips på hur utformandet av Markaryds policy skulle kunna göras.

Karin Milles, Stadsarkitekt på Norrköpings kommun och medskapare av Norrköpings arkitekturpolicy har gett tips och delat med sig av kunskap från deras skapande av policyn. Med henne skedde intervjuer både på mejl och i person då vi träffades i ett annat ärende. Frågeställningarna till Karin har framförallt varit om hon hade några tips på hur arkitekturpolicyn i Markaryd skulle kunna se ut samt generellt om lärdomar från hennes egen arkitekturpolicy. I och med att jag har fått en tydligare helhetsbild av Norrköpings arkitekturpolicy kan det ha speglats i skapandet av Markaryds arkitekturpolicy.

Markaryds kommuns kulturhistoria har mestadels förts vidare enligt muntlig berättartradition. Det finns ett fåtal nedskrivna texter om områdets kulturhistoria men desto mer finns kvar i kommuninvånarnas minnen. I arbetets del 3 Om Markaryd har därför Bengt Göran Söderlind, Näringslivschef, intervjuats för att säkerställa den kulturhistoriska förankringen. Intervjuer har skett sporadiskt under sommaren 2020 då vi vid flera tillfällen vandrat på historiska platser där historien har visat sig i landskapet.

1.6.2. Metod Jämförelse

I jämförelser av olika befintliga arkitekturpolicyer har sex kommuners dokument valts ut. Dessa har valts ut från Sveriges arkitekters kartläggning Kommunernas arkitekturpolicy – en kartläggning (Sveriges Arkitekter 2019) där de listar kommuner med befintliga arkitekturpolicyer.

- Alvesta (2018) • Askersund (2011) • Avesta/Norberg/Fagersta (2017) • Falköping (2009) • Göteborg (2018)
- Karlskrona (2017) • Kävlinge (2018) • Lidköping (2011) • Linköping (2017) • Malmö (2018) • Nacka (2014)
- Norrköping (2018) • Nässjö (2015) • Piteå (2016) • Ronneby (2012) • Stockholm (2018) • Säffle (2015) • Sölvesborg (2017) • Täby (2019) • Uddevalla (2016) • Ulricehamn (2017) • Upplands Väsby (2018) • Uppsala (2017) • Vara (2017) • Vetlanda (2013) • Åmål (2018) • Örebro (2018) – Sveriges Arkitekter 2019 (Sveriges Arkitekter 2019, ss.8-9)

Urvalet har gjorts genom att i ett första steg leta upp de nämnda kommunernas arkitekturpolicy. Därefter valde jag att titta närmare på de arkitekturpolicyer som var lättillgängliga på internet. I många fall har det inte gått att hitta något dokument på kommunens egen hemsida som motsvarar en arkitekturpolicy. Eftersom uppsatsens syfte inte är att kartlägga landets arkitekturpolicyer, har därför de kommunerna med lättillgängliga arkitekturpolicyer som funnits på kommunens hemsida i slutändan valts ut. Undantaget för detta är Vara kommun som skickade sin arkitekturpolicy i mejl där de själva medgav att den var svår att hitta på kommunens hemsida. När samtliga tillgängliga policyer hade identifierats gjordes ett urval baserat på kommunens storlek, dokumentets storlek och dokumentets innehåll.

En viktig aspekt i valet av kommuner för jämförelse var att försöka få med flera små kommuner som motsvarar Markaryds kommuns befolkningsstorlek. För att en mindre kommuns förutsättning förmodligen liknar Markaryds eftersom de har mindre resurser och eventuellt liknande ambitionsnivå. Bland de sökande mindre kommuner som finns med på Sveriges Arkitekters lista fanns endast fem. Dokumenten från dessa kommuner blev en del i det tidiga förarbetet. De kommuner som Markaryds jämfördes med var: Alvesta, Askersund, Avesta/Norberg/Fagersta, Kävlinge och Vara. I ett senare skede av arbetet framgick det att till exempel Avesta/Norberg/Fagersta gemensamma dokument Bygga på landet inte motsvarade de förväntningar på typ av dokument som Markaryds kommun efterfrågade, vilket är ett fokusområde på tätortsbyggelse. Även Kävlinge och Alvestas arkitekturpolicyer visade sig vara av en översiktsplan. Till slut valdes Askersunds Stadslivsmanifest och Varas Gestaltungsprogram ut, för att de var relevanta med fokus på innehåll och olika aspekter av stadsbyggandet.

Bland Sveriges stora kommuner är urvalet bland arkitekturpolicyer stort och det har därmed funnits bättre förutsättningar för att välja olika upplägg av arkitekturpolicyer. Generellt har de större kommunerna valt två vägar när de skapade sina arkitekturpolicyer. Där den ena vägen är att skapa ett omfattande dokument med detaljerade förklaringar kring arkitektur. Och den andra har varit ett kortfattat och lättläst dokument. I den jämförande studien har båda typen av policyer valts ut. Örebro arkitekturpolicy Arkitektur och byggande i Örebro kommun och Linköpings Arkitekturprogram för Linköpings innerstad kategoriseras båda som långa och omfattande policyer. Eskilstunas Arkitektur Eskilstuna – ett arkitektur- och stadsbyggnadsprogram och Norrköpings Arkitekturprogram Norrköping kategoriseras som kortfattade och lättlästa arkitekturpolicyer. De sex utvalda kommunerna som jämförs i arbetet är: Örebro, Eskilstuna, Norrköping, Askersund, Linköping och Vara.

Arkitekturpolicyerna jämförs i arbetet framförallt efter innehåll för att se om det finns några likheter och olikheter mellan dem. Därför beskrivs olika delar från kommunernas policyer där utdrag från texten analyseras utifrån syfte och läsbarhet. Även detaljeringsnivå tas upp som en egen kategori i jämförelsen för att kunna se hur de olika kommunerna har behandlat den frågan.

I flera fall i jämförelsen har syftet förväxlat med målet. Därför har en tolkning gjorts där syftet är till för att beskriva varför arkitekturpolicyer finns och målet är till för beskriva vad som ska

åstadkommas med policyn. I de fall där orden har förväxlats har en tolkning gjorts, där definitionen fått avgöra syftet snarare än det uttryckta ordvalet.

1.6.3. Metod retorisk analys

I del 2 av arbetet jämförs sex olika arkitekturpolicier och analyseras med retoriska perspektiv. Detta görs med utgångspunkt i retorikens grunder där framförallt Partesmodellens delar bedöms (Lindqvist Grinde 2008). I det stora hela handlar det om att analysera texten utifrån dess syfte och anpassning till målgrupp. Enligt partesmodellen finns det sju steg som varje talare eller textförfattare ska förhålla sig till i skapandet av sitt tal eller text. Modellen är en typ av arbetsprocess för att säkerställa en lyckad slutprodukt. I detta arbetes fall är slutprodukten en arkitekturpolicy. De sju stegen är följande: Intellectio, Inventio, Dispositio, Elocutio, Memoria, Actio och Pronuntiatio.

Eftersom analyserna görs på texter är de tre sista stegen (Memoria, Actio, Pronuntiatio) inte relevanta att använda sig av i detta arbete. Ett av de viktigaste stegen som analyseras i detta arbete är Intellectio som handlar om att förstå situationen (kairos), om att hitta den gemensamma sanningen för de som ska läsa dokumentet (doxa) och att förstå vilken information som är lämplig för målgruppen (decorum). När aspekterna i Intellectio är identifierade kan informationen i dokumentet börja jämföras i Inventio som handlar om att hitta rätt argument för målgruppen. Därefter kommer Dispositio in som en analyserande del av dokumentets disposition i förhållande till ovan nämnda steg. Avslutningsvis analyseras Elocutio där formuleringar och språkbruk ställs emot Intellectio. (Lindqvist Grinde 2008).

Arkitekturpolicier analyseras i del 2 enligt partesmodellens. För att underlätta för läsare utan retoriska förkunskaper, har språkbruket och partesmodellen förenklats. Istället för att beskriva den specifika arkitekturpolicyns Intellectio med beskrivningar om kairos, doxa, decorum mm, översätts detta moment till att identifiera Syfte och Målgrupp. Inventio, Dispositio och Elocutio översätts till att anpassa innehållet efter Syfte och Målgrupp. I arbetet kommer alltså två moment att nämnas som grunden till retoriska analysen: Identifiera Syfte och Målgrupp samt anpassa till Syfte och Målgrupp.

1.6.4. Metod för framtagande av arkitekturpolicy

Jämförelsen av de sex arkitekturpolicier är stommen i utformandet av Markaryds arkitekturpolicy. Utformning och innehåll i de jämförande kommunernas arkitekturpolicys är inspiration för att kunna skapa en policy för Markaryds kommun.

I samband med arbetet med att ta Markaryds arkitekturpolicy har två workshoppar arrangerats på Markaryds kommun. Syftet har varit att lära ut om arkitekturens grunder till politiker i miljö- och byggnadsnämnden. Dessa två workshoppar ägde rum vid två tillfällen där politikerna fick en bredare bild av begreppet arkitektur och de olika disciplinerna inom arkitekturen. Båda tillfällena inleddes med en grundläggande genomgång på ca 40 minuter där fördelar med kvalitativ

arkitektur förklarades. Grundidén var att förmedla budskapet om att en genomtänkt arkitektur kan främja människors hälsa, att det kan ses som en konstform och att det finns ekonomiska vinster i att skapa kvalitativa arkitektoniska miljöer. De fyra olika arkitekturdisciplinerna, byggnadsarkitektur, inredningsarkitektur, landskapsarkitektur och fysisk planering lyftes upp och deras styrkor jämfördes mot varandra. Diskussionerna från dessa workshops ligger till stor del till grund för vilken riktning arkitekturpolicyn i Markaryd utformades.

I workshop 1 visades de mål som kommunstyrelsen antagit som kan kopplas till arkitektur upp i en arkitektonisk kontext och var sedan underlag för diskussion om vad arkitektur kan vara. Även bilder på olika städer med en stark arkitektonisk karaktär visades upp för att politikerna skulle kunna se vad en arkitektonisk identitet kan göra för en stad. Politikerna fick själva aktivt diskutera kommunens arkitektur vilket ledde till bra diskussioner i ämnet där åsikter ställdes mot varandra för att påvisa komplexiteten. Efter workshopen kom vi fram till att arkitektur upplevs olika av olika människor vilket gör att gestaltningen är svår att reglera.

I workshop 2 hade en kartläggning av viktiga arkitektoniska kvalitéer i kommunen gjorts och fotograferats. Bilderna valdes ut för att representera ett brett spektrum av kommunens arkitektur och finns som bilaga 2. Kända platser och objekt var primära i bilderna för att påvisa att åsikterna om dessa skiljer sig från person till person. Där diskuterades både stil, färg, volym, affärsmöjligheter och välmående för olika åldersgrupper. Med avstamp i workshop 1 togs frågan om identitet upp då bildernas visades. Förhoppningen med det var att få en tydligare bild av vilken riktning kommunen ville gå gällande identitet. Frågeställningen visade sig vara för komplicerad då identitet inom arkitektur förmodligen har en annan innebörd för personer med bakgrund inom arkitektur än de med en annan bakgrund.

Åsikter angående arkitektur i Markaryds kommun har även hämtats från kommunens kartläggning Vision 2030 som pågick vinter/vår 2019–2020. Genom enkätfrågor, medborgardialoger och workshoppar har mer än 2000 personer engagerats i processen. Enkätfrågorna skickades ut till alla hushåll inom kommunen för personer över 15 år, möjlighet fanns att svara via epost eller webbenkät. Totalt inkom det 1348 svar, varav 928 svar inkom via brev och 420 via webbenkäten. Sex dialogmöten anordnades i kommunens olika tätorter dit allmänheten välkomnades. Det anordnades även mer riktade workshoppar för att nå framförallt den yngre målgruppen via skolorna samt nyinflyttade kommuninvånare via SFI. I visionsarbetet ställdes inga direkta frågor om arkitektur men det framgår i enskilda kommentarer att arkitektur, och framförallt landskapsarkitektur är något som berör (Markaryd 2020a).

Utöver de nämnda metoderna har jag som anställd på Markaryds kommun under ett års tid, fått god kännedom om hur organisationen fungerar samt hur kompetensen på kommunen ser ut. Kunskapen om vilka dokument som används och vilka som ska produceras inom en snar framtid har även det legat till grund för utformandet av policyn. Policyn har omarbetats efter feedback från tjänstemän på kommunen.

2. Del 1

2.1. Arkitekturpolitiken som ledde fram till idag

År 2018 lämnade dåvarande kulturminister Alice Bah Kuhnke och stadsminister Stefan Löven in en proposition angående politik för gestaltad livsmiljö från regeringen till riksdagen (Proposition 2017/18:110). Detta efter att regeringen 2014 beslutat om att utredningen Gestaltad livsmiljö – en ny politik för arkitektur, form och design skulle tillsättas, efter en bedömning av att målen för arkitektur, formgivning och design behövde uppdateras. År 2015 lämnades utredningen in för remiss och arkitekturpolicy etablerades som begrepp. I spåren av utredningen gav nämligen regeringen Boverket i uppdrag att ta fram underlag för en nationell arkitekturpolicy (N2017/01024/PBB).

I regeringsuppdraget låg att undersöka kommuners arbete med arkitektur- och gestaltungsfrågor inom ramar för planerings- och bygglovsprocesser enligt plan- och bygglagen (2010:900). Uppdraget innebar också att Boverket skulle undersöka hur kommuner och berörda parter samverkar för att skapa goda livsmiljöer. Boverket inkom den 31 maj 2017 med rapporten Underlag till nationell arkitekturpolicy (N2017/03879/SPN). (Sveriges Riksdag 2020)

Med rapporten som underlag formulerades de befintliga målen (2020) inom svensk arkitekturpolitik. Målsättningen i Proposition 2017/18:110 citeras nedan:

Regeringens målsättning är ett samhällsbygge som sätter människan i centrum, där fler ska få leva och bo i inkluderande, väl gestaltade och långsiktigt hållbara miljöer.

Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön. (Kulturdepartementet 2018, s16)

Målsättningen följs av mer fördjupade teser som förklarar hur målen ska uppnås:

hållbarhet och kvalitet inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden, kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids, det offentliga agerar förebildligt, estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas till vara och utvecklas, miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla, och samarbete och samverkan utvecklas, inom landet och internationellt. (Kulturdepartementet 2018, s.19)

Innan 2014 hade sex nationella mål inom politik för arkitektur, formgivning och design (1997), också kallad Handlingsprogrammet Framtidsformer som antogs 1998, varit vägledande i arkitekturpolitiken. De sex punkterna lyfte arkitekturens komplexitet och dess bredd med olika aspekter som kan jämföras med ovanstående teser. Samtliga nämns nedan:

Arkitektur, formgivning, och design ska ges goda förutsättningar för sin utveckling.

Kvalitet och skönhetsaspekter ska inte underställas kortsiktiga ekonomiska överväganden.

Kulturhistoriska och estetiska värden i befintliga miljöer ska tas tillvara och förstärkas.

Intresset för hög kvalitet inom arkitektur, formgivning, design och offentlig miljö ska stärkas och breddas.

Offentligt och offentligt understött byggande, inredande och upphandlande ska på ett föredömligt sätt behandla kvalitetsfrågor.

Svensk arkitektur, formgivning och design ska utvecklas i ett fruktbart internationellt samarbete. (Sveriges Riksdag 2020)

Många av punkterna från Handlingsprogrammet Framtidsformer har omformulerats i Proposition 2017/18:110 men speglar samma innehåll.

Trots att Boverket har en samordnande roll och ett regeringsuppdrag om att höja den arkitektoniska kvaliteten i Sverige är det i praktiken kommunerna som ansvarar för att det sker. Sveriges kommuner har enligt plan- och bygglagen det övergripande ansvaret för att se till att byggnationer inom kommunen följer de regler som finns och upprätthåller arkitektoniska aspekter inom stadsbyggandet. Detta beskrivs under rubriken 2.5. Plan- och bygglagens roll för att stärka arkitekturen i samhället, för att stärka arkitekturen i samhället. Även Arkdes, Statens centrum för arkitektur och design, har ett ansvar i Proposition 2017/18:110:

Myndigheten ska också verka för att de mål som riksdagen har fastställt för arkitektur, formgivning och design uppnås samt följa upp politikens genomslag på området och vid behov föreslå åtgärder för att stärka måluppfyllelsen. (Kulturdepartementet 2018, s.26)

Arkdes släppte i september 2020 dokumentet *”Med människan i fokus – En uppföljning av Politik för gestaltad livsmiljö 2020 och medskick inför framtida arbete”* (Arkdes 2020). I dokumentet följs arbetet av politiken upp där vissa nyckelfrågor lyfts fram som viktiga. Arkitekturpolicy som verktyg nämns som ett sätt att ”stärka kommunernas roll som beställare” men fokuserar mer på andra frågor i arkitekturpolitiken. Arkdes nämner i dokumentets sista del, där de gör medskick till framtida arbete, att ”ökad kunskap ger delaktighet” och att det är något som bör lyftas kommunalt.

Övriga inblandade myndigheter i nuvarande arkitekturpolitik är enligt Proposition 2017/18:110 Riksantikvarieämbetet och Statens konstråd. Riksantikvarieämbetet arbetar med att säkerställa kulturmiljövärdena och Statens konstråd arbetar med att främja konsten i de byggda miljöerna (Kulturdepartementet 2018). Det är alltså totalt fyra myndigheter involverade i att nå målen för den nationella arkitekturpolitiken samt att Sveriges alla kommuner har ett informellt ansvar att även de uppnå målen genom till exempel tillämpning av Plan- och bygglagen.

2.2. Vad är arkitektur?

Arkitektur berör alla människor dagligen och i olika sammanhang under dagens gång från den enskilda bostadens utformning till stadens gaturum och strukturen som staden är placerad i (Lindvall & Myrman 2001). Enligt Nationalencyklopedin är arkitektur byggnadskonst och omfattar ”allt mänskligt byggande” (Nationalencyklopedin 2020). I en text skriven 1998 beskrivs den moderna arkitekten ha gått ifrån ett mer hantverksmässigt kunnande till att mer teoretiskt studera objekt. Detta har skett genom skiss, ritningar och modellgestaltning istället för att vara på byggarbetsplatsen med direktions. Det finns även skillnad mellan något som har byggts och arkitektur, då arkitekturen behandlar gestaltningen av det byggda (Linn 1998). I praktiken skulle det betyda att ett rum inte blir ett arkitektoniskt verk förrän det formges med eftertanke av de estetiska kvaliteterna. Arkitekten ska även sträva efter att åstadkomma något nytt och göra någon typ av förändring i sitt projekt (Werne 1997). Detta går delvis emot den nationella arkitekturpolitiken som i Proposition 2017/18:110 nämner målet om att ta till vara på kulturhistoriska värden, vilket kan tolkas som att något ”nytt” inte ska göras i utpekade kulturmiljöer.

Disciplinen arkitektur inkluderar de fyra huvudkategorierna: byggnadsarkitektur, landskapsarkitektur, inredningsarkitektur och fysisk planering, även kallat planeringsarkitektur (Sveriges Arkitekter 2020). De fyra kategorierna skiljer sig en del ifrån varandra då de specialiserar sig inom olika områden men de har även många likheter som kan samlas under begreppet arkitektur. Boverket nämner flera discipliner som direkt kan kopplas till arkitektur och som enligt dem förklarar varför arkitektur är en komplex disciplin. Av Boverket nämns bland annat ”konstvetenskap, miljöpsykologi, biologi, sociologi, juridik och ekonomi” (Boverket 2017, s.14).

Att besvara frågan om vad bra arkitektur är, är problematiskt eftersom ordet bra har olika mening för olika personer. Inom arkitekturbranschen finns det ingen konsensus kring vad bra arkitektur är och det finns inte heller någon vedertagen definition (Fraser 2013). Med de fyra olika disciplinerna skiljer sig begreppet bra arkitektur ännu mer där till exempel landskapsarkitekturen oftare behandlar frågor om hur människor beter sig i förhållande till arkitektur. Inom landskapsarkitekturen är även naturen primär och något som av många ses som något vi människor bör anpassa oss till. I växtval och dagvattenhantering är det naturen som bestämmer vilket skiljer sig från andra discipliner där arkitektens kunskap handlar om att anpassa naturen efter människans behov (Linn 1998). I en beskrivning om skillnaden mellan arkitektur och landskapsarkitektur problematiseras till exempel en gammal motsättning där den ena skulle handla om kultur och den andra om natur (Bell et al. 2012). Detta skulle kunna ge en fingervisning om hur de olika disciplinerna ser på varandra då en landskapsarkitekt förmodligen skulle hävda att hen visst arbetar med både kultur och natur, och detsamma gäller byggnadsarkitekten.

Inom inredningsarkitektur och byggnadsarkitektur fastnar ofta diskussionen i om arkitektur är fint eller fult vilket omöjligt går att ge ett enhälligt svar på, med eller utan arkitekturutbildning. Det är även den frågeställningen som gör att framförallt byggnadsarkitekturen är den kategori inom arkitektur som är mest välkänd av gemene man och som präglar den allmänna diskussionen om arkitektur. Det kan därför vara en bra idé att behandla arkitekturen utifrån en mer

vetenskaplig utgångspunkt med frågeställning Vad är målet med arkitektur? (Linn 1998). Genom att ställa frågan kan arkitekturens alla delar behandlas mer rättvist utifrån dess specifika mål och ställs inte emot varandra. Det kan även vara enklare att skapa diskussioner om arkitektur när frågan inte längre handlar om tycke och smak utan om målsättningar. Med en tydlig målsättning för ett arkitektoniskt projekt spelar det ingen roll om det handlar om byggnadsarkitektur, landskapsarkitektur, inredningsarkitekter eller fysisk planering. Målsättningen kan då besvaras med om den har uppfyllts eller ej. Detta skulle till exempel kunna handla om att i en kommun sätta upp målsättningen att skapa miljöer som främjar fysiskt och psykiskt välmående. I ett policydokument behöver då inte arkitekturen specificeras i form av gestaltungsprinciper utan kan ges en friare tolkning där slutprodukten bestämmer dess framgång.

2.3. Vad är en arkitekturpolicy?

En arkitekturpolicy kan gå under många olika namn vilket kan göra det svårt att veta vad som är en arkitekturpolicy. I del 2 – Jämförelse arkitekturpolicy används inte begreppet arkitekturpolicy i något av de sex exemplen som undersöks. Istället används begrepp som arkitektur- och stadsbyggnadsprogram, stadslivsmanifest, arkitekturstaden, gestaltungsprogram mm. Även Boverket använder ett annat begrepp i beskrivningen av en arkitekturpolicy, de har i den senaste rapporten Vägledning om arkitekturstrategier helt frångått begreppet arkitekturpolicy och använder istället arkitekturstrategi som samlingsnamn (Boverket 2020c). Sveriges Arkitekter tar upp andra exempel på benämningar för arkitekturpolicyer: ”stadsmässighetsdefinition, stadsmiljöprogram, arkitekturprogram” (Sveriges Arkitekter 2019, ss.8–9).

Det finns inte heller någon etablerad definition av vad en arkitekturpolicy är eftersom det är ett förhållandevis nytt sätt att angripa arkitektur. Boverket som har fått ett regeringsuppdrag i frågan lyfter sin definition av begreppet arkitekturstrategi på följande vis:

En arkitekturstrategi är ett framåsyftande och övergripande dokument som uttrycker kommunens långsiktiga ambition och vilja för den gestaltade livsmiljön. Det finns olika begrepp för liknande dokument, till exempel arkitekturpolicy och arkitekturprogram, men Boverket använder i denna vägledning begreppet arkitekturstrategi. Arkitekturstrategin är ett process- och dialogverktyg som hjälper till att föra kunskapen kring arkitekturfrågorna framåt och få denna kunskap att användas i kommunens olika processer kopplade till planering, byggande och förvaltning samt slutligen ge kvaliteter i den färdiga miljön. Den bör ha ett helhetsperspektiv som omfattar både befintlig och kommande bebyggelse. (Boverket 2020c)

I Sveriges Arkitekters kartläggning definieras begreppet något annorlunda:

Vi definierar i rapporten en arkitekturpolicy som ett framåsyftande och övergripande dokument som uttrycker kommunens långsiktiga strategi med riktlinjer och konkretioner för arkitekturen och den byggda miljön i kommunen, antingen kopplat till översiktsplanen eller i form av kommunal handlingsplan. En arkitekturpolicy ska fokusera på hela den bebyggda miljön inom området och inte enbart beskriva området utan ha

riktlinjer som omfattar nya tillägg. Gestaltningsprogram i samband med detaljplaner för nya områden ingår därmed inte i denna striktare definition. (Sveriges Arkitekter 2019, ss. 6–7)

Boverket nämner att en arkitekturstrategi även kan vara ett verktyg för att uppmärksamma arkitekturens betydelse i samhället och ett dokument som sätter fokus på dialogen kring den byggda miljöns planering. De nämner även att en arkitekturstrategi ”bör ha ett helhetsperspektiv som omfattar både befintlig och kommande bebyggelse” (Boverket 2020c). Det som Boverket och Sveriges Arkitekters definitioner av en arkitekturpolicy har gemensamt är beskrivningen av ett övergripande dokument där frågor kring den byggda miljön lyfts ur ett kommunalt perspektiv. I sammanfattningen av del 2 – Jämförelse arkitekturpolicyer beskrivs de kommunala exemplens gemensamma definitioner och tolkningar.

I licentiatavhandlingen *Gestaltningens program i Stadsutvecklingsprojekt* reder författaren Elisabeth Tornberg ut de olika begrepp som används i Sverige för program och dokument som behandlar arkitektur. Avhandlingens delstudie 1 behandlar begreppsanvändningen kring gestaltningsprogram mm. I sin studie redovisar hon framförallt fyra begrepp som används inom branschens kommunala och statliga delar: arkitekturprogram, gestaltningsprogram, kvalitetsprogram och stadsmiljöprogram. Tornberg menar att ”arkitekturprogram och stadsmiljöprogram förekommer bara hos kommuner, medan gestaltningsprogram och kvalitetsprogram är begrepp som används både hos statliga byggherrar och hos kommunala stadsbyggnadskontor” (Tornberg 2008, ss. 39–40). Det ska påpekas att avhandlingen är från 2008 och att branschen till viss del kan ha förändrats sedan dess. I avhandlingen föreslår Tornberg definitioner av begreppen för att skapa ett enat språkbruk:

- Arkitekturprogram bör användas för program som beskriver bebyggelsen på en övergripande kommunal nivå och som innehåller allmänna råd i form av illustrationer/referensbilder och text om hur tillkommande miljöer bör gestaltas/anpassas. Arkitekturprogrammen ger rekommendationer om byggnaders placering och yttre form med hänsyn till stads- och landskapsbild, natur- och kulturvärden på plats. Det är program som används för att redovisa kommunens arkitekturpolicy på en generell nivå.
- Gestaltningsprogram bör reserveras för program med gestaltande avsikter som används i projekt inom arkitektur, stadsbyggnad och infrastruktur. Gestaltningsprogrammen bör ge riktlinjer för miljön till en avsedd helhetsverkan. Program som används på en projektnivå kan förändras under planeringsprocessen, från en redovisning av principlösningar i början av planeringen till detaljerade beskrivningar av gestaltningen i senare skeden av planerings- och byggprocessen. Gestaltningsprogram blir därmed föränderliga dokument.
- Kvalitetsprogram bör endast användas för program som beskriver hur organisationer och företag arbetar med kvalitetsfrågor i sin verksamhet. Enligt detta synsätt blir kvalitetsprogram dokument som får policykaraktär och som främst redovisar hur kvalitetsmål bestäms, utvecklas och följs upp internt inom organisationer/företag och säkras av kvalitetsansvariga företrädare i byggherrens organisation.
- Stadsmiljöprogram bör reserveras för att beskriva hur kommuner arbetar med kvalitetsfrågor som rör det offentliga rummet. Här avses främst gaturummet, offentliga platser och torg där de oskyddade trafikanterna rör sig. Stadsmiljöprogram är av övergripande karaktär och ger riktlinjer främst för de centrala delarna i staden. (Tornberg 2008, ss. 39–40)

Ett gestaltningsprogram är till skillnad från en arkitekturpolicy vidare använt i svenska kommuner och av myndigheter så som Trafikverket. Gestaltningsprogrammen ser olika ut beroende på projekt men har några gemensamma nämnare. Enligt Trafikverket ska ett gestaltningsprogram ”innehålla motiveringar för valda ställningstagande och lösningar samt rekommendationer för fortsatt arbete.” (Trafikverket 2014, s.7)

I det här uppsatsarbetet definieras begreppet arkitekturpolicy som ett styrdokument där disciplinen arkitektur behandlas. Detta kan göras på olika sätt men bör inte övergå till detaljeringsnivån av ett gestaltningsprogram eller den övergripande nivån av en översiktsplan.

2.4. Befintligt underlag för Arkitekturpolicyer

Det befintliga underlaget för framtagande av en arkitekturpolicy är begränsat. Trots att ett flertal kommuner har tagit fram en egen arkitekturpolicy finns det endast tre offentliga dokument som behandlar ämnet. Boverket har tagit fram dokumentet Underlag till nationell arkitekturpolicy samt Vägledning om arkitekturstrategier och Sveriges Arkitekter har tagit fram kartläggningen Kommunernas arkitekturpolicy – en kartläggning (Boverket 2017; Boverket 2020d; Sveriges Arkitekter 2019). Bland de kommuner som har ett färdigt dokument är endast slutprodukten offentliggjord och ingen kommun har ännu gjort en offentlig utvärdering av dokumentets effekt.

I september 2020 släppte Boverket en vägledning där rekommendationer av arkitekturpolicyer innehåll förklaras. Vägledning om arkitekturstrategier är ett verktyg som enligt Boverket kan användas vid framtagandet av en kommunal arkitekturpolicy. De har delat upp vägledningen i sex olika delar som ligger till grund för hur arbetet kan gå till. De sex delarna är: Nyttan med en arkitekturstrategi, Arkitekturstrategins process, Arkitekturstrategins innehåll, PBL:s allmänna intressen och krav, Stöd från länsstyrelsen och regioner och exempel. Av de exemplen som lyfts är majoriteten stora kommuner. Avesta, Norberg och Fagerstas strategi för att bygga på landet representerar tillsammans med Karlshamn mindre kommuner. Dessa två dokument har två olika karaktärer men går inte under begreppet arkitekturpolicy enligt detta arbetes definition.

Innehållsdelen av vägledningen lyfter bland annat hur viktigt det är med ett definierat syfte och att målgruppen bestäms. De rekommenderar även att en avgränsning görs i arkitekturpolicyen samt att relationen till andra styrdokument förklaras. (Boverket 2020e)

I övrigt lyfter Boverket åtta innehållspunkter som de menar kan vara hjälpsamma i skapandet av innehåll för en arkitekturpolicy.

Vad är arkitektur?

Varför är arkitektur viktigt för oss och vilken skillnad kan den göra?

Hur når vi en omsorgsfullt gestaltad miljö?
Kommunens vision, styrkor och utmaningar
Förståelsen för befintlig miljö
Värden och kvaliteter att formulera sig kring
Ta stöd i plan- och bygglagens allmänna intressen och krav
Användning av dokumentet i olika kommunala processer (Boverket 2020d)

2.5. Plan- och bygglagens roll för att stärka arkitekturen i samhället

Plan- och bygglagen är den lag i Sverige som reglerar planering av mark, vatten och byggande. Lagen ska följas av alla kommuner i Sverige som i sin tur ansvarar för att byggandet inom kommunen följer lagens regleringar. ”Bestämmelserna syftar till att, med hänsyn till den enskilda människans frihet, främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer.” (SFS 2010:900). Det är alltså kommunerna som är ytterst ansvariga för att PBL efterlevs. Därför finns det krav på att kommunens byggnadsnämnd ska ha ”tillgång” till minst en utbildad arkitekt i sina bedömningar inom nämnden (SFS 2010:900).

7 § Byggnadsnämnden ska ha minst en person med arkitektutbildning till sin hjälp och i övrigt ha tillgång till personal i den omfattning och med den särskilda kompetens som behövs för att nämnden ska kunna fullgöra sina uppgifter på ett tillfredsställande sätt. (SFS 2010:900)

Enligt Boverket nämns inte ordet arkitektur i PBL men hänvisar till bestämmelser i kapitel två i lagen där regleringar kring allmänna och enskilda intressen finns (Boverket 2017). I kapitel två förekommer paragrafer där olika aspekter inom samhällsbyggnad förväntas vägas emot varandra innan beslutsfattning sker. Dessa aspekter anspelar på arkitekturens olika byggstenar och ska enligt Boverket ses som regleringar för arkitektur (ibid).

Kapitel 2 - 3 § Planläggning enligt denna lag ska med hänsyn till natur- och kulturvärden, miljö- och klimataspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden främja

1. en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder,
2. en från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper,
3. en långsiktigt god hushållning med mark, vatten, energi och råvaror samt goda miljöförhållanden i övrigt,
4. en god ekonomisk tillväxt och en effektiv konkurrens, och
5. bostadsbyggande och utveckling av bostadsbeståndet. (SFS 2010:900)

I kapitel två paragraf 3 beskrivs övergripande hur arkitekturen till stor del ska ligga till grund för den översiktliga planeringen. I samma kapitel finns även regleringar som behandlar mer

konkreta aspekter i stadsbyggandet och som skulle kunna besvaras med frågan Vad är målet med arkitektur?

Kapitel 2- 6 § Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan,
2. skydd mot uppkomst och spridning av brand och mot trafikolyckor och andra olyckshändelser,
3. åtgärder för att skydda befolkningen mot och begränsa verkningarna av stridshandlingar,
4. behovet av hushållning med energi och vatten och av goda klimat- och hygienförhållanden, 5. möjligheterna att hantera avfall,
6. trafikförsörjning och behovet av en god trafikmiljö,
7. möjligheter för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga att använda området, och
8. behovet av framtida förändringar och kompletteringar. (SFS 2010:900)

I PBL:s tredje kapitel behandlas bestämmelser kring kommuners översiktsplanering. Där står det bland annat att ”Varje kommun ska ha en aktuell översiktsplan, som omfattar hela kommunen” (SFS 2010:900) i syftet att ge en samordnad inriktning. Översiktsplanen ska redovisa långsiktiga planer för kommunens byggda miljö men är inte juridiskt bindande. I paragraf 5 § beskrivs bland annat kopplingen till övriga dokument som översiktsplanen förväntas samspela med: ”hur kommunen i den fysiska planeringen avser att ta hänsyn till och samordna översiktsplanen med relevanta nationella och regionala mål, planer och program av betydelse för en hållbar utveckling inom kommunen” (SFS 2010:900)

Slutligen finns arkitektoniska inslag i kapitel 8 som endast behandlar byggnadsarkitekturen. I paragraf 1 beskrivs det att ”En byggnad ska 1. vara lämplig för sitt ändamål, 2. ha en god form-, färg- och materialverkan, och 3. vara tillgänglig och användbar för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga.” (SFS 2010:900)

I Sveriges arkitekters kartläggning diskuteras arkitekturpolicyns relation till den obligatoriska översiktsplanen. De nämner att vissa kommuner anser att deras översiktsplan fungerar som en arkitekturpolicy och att en specifik arkitekturpolicy därför inte är nödvändig. Flera kommuner angav i kartläggningen att den juridiska benämningen av arkitekturpolicyn kommunen har är ett tillägg till översiktsplanen eller en fördjupning av översiktsplanen (Sveriges Arkitekter 2019).

I det kommunala arbetet regleras gestaltningens utformning enligt PBL i detaljplanen. I kapitel 4 beskrivs detaljplanens funktion när det kommer till gestaltningen. Detaljplanen är därmed det verktyget som kommuner använder för att reglera gestaltning inom arkitektur. (SFS 2010:900)

2 § Kommunen ska med en detaljplan pröva ett mark- eller vattenområdes lämplighet för bebyggelse och byggnadsverk samt reglera bebyggelsemiljöns utformning för

1. en ny sammanhållen bebyggelse med bygglovspliktiga byggnadsverk, om det behövs med hänsyn till bebyggelsens karaktär, omfattning eller inverkan på omgivningen, till behovet av samordning eller till förhållandena i övrigt,

2. en bebyggelse som ska förändras eller bevaras, om regleringen behöver ske i ett sammanhang med hänsyn till den fysiska miljö som åtgärden ska genomföras i, till åtgärdens karaktär eller omfattning eller till förhållandena i övrigt,
3. ett nytt byggnadsverk som inte är ett vindkraftverk, om byggnadsverket kräver bygglov eller är en annan byggnad än en sådan som avses i 9 kap. 4 a §, och
 - a) byggnadsverket eller dess användning får betydande inverkan på omgivningen eller om det råder stor efterfrågan på området för bebyggande, eller
 - b) byggnadsverket placeras i närheten av en verksamhet som omfattas av lagen (1999:381) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor, och
4. en åtgärd som kräver bygglov vid nyetablering av en verksamhet som omfattas av lagen om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor. (SFS 2010:900)

2.6. En förankrad arkitekturpolicy är en bra arkitekturpolicy, eller?

I en intervju med Caroline Stigsdotter¹ på Boverket uppmärksammas en förankringsaspekt. Boverket lyfter betydelsen av att involvera många i processen då kunskapsbyggandet börjar där liksom förankringen. Detta gör det lättare att använda dokumentet när det väl är klart.

Även i samtal med Karin Milles², stadsarkitekt i Norrköpings kommun har förankringsaspekten kommit på tal. Hon har beskrivit förankringen som en viktig del av Norrköpings process där dokumentet skickades ut på remiss för att sedan tas tillbaka för bättre förankring i form av workshoppar. När policyn var väl förankrad inom kommunens relevanta förvaltningar kunde den slutligen antas i kommunfullmäktige. Att se skapandeprocessen som något som inte ska skyndas på har varit viktigt i Norrköping. En tidig förankring nämns också i Sveriges Arkitekters kartläggning där det framförs som en av framgångsfaktorerna för en arkitekturpolicy (Sveriges Arkitekter 2019).

I Boverkets rapport 2017:12 – Underlag till nationell arkitekturpolicy behandlas arbetet med arkitektur i kommuner och länsstyrelser som en organisatorisk fråga. I rapporten uppmanas det till att ”fixa rätt laguppställning” genom att organisera ett framgångsrikt samarbete inom kommunens olika instanser (Boverket 2017). Den förankrande delen av arkitektur i kommunen beskrivs som viktig av Boverket. I Sveriges Arkitekters kartläggning beskriver de mindre kommunerna som saknar en arkitekturpolicy att kompetensen ofta är för liten inom kommunen och att för få besitter kompetens inom ämnet. Detta gör att dels intresset för de arkitektoniska frågorna är lågt men även att förankringen av arkitektoniska frågor blir problematisk (Sveriges Arkitekter 2019). Beroende på hur stor kommunen är varierar förmodligen

¹ Caroline Stigsdotter, Expert/uppdragsledare arkitektur och strategisk planering på Boverket, telefonsamtal den 22 november 2019

² Karin Milles, Stadsarkitekt Norrköpings kommun, mejlkontakt november 2019

arkitektkompetensen på olika förvaltningar vilket är en stor del av arkitekturpolicyns syfte, att få hela kommunen att arbeta mot samma arkitektoniska vision.

2.7. En tidlös arkitekturpolicy är en bra arkitekturpolicy, eller?

Det finns olika resonemang som kan göras angående strukturen på arkitekturpolicy. I två separata intervjuer med Karin Milles³ respektive Margareta Wilhelmsson⁴ har resonemanget kring en "tidlös" arkitekturpolicy framkommit. Med resonemanget att arkitekturens principer och grund alltid är detsamma men att tidens anda förändrar uttrycket borde läran om arkitektur bestå. På så sätt skulle arkitekturpolicyn i sig kunna vara tidlös för att i detaljplaner forma den tidsspecifika gestaltningen. Detta förhållningssätt fungerar dock endast om arkitekturpolicyns syfte är att skapa diskussion och inte för att reglera gestaltningen.

Boverket beskriver istället i Vägledning om arkitekturstrategier att det kan finnas fördelar med att gå i motsatt riktning. De ger förslag på delar som kan komplettera grundinnehållet i en arkitekturpolicy och som fördjupar det väsentligt. Bland dessa lyfts frågor "att ta ställning till" som en potentiell väg att gå. Följande frågor nämns för tätorter och stadsdelar:

Vilka värden finns vad gäller sammanhang, karaktärsdrag, bebyggelsestruktur, offentliga rum och detaljer?

Hur ska dessa bevaras eller utvecklas?

Finns det särskilda stråk eller platser där extra stor omsorg behöver läggas vid gestaltningen?

Hur ser befintliga stadsdelars kvaliteter och behov ut? Vilka tillägg och förändringar är möjliga?

Vilka kvaliteter och karaktärsdrag eftersträvar vi i nya stadsdelar och hur kopplas de samman med befintliga stadsdelar och omgivande landsbygd?

Finns det attraktiva, stimulerande och trygga offentliga rum för alla målgrupper?

Stimulerar de offentliga rummen och gatustråken till en grannskapskänsla eller tydlig stadsdelsidentitet?

Hur kan ny bebyggelse anpassas och förhålla sig gestaltningsmässigt till befintlig miljö? (Boverket 2020f)

Enligt Boverket kan det i vissa kommuner vara en fördel att ta fram mer detaljerade analyser av specifika områden för att underlätta det kommunala arbetet. Huruvida detta angränsar till ett gestaltningsprogram nämns inte i vägledningen (Boverket 2020c).

³ Karin Milles, Stadsarkitekt Norrköpings kommun, personligt möte den 24 januari 2020

⁴ Margareta Wilhelmsson, Samhällspolitisk chef Sveriges Arkitekter, telefonsamtal 30 juni 2020

3. Del 2

3.1. Jämförelse av arkitekturpolicyer

Det finns många olika strategier bland kommunerna som har en arkitekturpolicy och versionerna varierar i både storlek och innehåll. Kommunens storlek, ambitionsnivå och kompetens hos tjänstemännen spelar roll i utformningen. Majoriteten av kommunerna som nämns i Sveriges Arkitekters kartläggning är stora eller medelstora kommuner och fokuserar mycket på arkitekturen i staden (Sveriges Arkitekter 2019).

Då syftet med detta arbete är att skapa en bra och lättanvänd arkitekturpolicy för Markaryds kommun kommer denna del främst att hantera frågeställningen: Hur ser en bra arkitekturpolicy ut? I arbetet behandlas ”Hur ser en bra arkitekturpolicy ut?” utifrån retoriska grunder där ordet *bra* definieras som att uppnå sitt syfte där dokumentet är anpassat för dess målgrupp eller inte.

Ur ett retoriskt perspektiv har identifieringen av syftet och målgruppen för arkitekturpolicyen samt anpassningen av innehållet gentemot syftet och målgruppen analyserats, för att se om policyen är kommunikativt bra utifrån retorikens grunder. Dessa två huvudmoment är en viktig del för att kunna skapa en ny policy.

I den här jämförelsedelen tas arkitekturpolicyer från Örebro, Eskilstuna, Norrköping, Askersund, Linköping och Vara upp som exempel. Dessa policyer har granskats utifrån de två moment som beskrivs i ovanstående stycke. Utdrag från respektive policy tas upp för att påvisa retoriska aspekter så som språkval och huruvida de talar till sin tilltänka målgrupp eller inte. En av de viktigaste delarna i jämförelsen är att kartlägga likheter och olikheter mellan kommunernas val av utformning. Detta kommer att redogöras i sammanfattningsdelen.

Varje kommun kommer även att klassificeras för att läsaren enklare ska kunna urskilja innehållet. Klassificeringen görs utifrån arkitekturpolicyens längd och detaljeringsnivå.

3.2. Örebro kommun

Arkitektur och byggande i Örebro är en strategi som på 123 sidor konkretiserar de arkitektoniska ambitionerna i kommunens Översiktsplan. De fokuserar på både stad och land som riktar sig till både allmänheten och professionella som på något sätt vill bygga inom kommunens gränser. Inom begreppen arkitektur och byggande innefattas arkitekturens alla discipliner i Örebro. De ser stadsbyggandet som en helhet där samspelet är viktigt för att nå framtidsbilden ”En attraktiv, grönskande och hållbar kommun som blivit mer sammanhållen och innehållsrik för att möta nya behov och livsmönster”. Kommunen beskriver i dokumentet att dess mål kan nås genom tre övergripande sätt:

Ett växande, tätare och sammanhållet Örebro kan åstadkommas främst på tre övergripande sätt. Det handlar om kompletteringar i befintliga orter och stadsdelar, om att omvandla större områden samt om nya stadsdelar, utbyggnadsområden i orterna och byar i strategiska lägen. (Örebro kommun 2018, s.16)

Dessa tre sätt att utveckla kommunen är generella inom stadsbyggnad men det faktum att kommunens orter och byar nämns är mer vanligt i en översiktsplan än i en arkitekturpolicy. Den övergripande planeringen som nämns i dokumentet varvas med detaljerade beskrivningar av arkitektur och byggande. Till exempel beskrivs nybyggnationer i förtättningsområden med en tydlig arkitektonisk vision:

I Örebro ska nytillkommande bebyggelse i syfte att bygga tätare inte leda till en framväxt av mörka och instängda stadsrum och boendemiljöer. Miljöer med goda ljus- och solförhållanden även på lägre våningsplan och innergårdar ska fortsatt prägla bebyggelsen. Det ställer höga krav på gestaltningen av ny bebyggelse. (Örebro kommun 2018, s.16)

Genom att identifiera ofta bortglömda delar av byggnader kan dokumentet påtala viktiga aspekter tidigt i projekten. Det som ofta får ge vika i ekonomiska kalkyler behöver nu alltså uppmärksammas redan av arkitekten i projektet som även kan luta sig mot dokumentet i sin argumentation.

Då Arkitektur och byggande i Örebro kommun är ett omfattande dokument blandas flera olika aspekter i dokumentet. Till exempel beskriver kommunen ett bostadspolitiskt mål:

Målet är att byggnader av olika prisklass ska kunna finnas i samma kvarter och att arkitektur ska kunna skapas för grupper med olika ekonomiska förutsättningar utan att det tydligt ska behöva synas på utsidan. Det ger den blandning av invånare och arkitektur som kommunen eftersträvar. (Örebro kommun 2018, s.25)

Namn: Arkitektur och byggande i Örebro kommun
Invånare: 153 367 invånare 2018 (Örebro kommun 2020)
Storlek: 123 sidor (128)
Gäller från: 2018-05-31
Typ av dokument: Strategi som kompletterar översiktsplan
Mål: ”Skandinaviens mest attraktiva medelstora stad”
Till vem riktar sig programmet: Alla som planerar att bygga eller bygger inom kommunen, samt tjänstemän och andra yrkeskategorier som arbetar med stadsbyggnad i Örebro
Klassificering: Lång och omfattande

Figur 1. Fakta Örebro kommun.

Med tydliga mål som detta inom bostadspolitiken kan det underlätta för alla parter att budgetera ett projekt. Det kan också vara en fördel för kommunens tjänstemän att motivera blandad arkitektur i kommunen gentemot allmänheten.

I de mer beskrivande delarna kring arkitektur tas estetiken upp som en aspekt för att skapa liv:

Det kan räcka med en måttlig variation i skala, volym, uttryck och färg för att skapa liv i ett kvarter eller en stadsdel. En småskalighet i kvartersstorlek och husvolym gynnar upplevelsen av variation. Ett storskaligt byggande som baseras på upprepning gör det svårare. Med omsorgsfull gestaltning kan trivsamma miljöer skapas även utifrån en större skala. (Örebro kommun 2018, s.28)

Att det är svårt att beskriva arkitektur kortfattat är många överens om som problematiskt. I ovanstående citat konkretiseras frågan om skalor till något mer förståeligt i ett exempel som ofta kommer på tal i debatter. Då dokumentet är till för olika intressenter som bygger i kommunen kan den här typen av exempel vara väsentliga.

Kommunen ger inga specifika uppmaningar om hur arkitekturen ska utformas. Däremot beskriver de till exempel i kapitel 8 – Landsbygdsutveckling om tre grundprinciper för byggandet av hus på landsbygden:

Byggnadens anpassning i landskapet – välj ett läge i landskapet, som antingen utgår från principerna för en traditionell tomtplats på landsbygden eller är särskilt anpassat för det valda huset.

Byggnadens helhetsverkan på landskapet i stort – låt huset utformas efter platsens naturförutsättningar, genom att exempelvis smälta in i berget eller i skogen. Låt det nya huset underordna sig omgivande landskap i proportioner och utbredning för att inte dominera landskapsbilden. Allmänhetens och grannars intryck av landskapet är viktigt.

Bygg med arkitektonisk kvalitet. Låt byggnaden gestaltas med kvalitet som motsvarar platsens karaktär. (Örebro kommun 2018, s.116)

Detaljeringsnivå:

Detaljeringsnivån när det kommer till arkitektoniska detaljer är förhållandevis låg. Kommunen väljer istället att mer utförligt beskriva arkitektoniska aspekter och uppmanar till exempel personer som vill bygga hus med traditionell lantlig prägel att:

Välj ett hus som påminner om de traditionella hustypernas proportioner, planformer, takformer, fasad- och takmaterial och kulör.

Traditionella hus på landsbygden och faluröda fasader av trä hör ihop men även andra kulörer kan passa in. Välj en kulör som harmonierar med landskapet.

Välj sadeltak och undvik valmade och helt platta tak. Röda takpannor passar utmärkt i miljöer med äldre hus. Svarta passar sämre in i landskapets kulörschema. Material, färgval liksom takvinklar bör harmoniera med husets fasader.

Bygg med kvalitet i material och gestaltning (Örebro kommun 2018, s.116)

Sammanfattning:

Örebro strategin för arkitektur och byggande är ett omfattande dokument som beskriver hela kommunens ambitioner. Dokumentet är förhållandevis långt med utförliga texter om arkitekturens grundstenar där de sätts i perspektiv. Örebro har delat in sin strategi i fem olika kategorier för arkitekturen och byggandet där varje kategori är mellan 15 och 40 sidor. Strategin innehåller många byråkratiska och utförliga förklaringar till när, var och hur den ska tillämpas. Den beskriver samspelet med Översiktsplanen och lyfter andra dokument så som Trafikprogram och Grönstrategi som komplement för strategin. Under kategorin Styrkor och utmaningar beskrivs utgångsläget i kommunen där vägen till målet beskrivs visionärt. Dokumentet kan förutom att fungera som ett arbetsverktyg också vara ett inspirationsdokument för den som vill bygga inom kommunen.

Retorisk analys:

Då arkitekturpolicyn riktar sig till en bred massa där arkitekturkunskaper varierar har dokumentet en fördel i att detaljerat beskriva vad kommunen menar med arkitektur. Dess bredd och omfattning är både en fördel och nackdel då det alltid går att hänvisa till texterna. Problematiken för detta dokument är förmodligen att gemeneman inte lägger ner tid på att läsa dokumentets alla delar. Det är även ett svårorienterat dokument där vägen till målet om att bli Skandinaviens mest attraktiva medelstora stad försvinner i all information. Med en bred målgrupp och ett omfattande dokument är det svårt att anpassa dokumentet för dess läsare.

Detta tar jag med mig i skapandet av Markaryds arkitekturpolicy:

De väldigt konkreta beskrivningar om arkitekturens grunder passar väldigt bra i ett dokument som endast är till för att förklara arkitektur för personer utan arkitekturkompetens. I många kommunala fall kan detta vara en bra väg att gå för att få igång en diskussion där det finns en gemensam grund att utgå ifrån.

3.3. Eskilstuna kommun

Eskilstuna arkitektur- och stadsbyggnadsprogram är ett kort och informativt dokument som lyfter kommunens arkitektoniska ambitioner. Genom att i flera delar kortfattat förklara arkitektens principer med exempel blir budskapet tydligt. Kommunen har valt att lista några frågeställningar som de menar alltid ska inleda ett projekt samt finnas med som en röd tråd genom hela projektet alla skeden. Frågorna som ska ställas är följande:

- På vilket sätt samspelar projektet med Eskilstunas särart?
- Hur bidrar projektet till staden och landskapet som helhet?
- Hur stödjer projektet människor i deras vardag och hur säkerställs att de offentliga rummen är tillgängliga för alla?
- På vilket sätt stödjer projektet de ekologiska och sociala funktionerna i omgivningen?
- Vilken är projektets stadsbyggnadsidé eller arkitektoniska idé?
- Hur säkerställs att hållbarhet och långsiktig kvalitet inte underställs kortsiktiga överväganden?
- Hur beskrivs och kommuniceras projektet? (Eskilstuna kommun 2018, s.10)

Namn: Arkitektur Eskilstuna
– ett arkitektur- och stadsbyggnadsprogram
Invånare: 106 991 invånare 2020 (Eskilstuna kommun 2020)
Storlek: 27 sidor (28)
Gäller från: Utkast 18.12.03
Typ av dokument: Fördjupning av ÖP
Mål: /vision - I Eskilstuna upplever vi, vi utvecklar och inspirerar. Vi gör Eskilstuna – tillsammans.
Till vem riktar sig programmet: All typ av initiativ inom fysisk planering och byggnation i Eskilstuna kommun
Klassificering: Kort och generell

Figur 2. Fakta Eskilstuna kommun.

De sju frågorna blir en lättsam grund för alla intressenter att utgå ifrån då de svart på vitt kräver ett svar. Svaret som krävs behöver därmed inte vara avancerat men frågorna kräver ett resonemang vilket förmodligen gynnar arkitektoniska aspekter. Vidare i dokumentet beskrivs mer detaljerade aspekter så som volym i kontext till dess omgivning:

Ett kvarters byggnader kan varieras i volym och höjd för att samspela med gatans bredd på så sätt att dagsljus och grönska ges både till innergård, gata och närliggande bebyggelse. (Eskilstuna kommun 2018, s.16)

Husens höjd och gatans bredd bildar ett viktigt förhållande som utformar gaturummet. En lika bred gata som husens höjd ger traditionellt bra ljusförhållanden för både gata och bostad. Ett kvarters byggnader kan varieras i volym och höjd för att samspela med gatans bredd på så sätt att dagsljus och grönska ges både till innergård, gata och närliggande bebyggelse. Dagsljusmängden är viktigt för människors hälsa och välbefinnande och måste säkerställas i utformningen av husens höjd, gatans bred och byggnaders placering. (Eskilstuna kommun 2018, s.19)

Liknande beskrivningar återkommer kortfattat där samspelen mellan arkitektens olika aspekter ska ses som en helhet utan hierarki. Kommunen lyfter snarare de positiva konsekvenserna som sker när aspekterna tas till hänsyn för. Framförallt de mänskliga mötena beskrivs i arkitektur- och stadsbyggnadsprogrammet gentemot de konkreta arkitektoniska aspekterna så som huvudentréer.

Huvudentréerna vänds mot gatan så att alla människor använder de gemensamma gaturummen när de kommer eller lämnar sin bostad, sitt arbete och sin skola. Genom att rikta rörelserna till samma gatusystem skapas större möjligheter för möten och stadsliv och förutsättningar för hållbara verksamheter i byggnadernas bottenvåningar ökar. (Eskilstuna kommun 2018, s.17)

Kommunen väver även in de ekonomiska aspekterna i resonemanget för att motivera arkitekturens betydelse för samhället. Detta görs både genom ovannämnda citat och ned stående citat. Citaten behandlar två olika aspekter av ekonomi inom arkitektur och visar därmed på de många fördelarna med bra arkitektur i samhället.

Långsiktigt perspektiv på arkitektur och dess användbarhet nu och i framtiden måste alltid vägas mot kortsiktiga investeringskostnader. Arkitektur av hög kvalitet är inte direkt avhängig av höga kostnader utan av en gemensam ambitionsnivå och målbild, med kloka val och prioriteringar för de inblandade. (Eskilstuna kommun 2018, s.22)

Detaljeringsnivå:

Programmet går inte in på detaljerade arkitektoniska beskrivningar utan behandlar ämnet på ett övergripande plan där fokus snarare ligger på argumentation än redogörelse.

Sammanfattning:

Eskilstunas arkitektur- och stadsbyggnadsprogram är ett kortfattat och konkret program som lyfter arkitekturens viktigaste principer. De väver in aspekter så som mänskligt välmående tillsammans med ekonomiska fördelar i sin argumentation. Med sina inledande frågeställningar blir programmets huvudsyfte som presenteras som visioner tydligare att ta på.

Retorisk analys:

Med ett kortfattat innehåll som delvis riktar sig mot yrkesverksamma är dokumentet lättläst för arkitekter likväl som för andra professioner där argumentationen alltid ligger på en konkret nivå. Det kan dock vara svårare för personer som inte yrkesverksamma eller har bakgrund inom arkitektur att förstå de kortfattade beskrivningarna om arkitektur. Med sina totalt 28 sidor finns det inte utrymme för komplicerade utläggningar om arkitektoniska resonemang och det gör dokumentet effektivt i sin kommunikation mot yrkesverksamma. Kommunens målsättning om att skapa en "ArkitekturEvolution" blir lättförståeligt då målsättningen upprepas i senare mål. Det finns dock en problematik med att beskriva målsättningar på olika nivåer för läsaren som själv måste urskilja dokumentets mål med långsiktiga mål och nationella mål. Om dokumentets målgrupp endast hade varit yrkesverksamma hade innehållet kommunicerats effektivt, men eftersom målgruppen är betydligt bredare finns det risk att innehållet inte når fram då förkunskaperna varierar. De sju frågorna är dock ett smart knep för att skapa reflektion kring dokumentets innehåll och säkerställa att gemeneman kan beskriva arkitektonisk kvalitet.

Detta tar jag med mig i skapandet av Markaryds arkitekturpolicy:

De sju frågorna som ställs kan fungera som ett sätt att föra diskussion om arkitektur med personer utan arkitekturutbildning. Detta tror jag passar många små kommuner där bakgrund i ämnet ofta fattas men viljan i diskussionen finns där. I Markaryds fall är detta ett bra alternativ då personer som driver projekten sällan har bakgrund inom arkitektur.

3.4. Norrköping kommun

Arkitekturstaden Norrköping är ett konkret dokument som ska agera riktlinje för stadsbyggnadsaktörer i Norrköping. Dokumentet inleds med att beskriva syftet, utmaningen och målet för arbetet med arkitektur i kommunen. Detta förklaras kortfattat och tydligt för att sedan behandla arkitektur som begrepp. I kategorin *Arkitektur. Vad är det?* sammanfattas arkitekturens grundprinciper och frågeställningar på ett lättförståeligt sätt. Där tas estetiska, ekonomiska och sociala frågor upp med kortfattade utläggningar.

Nästkommande kategori behandlar frågan *Vad är god arkitektur?* och tar därmed upp problematiken i att många olika aspekter spelar in i arkitekturens utformning. Kommunen tar tydligt ställning i den vanliga frågan kring om snygg arkitektur är samma sak som bra arkitektur.

Genom att argumentera för sitt resonemang redan tidigt i dokumentet kan eventuella diskussioner och åsikter om estetikens positiva eller negativa intryck lämnas.

Att ett hus är snyggt är inte lika med god arkitektur. Det en tycker är fint, tycker någon annan är fult och ingen har egentligen fel. Skönhet ligger i betraktarens öga. God arkitektur kan snarare sägas vara byggnader och stadsrum med en tydlig identitet och med en omsorg om platsen, om formen och om materialet. God arkitektur berikar staden och håller för tidens tand. (Norrköping kommun 2019, s.9)

Istället för att fokusera på en annars så vanlig käpphäst i diskussionen kring arkitektur väljer kommunen att framföra sina egna teser om vad god arkitektur är.

Norrköping har valt att utveckla sju strategier som ligger till grund för hur kommunen vill att staden ska utvecklas. Strategierna ska tillämpas vid alla typer av stadsutveckling inom stadens gränser. Följande är Norrköpings sju strategier:

Arkitekturen ska berika, Arkitekturen ska respektera sin omgivning, Arkitekturen ska stärka kulturarvet, Arkitekturen ska ha ett formspråk med hög kvalitet, Arkitekturen ska främja social integrering och interaktion, Arkitekturen ska främja stadslivet och Arkitekturen ska åldras vackert och värdigt. (Norrköping kommun 2019, s.3)

Varje strategi beskrivs för sig i förklarande text där vinster och förluster med strategins användning läggs fram. Strategierna kommer även med tillhörande riktlinjer som konkretiserar vad som förväntas av den som vill bygga i staden. Det kan till exempel vara som i strategin Arkitekturen ska respektera sin omgivning där riktlinjerna handlar om att göra stadsbilda- eller landskapsanalyser. Detta beskrivs sedan i kontext till varför utförliga analyser kan behöva

Namn: Arkitekturstaden Norrköping
Invånare: 143 446 invånare 2020 (Norrköping kommun 2020)
Storlek: 23 sidor (24)
Gäller från: 2018-08-27
Typ av dokument: Riktlinje
Mål: sätta Norrköping på kartan som en av Sveriges främsta arkitekturstäder, inte bara med vår gamla bebyggelse utan också med det vi bygger idag.
Till vem riktar sig programmet: samhällsbyggnadsprocessens alla skeden - från tidig idé till färdig byggnad eller plats.
Klassificering: Kort och generell

Figur 3. Fakta Norrköpings kommun.

komplettera projektets planering. De sju strategierna är kortfattade men informativa med ett lättförståeligt språk som förklarar vikten i strategierna. Nedan beskrivs den första strategin:

1. Arkitekturen ska berika - När vi förtätar så ska vi alltid ha ett helhetsperspektiv och beakta vilka konsekvenser ett projekt får för platsen och i förlängningen hela staden. Tillskott ska berika, inte försämra. Detta ska gälla alla aktörer, såväl privata som offentliga. En hög arkitektonisk nivå genererar ekonomiska och estetiska värden till hela Norrköping och bidrar till att allt fler kommer att vilja bo i, arbeta eller studera i samt besöka och investera i vår stad. (Norrköping kommun 2019, s.14)

Norrköping har valt att väva in kommunens mål med argumentation kring arkitekturens roll i målet. De argumenterar med både ekonomiska och estetiska aspekter med konkreta exempel för vad som kan ske när deras strategier tillämpas. Dokumentet går även in med kraftfulla teser där all ny gestaltning inkluderas:

All ny gestaltning ska ta avstamp i platsens karaktär, men samtidigt vara modern, fantasifull och innovationsrik. (Norrköping kommun 2019, s.17)

På samma sätt ges en beskrivning av vad som förväntas av nybyggnationer när det kommer till miljöfrågor:

Vid byggnation ska hållbara, och så långt som möjligt förnyelsebara och återvunna material, användas. Husen ska även vara energieffektiva. Detta minskar påverkan på vår miljö och vårt klimat samt håller nere underhålls- och driftskostnader. (Norrköping kommun 2019, s.23)

De tydliga teserna som presenteras i varje strategi ger konkreta riktlinjer för de som vill bygga i kommunen.

Detaljeringsnivå:

Dokumentet är deskriptivt kring arkitektur och fokuserar på generella strategier inom vissa områden istället för att fördjupa sig i detaljer.

Sammanfattning:

Arkitekturstaden Norrköping är ett kortfattat dokument som presenterar tydliga målsättningar för stadens arkitektoniska utveckling. Med sina slagkraftiga teser ges lättillgänglig information till de som vill bygga i staden. Kulturarvet redogörs i en historisk beskrivning om staden och med utvalda aspekter som lyfts som extra viktiga. Även Norrköpings framtidsplaner beskrivs kortfattat men informativt där fokus ligger på möjligheterna med kvalitativ förtätning. Den största delen av dokumentet är dock de sju strategierna som både förklarar arkitektoniska principer, berättar om kommunens målsättningar och argumenterar för arkitekturens fördelar i stadsbyggnad.

Retorisk analys:

Kommunen har ett tydligt syfte med dokumentet som även speglar sig i dess kortfattade innehåll. Då dokumentet riktar sig åt yrkesverksamma och är till för att användas i stadsbyggnadsprocesser som diskussionsunderlag lyckas det kortfattade innehållet lyfta kommunens

ståndpunkter. De sju strategierna kan fungera som diskussionspunkter då de inte fastslår några konkreta åtgärder utan snarare föreslår åtgärder som då kan diskuteras vidare. För dokumentets syfte och målgrupp är det kortfattade upplägget framgångsrikt ur ett retoriskt perspektiv.

Detta tar jag med mig i skapandet av Markaryds arkitekturpolicy:

Det kortfattade materialet är tydligt vilket gör att kommunens målsättningar framförs ordentligt, något som är retoriskt effektivt för att kunna skapa bra diskussioner. Det faktum att dokumentet inte behöver vara till för alla utan att det är okej att det fungerar som diskussionmaterial är en viktig lärdom att ta med sig.

3.5. Askersunds kommun

Askersunds stadslivsmanifest är ett fristående styrdokument som förklarar kommunens värderingar kring tätortens stadsbyggnad. Då manifestet är baserat på tidigare workshoppar för politiker och allmänhetens åsikter läggs stor vikt på att förklara politiska ambitioner. I manifestets inledande text redogör Kommunstyrelsens ordförande Per Eriksson de demokratiska och politiska ambitionerna med stadslivsmanifestet. Askersunds varumärke och identitet beskrivs på flera platser i dokumentet där ledorden ”Idyll, Tradition, Trästad, Utflyktsmål och Sjönära” (Askersunds kommun 2011, s.1) tas upp som visionära mål. Detta tas bland annat upp under rubriken Förebilder där gestaltning av nya byggnader uppmanas till att vara i linje med kommunens varumärke och måste vara ”traditionsbärande”.

Som turist på utflykt så förväntar man sig att hitta en sjönära, idyllisk trästad med småstadskaraktär. Detta är även vad vi hoppas kunna leverera med detta manifest. Planering och byggnation ska alltid beakta dessa värden och snarare överdriva en idyllisk, sjönära, traditionell prägel än att undvika den. (Askersunds kommun 2011, s.3)

Under gestaltningskategorierna Småstadsstruktur, Handel, Funktioner, Arkitektur och Bygg längs vattnet beskrivs framförallt historia och funktion. Det är generellt visionära beskrivningar om hur stadsrummen ska fungera ur sociala perspektiv men även ekonomiska perspektiv lyfts fram. I underkategorin till Småstadstruktur nämns den befintliga rutnätsstrukturen som en framgångsfaktor att hålla fast vid. Detta är ett av få konkreta exempel på hur utformningen av stadens gestaltning ska se ut.

Askersunds stadskärna är idag till stor del ett integrerat trafiknät där många samsas på samma yta. Detta skapar många tillfällen för möten och umgänge. Vi måste se till att möjligheten finns att ”ha vägarna förbi” någon. Detta gör vi lättast genom att fortsätta på den framgångsrika rutnätsstrukturen som finns i stadskärnan. Vi kan inte enligt modernistisk praxis separera alla olika typer av människor och fordon från varandra utan istället fortsätta på den traditionella modellen. (Askersunds kommun 2011, s.5)

Med sin vision om ett ”traditionellt” förhållningssätt till trafikplanering i städer tar Askersund ett tydligt beslut om hur staden ska utvecklas. De visionära planerna förklaras med känslomässiga argument.

Detaljeringsnivå:

Stadslivsmanifestet detaljeringsnivå är låg och fokuserar istället på visionära stadsplaner där framförallt de sociala perspektiven spelar in. I underkategorin till Arkitektur, Traditionell stad,

Namn: Stadslivsmanifest
Askersund
Invånare: 11 313 invånare
2018 (Askersund 2020)
Storlek: 9 sidor (12)
Gäller från: 2010
Typ av dokument: Fristående
styrdokument
Mål: Stärka kommunens
varumärke och identitet
**Till vem riktar sig
programmet:** De som
planerar och bygger inom
Askersundstättort
Klassificering: Kort och
detaljerad

Figur 4. Fakta Askersunds kommun.

redogörs dock värdet av att inte bygga högre än tre våningar och med en specifik takvinkel. Utsmyckning av byggnader uppmuntras även det och kan enligt manifestet vara snickarglädje:

I Askersund bygger vi hus som har ett tydligt tak med en takvinkel mellan 22–40 grader, som gärna har en tydlig takfot. All typ av utsmyckning på byggnader, i form av snickarglädje eller annan ornamentik är att föredra. (Askersunds kommun 2011, s.8)

Sammanfattning:

Dokumentet är i sin helhet kort och tydligt med sina visioner kring att bygga vidare på deras identitet och varumärke. Den ”traditionella” stilen är en viktig del av tätortens vision när det kommer till arkitektonisk gestaltning och de sociala perspektiven lyfts som primära. Manifestet beskriver snarare känslor kring arkitektur än resonerar kring arkitekturens byggstenar eller de olika frågorna som arkitekturen vanligtvis behandlar. De få konkreta beskrivningar om arkitektur är väldigt detaljerade och går i linje med dokumentets uttalade målbild om en ”traditionell” stil.

Retorisk analys:

Stadslivsmanifestet har ett tydligt mål som framgångsrikt framförs i form av känsloladdade beskrivningar och konkreta direktiv som motsvarar målgruppens förkunskaper. Detta dokument är ett bra exempel på ett dokument som är riktat till en bred massa där pathos används för att läsaren ska förstå varför dokumentet är viktigt. Kommunen är tydliga med att de vill beskriva en vision snarare än kunskap kring arkitektur vilket fungerar bra i den här typen av allmänna dokument.

Detta tar jag med mig i skapandet av Markaryds arkitekturpolicy:

Att dokumentet inte behöver förklara vad arkitektur är och det behöver inte vara allmänt om arkitektur utan som i detta fall väldigt specifikt. Ett dokument som detta tilltalar förmodligen allmänheten och politiker mycket mer då de kan relatera till det.

3.6. Linköping kommun

Linköpings arkitekturprogram är ett omfattande program som detaljerat beskriver bakgrund, processer, begreppet arkitektur samt detaljerade beskrivningar kring gestaltning. I arkitekturprogrammet skriver kommunen att dokumentet ska tänkas ersätta framtida gestaltningsprogram.

I möjligaste mån ska arkitekturprogrammet ersätta framtida detaljplaners gestaltningsprogram och identifiera vilka aspekter på den arkitektoniska kvaliteten som är möjligt att styra var i de planeringsdokument och avtal som står till kommunens förfogande (översiktsplaner, detaljplaner, bygglov, markanvisnings- respektive exploateringsavtal). (Linköping kommun 2017, s.10)

Namn: Arkitekturprogram för Linköpings innerstad
Invånare: 163 051 invånare 2019 (Linköping kommun 2020)
Storlek: 79 sidor (88)
Gäller från: 2017 December
Typ av dokument: Tillägg till Översiktsplan för staden Linköping
Mål: Resonera om vad som genererar arkitektonisk kvalitet, ersätta framtida gestaltningsprogram, ska bidra till att stadens växande sker hållbart och med kvalitet, ska bidra till visionen Mer och bättre innerstad
Till vem riktar sig programmet: Alla aktörer som bygger i Linköping
Klassificering: Lång och omfattande

Figur 5. Fakta Linköpings kommun.

Detaljeringsgraden av arkitekturprogrammet är hög och förklaras därmed genom att det även är tilltänkt att ersätta behovet av gestaltningsprogram. Detta arkitekturprogram kan alltså ses som ett kombinerat dokument av en arkitekturpolicy och ett gestaltningsprogram.

Kommunen väljer att definiera begreppet arkitektur i tre kategorier som de också förklarar mer utförligt. Berörande, Robust, Användbar är alla djupt rotade i arkitekturen där kommunen vill att all arkitektur i Linköpings innerstad ska ha stöd i de tre kategorierna. Målet med programmet verkar vara att ”all bebyggelse i Linköpings kommuns tätorter som uppförs inom planlagt område är arkitektur och ska kunna beskrivas genom sin arkitektoniska kvalitet.” (Linköping kommun 2017, s.39)

I programmets fördjupningsdels Arkitektur beskrivs kommunens tre strategier för att säkerställa hög arkitektonisk kvalitet i Linköpings innerstad. Strategierna beskrivs i korta stycken men beskrivs som en viktig del i stadsbyggnadsprocessen för att uppnå målet ”Strategierna syftar till att skärpa idéinnehållet i varje enskilt projekt och därmed öka kvaliteten på slutresultatet.” (Linköping kommun 2017, s.41). De tre strategierna är:

Varje projekt ska bidra till den omgivande staden
Varje projekt ska visa hur det samspelar med sin omgivning
Varje projekt ska ha en stadsbyggnadsidé/arkitektonisk idé
(Linköping kommun 2017, s.41)

Kommunen är även tydlig med att varje projekt i staden ska kunna redovisa en arkitektonisk idé. Det är arkitekten som uppmanas beskriva sin idé till projektet genom en tydlig inspirationskälla som kan ha sin utgångspunkt i platsens olika aspekter och redovisas i form. Kommunen beskriver den här delen som en gestaltningsinspiration snarare än en funktionell inspiration. Alltså att formen eller uttrycket för projektet ska redovisas snarare än funktionen för projektet. Det blir alltså en fråga som besvaras av en arkitekt snarare än av en byggherre. Kommunen skriver dock avslutningsvis att även de tre strategierna ska besvaras i en stadsbyggnadsprocess vilket kan tolkas som att det kan göras av olika professioner.

Stadsbyggnadsprinciperna beskrivs detaljerat i kapitel 3 Stadsbyggnad - Fördjupning. Följande principer nämns:

Byggnader placeras i gatuliv, Entréer vänds mot gatan, Gårdar utformas för socialt liv, Lokaler för verksamhet i bottenvåningarna, Husens höjd i relation till gatans bredd, Särskilt viktiga byggnader kan placeras fristående, Torg, parker, vegetation och vatten får variation och hållbarhet, Flera fastigheter/arkitektsatser inom varje kvarter, Gatans linjedragning med hänsyn till upplevelsen och Platsens historia är en resurs. (Linköping kommun 2017, s.3)

Detaljeringsnivå:

Detaljeringsnivån är hög och motiveras i korta stycken där syftet med principen beskrivs. Exempel på hur olika alternativ skulle kunna se ut inom varje princip tas upp med konkretisering i arkitekturen. Under principen Byggnader placeras i gatulivet beskrivs till exempel hur olika byggnadstyper kan anpassas till principen men att samtliga byggnadstyper ”ska placeras framme vid trottoarkanten så att ett avgränsat gaturum kan skapas” (Linköping kommun 2017, s.31).

Sammanfattning:

Arkitekturprogram för Linköpings Innerstad är ett brett dokument som innefattar både en arkitekturpolicy och ett gestaltningsprogram. Programmet är omfattande där såväl bakgrund som processer redovisas detaljerat. I de delar som täcker arkitekturen mer detaljerat nämns dels stadens tre strategier som en viktig del av stadsbyggnadsprocessen och som intressenter som bygger i staden ska besvara, men det finns även fördjupningsdelar kring stadsbyggnad, stadens byggstenar, kontinuerligt gatunät, offentliga platser, byggnader, principer för byggande av stad och hållbart stadsbyggande. Kommunen påtalar att det förkommer tre olika typer av arkitektoniska huvudformer i arkitekturprogrammet: Arkitektur, landskapsarkitektur och vägarkitektur. Dessa tre huvudformer ligger tydligt till grund för de redogörande som görs i dokumentet. Då programmet är så pass omfattande finns de olika underkategorierna i olika kapitel och placeras i underkategorier. Det kan därför vara svårt att skilja på vad som är gestaltningsprogram och vad som är arkitekturpolicy.

Retorisk analys:

I det omfattande dokumentet beskriver kommunen att ett syfte är att ”dokumentet ska vara enkelt att förstå och lätt att följa”. Med ett så pass tydligt kommunikativt mål kan arkitekturpolicyn analyseras utefter de premisserna. Det finns många syften och målsättningar för detta program vilket gör det svårare att avgöra om den tilltänkta målgruppen kan ta till sig innehållet eller inte. Till exempel motsvarar innehållet vad som kan förväntas av målet att potentiellt ersätta framtida gestaltningsprogram då beskrivningarna om gestaltning är deskriptiva. Med en yrkesverksam målgrupp som letar efter information om ett gestaltningsprogram uppfylls därmed det syftet framgångsrikt. Om det primära målet däremot är att resonera kring arkitekturens betydelse är gestaltningsprogrammet en direkt motsägelse till detta eftersom det inte förs något resonemang utan ges direktiv. De två målen står alltså emot varandra vilket gör hela dokumentet svårsläst då innehållet varierar så pass mycket. Trots att kommunen vill att dokumentet ska vara lätt att följa har de misslyckats i att skapa ett stort dokument med många olika mål och syften. Det har

istället blivit ett svårläst dokument där den yrkesverksamma läsaren måste veta exakt vad den letar efter för att själv kunna uppfylla sitt personliga mål med läsandet.

Detta tar jag med mig i skapandet av Markaryds arkitekturpolicy:

Att ett tydligare syfte med policyn kan underlätta och att skapa en bättre hierarki i dokumentet. Trots ett bra och välformulerat innehåll måste strukturen av dokumentet vara lättläst för att innehållet ska spela någon roll.

3.7. Vara kommun

Gestaltningssprogram för Vara kommun är ett kort och konkret program som är en bilaga till kommunens kulturplan. Då programmet anges i Sveriges Arkitekters kartläggning och då kommunen själva anger det som sin arkitekturpolicy i mejl-korrespondens analyseras det på samma sätt som övriga arkitekturpolicyer i uppsatsen.

I bakgrunden beskrivs övergripande vad arkitektur i de offentliga rummen är och innebär. Kommunen behandlar känslorna i de offentliga rummen för att sedan förklara dess påverkan från arkitekturens utformning till människans handling:

De intryck stadsrummet ger påverkar inte bara upplevelsen av platsen utan har också inverkan på människors handlingar. Vilka vägar människor väljer, om de stannar för att mötas, vilka butiker de handlar i och om besökare återvänder eller inte. (Vara kommun 2018, s.3)

De sociala aspekterna inom de offentliga rummen beskrivs framförallt men estetiska aspekter lyfts även dem.

Estetiken i Vara kommun uppmuntrar till nytänkande och får gärna sticka ut. Estetiken värnar tradition, öppnar för nya sätt att tänka och speglar gamla och nya berättelser. Estetik används i samhällsbyggandet baserat på kunskap, kvalitet och funktion. (Vara kommun 2018, ss.3–4)

De tre teserna som kommunen använder kring estetik uppmanar till utveckling för stadsbyggnaden i Vara.

Under kategorin Generella perspektiv behandlas hållbarhet ur ekologiska, ekonomiska och sociala perspektiv. Kategorierna beskrivs framförallt ur ett landskapsarkitektoniskt perspektiv där till exempel dagvattenhantering och ekosystemtjänster beskrivs som viktiga. Generellt beskrivs den ekonomiska hållbarheten:

Ekonomisk hållbarhet innebär att kortsiktiga intressen vägs mot de långsiktiga och investeringskostnad mot driftkostnader. Andra samhällsekonomiska värden än rent monetära beaktas t.ex. värdet av ekosystemtjänster. Hushållning av resurser är ytterligare en viktig del i den ekonomiska dimensionen. (Vara kommun 2018, s.5)

När det kommer till gestaltungsfrågor fokuserar programmet till stor del på kommunens offentliga miljöer. Med de fyra huvudrubrikerna kring gestaltning: Principer för gestaltning, Gestaltning med speciella förutsättningar, Grönska och Vägar och gator. Samtliga områden behandlar arkitekturen från ett helhetsperspektiv där det offentliga rummet och utemiljöer är utgångspunkt. Under rubriken Principer för gestaltning behandlas skala och volym:

Namn: Gestaltningssprogram för Vara kommun – Kulturplan för Vara kommun 2017–2021
Invånare: 16 013 invånare 2019 (Vara kommun 2019)
Storlek: 12 sidor (14)
Gäller från: 2018-06-11
Typ av dokument: Gestaltningssprogram - Bilaga till Kulturplan
Mål: bidrar till att kommunens vision och mål nås. Säkerställer att den politiska viljan gällande gestaltning av den fysiska miljön i kommunen följs.
Till vem riktar sig programmet: Invånare, byggherrar, kommun
Klassificering: Kort och detaljerad

Figur 6. Fakta Vara kommun.

Vid tillägg i bebyggelsen tas alltid hänsyn till volym och skala på platsen och bedömning görs om det nya ska smälta in eller om det får sticka ut. Skalan för all gestaltning utgår från människan – hennes kropp och hennes fysiska förmågor. Mångfalden av intryck upplevs som rikt framför allt ur fotgängarens perspektiv, där händelser krävs i ögonhöjd. I vissa miljöer behöver det offentliga rummet slutas uppåt för att ge upplevelsen av mänskliga proportioner, trivsel och gemenskap. (Vara kommun 2018, ss.7–8)

Kommunen är tydliga i sitt budskap om att det är människans mått som är utgångspunkten för arkitekturens utveckling i Vara. Även parkeringsplatserna beskrivs ur ett mänskligt perspektiv snarare än bilens:

Gestaltningen av parkeringsytor har stor betydelse för hur människor betar sig på sådana ytor. Både som vägledning för förare, hänvisning för avstigande och orientering för gående, samtidigt som platsen inte inbjuder till oönskat beteende. (Vara kommun 2018, s.11)

Ett flertal rubriker beskrivs övergripande kring funktion och arkitektur men kommunen går än mer detaljerat in på just detaljer i de offentliga rummens beskrivningar. Till exempel beskrivs belysning såhär:

Belysning får inte upplevas som bländande eller störande. Ett svagt allmänljus i det offentliga rummet, t ex från svagt upplysta skyltfönster, bidrar till en känsla av trygghet, som handlar om rätt belysning på rätt plats. Starkt ljus gör mörkret utanför ljuskäglan ännu mörkare. (Vara kommun 2018, s.9)

Det är lämpligt att belysa skyltar ”utifrån” istället för att använda en ljuslåda. Skyltar som består av fristående bokstäver eller symboler belyses med fördel bakifrån. (Vara kommun 2018, s.9)

Detaljeringsnivå:

Gestaltningsskategorier går in på underkategorier där till exempel Skyltning behandlas under Gestaltning med speciella förutsättningar. Där beskrivs gestaltningen av skyltningen detaljerat med instruktioner om anpassning till byggnaden, hierarkisk ordning på byggnaden samt placering på byggnaden. Det ges också instruktioner om att ”varje verksamhet får som regel ha maximalt en skylt” (Vara kommun 2018, s.9). Gatu-/trottoarpratare hänvisas till att placeras i det offentliga rummet med beaktande för personer med funktionsnedsättningar. Liknande detaljeringsnivå behandlar övriga underkategorier med viss variation.

Sammanfattning:

I programmets introducerande del behandlas Inriktningsmål, beskrivning av vem programmet är riktat till, uppföljning, bakgrund och relationen till andra kommunala styrdokument. Programmet riktar sig till invånare likväl som till byggherrar och kommunens egna förvaltningar och hålls kort i sina beskrivningar. Programmet omfattar hela kommunen men behandlar till största del tätortsnära utemiljöer. Kommunen beskriver inriktningsmålet för dokumentet och är uppdelat i tre korta stycken som beskriver målet för gestaltningsdelen, målet för varje invånare i Vara kommun och den politiska ambitionen inom kommunen. Det är ett kortfattat program med stort fokus på de offentliga miljöerna och landskapsarkitektoniska perspektiv. Detaljeringsnivån skiftar från övergripande beskrivningar om arkitektoniska kvalitéer till detaljrika ställningstaganden om gestaltning i de offentliga rummen.

Retorisk analys:

De olika målsättningarna som kommunen pekar ut i dokumentet är förhållandevis vaga i sammanhanget, vilket försvårar analysen av dokumentet. Att dokumentet syftar till att skapa riktlinjer för det offentliga rummets gestaltning är förmodligen en mer korrekt tolkning av vad innehållet speglar. Med en klar inriktning mot landskapsarkitektur förklaras innehållet med både emotionell och saklig argumentation. Detta är väl anpassat till målgruppen som är både yrkesverksamma och vanliga invånare. För de yrkesverksamma är innehållet kortfattat och tydligt indelat i rubriker som gör det snabbt att navigera i. För gemeneman förklaras varje stycke ur ett perspektiv som är lätt att relatera till. På så sätt har kommunen lyckats med att uppfylla sitt mål gentemot sin tilltänkta målgrupp.

Detta tar jag med mig i skapandet av Markaryds arkitekturpolicy:

Med ett landskapsarkitektoniskt perspektiv har innehållet fått en helt annan riktning än övriga arkitekturpolicyer och beskriver arkitektur med andra ord. Det är en viktig del som jag tar med mig i utvecklingen av Markaryds arkitekturpolicy där även min bakgrund som landskapsarkitekt spelar in i utformandet. De många rubrikerna är effektiva för att yrkesverksamma snabbt ska hitta det de letar efter, något som är positivt när målgruppen är yrkesverksamma.

3.8. Sammanfattning av jämförelse

3.8.1. Uppföljningen av arkitekturpolicyers effekt

I analysen av ovanstående arkitekturpolicyers saknas det en utvärdering om hur väl dokumenten faktiskt fungerar. Detta är för att det inte finns några offentliga dokument som utvärderar arkitekturpolicyens effektivitet, hos någon av ovanstående kommuner. Det framkommer att flertalet kommuner inte har en uttalad plan för vare sig uppföljning eller revidering av sina arkitekturdokument. I Sveriges Arkitekters kartläggning belyses ett fåtal exempel där kommuner har någon typ av strategi för uppföljning av sina arkitekturpolicyer. Täby har till exempel valt att ha en stadsbyggnadsakademi som träffas en handfull gånger per år. Där träffas politiker, tjänstemän och byggaktörer på temakvällar där föreläsare bjuds in och diskussion startas. Även i Malmö förekommer en viss erfarenhetsåterföring genom bland annat utflykter till färdigställda projekt och genom att skicka ut enkät internt för att undersöka hur bra koll anställda har på dokumentet vilket samtidigt blir en påminnelse om att den finns, enligt dem själva. Är dokumentet kopplat till översiktsplan menar flera kommuner att eventuell revidering sker i samband med att översiktsplanen revideras och om det finns en genomförandestrategi för översiktsplanen omfattas även arkitekturpolicyen där (Sveriges Arkitekter 2019).

3.8.2. Vad tar jag med mig till skapandet av en arkitekturpolicy i Markaryd

Av de ovanstående exemplen av arkitekturpolicyer finns det vissa delar som återkommer hos flera kommuner. Ett av de mest påtagliga är ett antal olika strategier, mål eller principer som fyra av de sex kommunerna har tagit fram. De kommunerna som framförallt har jobbat med detta är Norrköping och Eskilstuna som båda två har förhållandevis kortfattade dokument. Norrköpings sju strategier och Eskilstunas sex mål är båda bärande idéer för respektive dokumentutformning. Linköpings tre strategier och stadsbyggnads principer hamnar i skymundan i det stora omfattande dokumentet vilket i jämförelse med Norrköping och Eskilstuna tar bort slagkraften från strategierna och principerna. I Varas fall som även de har tre principer för gestaltning blir principerna inte heller bärande för dokumentet då de inte tydligt lyfts fram. Oavsett om kommunerna har kallat det strategier, mål eller principer tycks det vara ett viktigt inslag i en policy om det används på rätt sätt.

Askersund har till skillnad från de andra fem kommunerna en väldigt tydlig agenda med sitt stadslivsmanifest. Kommunen har identifierat ett antal ledord som ska reflekteras i stadens arkitektur och dessa grundar sig i en vision om en idyllisk småstad. Då kommunen redan har bestämt en viss arkitektonisk stil skiljer upplägget sig från de andra kommunernas upplägg som snarare handlar om att förklara arkitekturens grunder. Resultatet i Askersunds fall är därmed ett mer lättuppfattat arkitekturdokument som baseras på känslomässiga visioner. I en liten kommun som Askersund och framförallt i en begränsad liten stad kan detta vara ett effektivt sätt att skapa en arkitekturpolicy. I större kommuner kan det vara svårare med den här typen av visioner

då man som i Örebros fall inkluderar hela kommunen i sin arkitekturpolicy eller som i Linköpings fall beskriver olika karaktärer för olika stadsdelar.

Dokumentens längd varierar kraftigt vilket gör att innehållet blir mer omfattande ju fler sidor som finns. I de längre policyerna som Örebro och Linköping har skapat finns det väldigt deskriptiva förklaringar kring arkitektur och dess betydelse. Nackdelen med de omfattande dokumenten är att informationen lätt försvinner i det breda innehållet. Hierarkin för vad kommunen vill uppnå arkitektonisk hamnare snarare på rubriker än blir del av själva strategierna. I de kortare dokumenten som Norrköping och Eskilstuna har tagit fram framhävs som tidigare nämnts strategierna och målen på ett annat sätt men de försvinner framförallt inte i hela dokumentets innehåll. De två olika vägarna har båda sina fördelar då mer information ryms i ett mer omfattande dokument. Det verkar därför vara kommunens syfte med dokumentet som bäst avgör vilken väg som bör tas.

I de arkitekturpolicyer där målgruppen har varit smalare alternativt att syftet eller målet har varit mer specifikt har dokumentet varit mer lättförståeligt. I Askersunds fall var syftet att beskriva en arkitektonisk vision så pass tydligt formulerat och återupprepat att innehållet med lätthet kunde kopplas till en bred målgrupp. Detsamma gäller Norrköpings arkitekturpolicy som är tydliga med att dokumentet riktar sig mot yrkesverksamma och ska fungera som ett discussionsunderlag. Innehållet för de båda exemplen varierar kraftigt men lyckas ändå kommuniceras effektivt mot sin målgrupp. I Linköpings arkitekturpolicy är målsättningarna däremot många och målgruppen bred vilket gör dokumentet svårnavigerat och svårläst då det är svårt att urskilja vad som berättar vad. Det är därför en lärdom att hellre ha ett tydligt syfte med arkitekturpolicyn och en bestämd målgrupp för att effektivt kommunicera ut dess innehåll.

4. Del 3

4.1. Om Markaryds kommun

Markaryds kommun är en liten kommun i Kronobergslän, södra Småland som gränsar till både Skåne och Halland. Med cirka 10 300 invånare har kommunen två större tätorter, Markaryd och Strömsnäsbruk. I Markaryd tätort bor ungefär 50% av alla kommuninvånare. Medelåldern i kommunen är 43,7 år och är därmed högre än rikssnittet, nästan 50 % av kommuninvånarna är över 65 år vilket har skapat en viss karaktär på kommunen. Antalet högtbildade i kommunen ligger på 12% vilket är lägre än rikssnittet på 27,6% (Ekonomifakta 2020). Detta har skapat en efterfrågan på högtbildad personal till de växande företagen där en politisk ambition är att locka till sig nya invånare.

I Markaryd finns det ett stort engagemang bland företagarna vilket har gjort att Markaryd ligger på plats 26 av 290 i bra företagsklimat av svenska kommuner. Den största arbetsgivaren i Markaryd är kommunen själv som är tätt följt av det privata företaget Nibe (Ekonomifakta 2020). Det goda företagsklimatet har gjort att flera privata initiativ inom stadsbyggnad har uppkommit de senaste åren. Många företagsledare i kommunen vill ge tillbaka till samhället och få ungdomarna att stanna kvar genom olika initiativ. Ett framgångsrikt exempel på detta är Musikhuset som invigdes 2019. Musikhuset byggdes och ägs av en privatperson som hyr ut det till kommunens kulturskola samt anordnar konserter mm. Även Nibe, det största företaget i kommunen investerar i den byggda miljön där de för tillfället planerar att anlägga en offentlig park. Parken är delvis tänkt för att underlätta passagen för kommunens förskola- och skolungdomar till det allmänna badhuset som går igenom ett industriområde med tung trafik.

Figur 7. Foto över Hinnerydssjön. Foto: Ella Rydmark

Figur 8. Foto av skogsparti vid Sjöarundan i Hinneryd. Foto: Ella Rydmark

Kulturlandskapet i Markaryd

I dagsläget består stora delar av kommunen av odlad granskog och de tidigare öppna ängsmarkerna har ersatts med storskaligt skogsbruk. Konsekvensen av detta är lägre artdiversitet och försvinnande av den naturliga floran. Idag klassas kommunen som växtzon 2-3. Den naturliga floran i kommunen består historiskt av lövträd och ängsmark. Även tall verkar ha funnits naturligt på platsen. I äldre skrifter beskrivs bokskogar, ädellövskogar och hassellunder. Träd som lind, ask, bok, ek, lönn, alm, hassel, hagtorn, olvon, även avenbok har naturligt funnits i skogarna (Svedenfors 1949). I en text från 1770-talet beskrivs faunan såhär:

Således är orten tämmeligen skogrik på bok, furu och andra vanliga trädslag, men beklageligt är, att där för 60 á 100 år sedan varit stora bokskogar, äro nu oduglige ljunghedar. (Svedenfors 1949, s.365)

Figur 9. Foto av kulturlandskapet i Hannabad by. Foto: Ella Rydmark

Markaryd präglas av inlandsisens spår med steniga åkrar, sjöar och rullstensåsar i landskapet. De många stengårderna är en vanlig syn kring åkerlandskapet och berättar om de många bönder som genom tiderna arbetat hårt för sitt levebröd. Under slutet 1800-talet tömdes bygden på utvandrare som hade tröttnat på den svårodlade jorden. Böndernas hårda slit efter inlandsisens tillbakadragande är ett kulturminne som påminner om naturens styrka (Lindkvist et al. 2019).

Lagan är en av södra Sveriges kändaste åar som rinner från Värnamo i norr till Halmstad i sydväst. Lagans slingrande struktur erbjuder ett spännande landskap med branta klippväggar likväl som öppna åkrar. Livet kring Lagan går att spåra tillbaka tusentals år då isen drog sig tillbaka och flera historiska boplatser har hittats längs Lagans dalgångar (Christoffersson 1989). Kommunen har ett rikt sjöutbud som tillsammans med Lagan erbjuder ca 50 mil strand (Markaryds kommun 2010). De många sjöarna är till stor del knutna till Lagan och skapar ett varierat kulturlandskap. Kommunen ligger i södra Småland i rullstensåsarnas moräntäta landskap och ger därför kalla inlandsvindar med hyfsat snörika vintrar och mycket regn resterande delar av året. Under sommaren kan däremot höga temperaturer uppnås.

Markaryds kulturhistoria

Bland kommunens historiska aspekter ligger några lite extra varmt om hjärtat och är välkända bland kommunens äldre befolkning. Den tidigaste noteringen i skrift om marknaden i Markaryd är från 1505 (Svedenfors 1949). Den traditionsenliga marknaden som äger rum både på våren och hösten har sitt ursprung i knallarnas marknader. Ingen vet exakt när knallarna började sälja i området men traditionen har förmodligen några hundra år på nacken⁵.

⁵ Bengt Göran Söderlind, Näringslivschef Markaryds kommun, personligt möte 28 augusti 2020

Posten är en annan viktig symbol för Markaryd då orten huserade det första postkontoret i hela Sverige. Postkontoret i Markaryd öppnade officiellt den 20/7 1620. Då Markaryd har varit en gränsstad till Danmark anlades postkontoret i byn för att kunna korrespondera med Stockholm. Historierna kring poststationen i Markaryd under 1600-talet är både viktiga och spännande. Den gamla Kungsvägen som skapades för att underlätta postkorrespondens utvecklades sedan till att bli gamla riksettan och har idag ersatts av E4an som går igenom kommunen⁶.

Markaryd är en typisk gränsbygd som genom tiderna har präglats av konflikterna som uppstått mellan de olika ländernas intressen. Nerbrända byggnader var ingen ovanlig handling från både danskar och svenskar. Detta har delvis gjort att det inte finns några äldre byggnader i kommunen men den mer korrekta sanningen är att området historiskt varit väldigt fattigt. Det har helt enkelt inte funnits några rika adelsfamiljer som uppfört stora gårdar eller slott. Bondgårdar och småhus i trä var normen i kommunen innan järnvägen byggdes. Med järnvägen utvecklades företag i kommunen som mer effektivt kunde frakta iväg sina produkter (Smålands museum 2019). I Strömsnäsbruk öppnades på 1880-talet ett framgångsrikt pappersbruk som gav utdelning för tätortens arkitektoniska karaktär (Kulturparken Småland/ Smålands Museum 2016). Största delen av Markaryds arkitektur är dock från 1900-talets mitt med ett fåtal äldre undantag.

Figur 10. Foto över Strömsnäsbruk 1915. Foto: Okänd. Public domain.

<https://digitaltmuseum.se/021018041712/stromsnasbruk-station>

⁶ Bengt Göran Söderlind, Näringslivschef Markaryds kommun, personligt möte 28 augusti 2020

4.2. Dokument i kommunen

Markaryds kommun har en Översiktsplan från 2010 som inte har uppdaterats sedan dess. Dokumentet är övergripande för kommunen och nämner inte ordet Arkitektur någonstans. I del 5 – bebyggelse, befolkning och bostäder beskrivs målet för den fysiska planeringen:

Det övergripande målet för planeringen är att göra kommunen attraktiv för helårsboende såväl som för fritidsboende samtidigt som en långsiktigt hållbar utveckling främjas och natur- och kulturvärden tas till vara. (Markaryds kommun 2010, s.15)

Målsättningar för arkitekturens gestaltning står beskrivet i översiktsplanen där flera aspekter lyfts som viktiga.

Utformning och gestaltning - För kommunens bebyggelseutveckling, såväl i tätort som på landsbygd, är det väsentligt att finna det kulturella, historiska och arkitektoniska arvet i form av byggnader och bebyggelsemiljöer liksom att även ge utrymme för nya arkitektoniska strömningar. Dessa aspekter skall beaktas vid nyproduktion av bebyggelsemiljöer samtidigt som nya hänsynstaganden skall föras in såsom trygghet, säkerhet, tillgänglighet och gemenskap. (Markaryds kommun 2010, s.15)

Även centrumverksamheten nämns i översiktsplanen där platsens själ beskrivs som en nyckel för utveckling.

Centrumbebyggelse i Markaryd och Strömsnäsbruk - För att behålla levande centra krävs att bostäder, handel, arbetsplatser, service och kultur integreras. Utgångsläget för orternas utveckling är att finna deras "själ" och att utveckla denna. En förutsättning för utvecklingen är att finna nya attraktiva miljöer för byggnation samtidigt som det skapas förutsättningar för upprustning i befintliga miljöer. (Markaryds kommun 2010, s.15)

Dessa tre stycken är kommunens enda riktlinjer när det gäller arkitektur. Det finns inga andra dokument som kompletterar översiktsplanen med arkitektoniska visioner eller målsättningarna. Det finns inte heller någon längre beskrivning tillgänglig i översiktsplanen. Istället hanteras varje detaljplan var för sig och gestaltningsprogram har inte tagits fram på ett antal år. Eftersom översiktsplanen är så pass gammal används den inte längre på daglig basis av kommunens tjänstemän. En ny översiktsplan har varit planerad i många år men ännu har inte arbetet dragit igång. Ett visionsarbete genomfördes däremot under vintern 2019-våren 2020 och presenteras under rubriken Politikerna i kommunen och vision 2030 om stadsbyggnad.

4.3. Politikerna i kommunen och vision 2030 om stadsbyggnad

Efter två workshoppar med politikerna i miljö-och byggnadsnämnden har nyckelfrågor dykt upp och en tydlig linje visat sig. De två workshoppar som hölls inleddes med en kortare

presentation om vad arkitektur är och kan vara. Där presenterades de fyra olika disciplinerna inom arkitektur och vad som skiljer de från varandra samt vad som är gemensamt. Då det sedan tidigare varit ett önskemål att fokusera på byggnadsarkitektur var alla exempel presenterade som byggnader. Diskussioner uppstod angående byggnaders anpassning till sin miljö eller om det var okej att de var i kontrast till sin miljö. Internationella exempel användes för att visa tydliga exempel, till exempel Louvren i Paris som är en skarp kontrast till sin omgivning. I de internationella exemplen var gruppen mer eniga än när frågan om kontrast eller anpassning applicerades i Markaryd. Detta trots att Markaryd inte har någon tydlig arkitektonisk stil. I frågor kring arkitektur var det ändå de offentliga rummen som diskuterades flitigast under de två workshoppar som hölls med politiker. Åsikter om framförallt gaturummens utformning var återkommande under båda tillfällena och det blev tydligt att detta var en hjärtefråga för många av politikerna i nämnden.

Kommunen har även bedrivit en omfattande insamling av medborgarnas åsikter angående framtiden i Markaryd, det går under namnet Vision 2030 och beskrivs i metoden.

Offentliga rummen

Det faktum att politikerna vill ha det ”rent och snyggt” är de inte ensamma om i kommunen då det under Visionsarbetet 2030 har framkommit liknande synpunkter. I nämnden framkom det att de offentliga rummen bör vara representativa för Markaryd. Här inkluderas skyltning likväl som planteringar.

Rondeller

Då bilen har en central roll i Markarydsbornas liv är tillgänglighet viktigt för nämndens politiker. Att kunna röra sig smidigt med bil inom kommunen är något som kommuninvånare närmast ser som en rättighet. En kommentar från en kommuninvånare önskar ett helt asfalterat centrum för att underlätta tillgängligheten. Många bra parkeringsplatser är även något som politikerna i nämnden framförde som viktigt i kommunen. Kommunens rondeller är en viktig fråga för såväl kommunens politiker som kommunens invånare. Under visionsarbetet framkom det många synpunkter angående gestaltningen av de olika rondellerna som finns i kommunens tätorter. Många vill se en upprustning av dessa och gärna inkludera kulturarvet. I samtalen med politikerna framkom det önskemål om att rondellerna ska agera ansikte utåt för kommunen och därmed prioriteras högt. Det hänvisades till blomstrande rondeller i södra Frankrike som gav en bra känsla för byn de stod i.

Centrum

Centrumverksamheten är en stor fråga bland miljö- och byggnadsnämndens politiker och även bland kommuninvånarna. Näringslivet är generellt en viktig fråga i kommunen där företagande uppmuntras och många företag även ger tillbaka till lokalsamhället. Kommunens största företag, Nibe, har till exempel stora utvecklingsplaner av Västra Industriområdet där de själva äger en stor andel mark. Det finns framåtgående planer på att anlägga en park på deras mark, öppen för allmänheten. Att därför centrumverksamheten är viktig för politikerna går hand i hand med helhetssynen i kommunen. Även skolungdomar har svarat att de vill ha fler butiker i centrum

och livsmedelsbutiker i de mindre orterna. Bland kommuninvånarnas drömmar nämns av flera ett utvecklat restaurang- och caféutbud i tätorterna. Detta påtalar även flera av de danska turisterna som har sommarhus i kommunen och svarade på enkäter i visionsarbetet. I utvecklingen av uteserveringar i centrum inkom en önskan att spela på det småländska arvet. Just att utveckla kulturarvet är något som återkommer som önskan bland många invånare.

Kulturarv

Det finns en värdefull kulturhistoria i kommunen som många invånare är medvetna om men som inte syns, ett så kallat immateriellt kulturarv. I visionsarbetet framkom det ett flertal kommentarer som påtalar att detta är något som borde synas mer. Flera önskar en ”större kulturell anknytning” där gamla träbyggnader lyfts specifikt som positiva exempel. Kulturmiljöer diskuterades även bland politiker i nämnden som något positivt och något man vill uppmuntra till. Där nämns hembygdsparken i Markaryd som ett positivt exempel på en kulturmiljö.

Trygghet

Trivsamt belysning nämns även som viktig för nämnden då det både ger estetiska värden och skapar trygghet för kommuninvånarna. Detta är något som kommer upp även hos medborgarna där flera påpekar den dåliga och otrygga belysningen. Många medborgare berättar om otrygghet generellt i kommunen. I en trygghetsundersökning gjord av kommunen och polisen, framkom det att den upplevda otryggheten i kommunen är hög gentemot de faktiska brotten som begås i kommunen (Markaryd 2018).

Sammanfattning

Majoriteten av åsikterna angående arkitektur i visionsarbetet och bland politikerna i miljö- och byggnadsnämnden, har handlat om kommunens offentliga miljöer där ”rent och snyggt” verkar vara en genomgående önskan. Det finns även en önskan att stärka kommunens historiska kulturarv i de offentliga miljöerna och därmed skapa en starkare koppling till det förflutna. Att skapa ett starkt och levande centrum är en önskan från många medborgare då de önskar fler butiker, restauranger och caféer i centrala delar av tätorterna. Även politikerna i miljö- och byggnadsnämnden har lyft dessa tre aspekter som viktiga i Markaryd.

4.4. Varför efterfrågas en arkitekturpolicy i Markaryd?

Politikerna i miljö- och byggnadsnämnden efterfrågade ett styrdokument för den byggda miljön efter en inspirationsresa till Hamburg hösten 2019. Syftet med dokumentet var från nämndens del att skapa ett vägledande dokument för att underlätta bedömningen av olika arkitektoniska projekt i kommunen. Genom att skapa en arkitekturpolicy vill därmed kommunen kunna diskutera arkitektoniska kvalitéer i de projekt som förs inom kommunens gränser med både byggherrar och kommunens egna tjänstemän. Det efterfrågades även en arkitektonisk målbild för att skapa en mer samlad stadsbild i Markaryds tätorter.

Från workshoppar med politiker i miljö-och byggnadsnämnden och med åsikter från visionsarbetet har en bred inriktning av arkitektoniska frågor förts fram. Ett tydligt kulturarv, ett starkt centrum och respektabla offentliga miljöer är alla resultatet av en målsättning om hög kvalitet i kommunens arkitektur. För att säkerställa en hög kvalitet i nya projekt behövs det ett discussionsunderlag som byggherre och byggnadsnämnd kan samlas kring. Detta är inte för att reglera arkitekturens gestaltning utan för att säkerställa dess kvalitet och bidrag till Markaryds kommun.

Syftet med Markaryds arkitekturpolicy är därför att skapa ett dokument som underlag för diskussion i stadsbyggnadsfrågor. Detta görs genom att framhäva riktlinjer att utgå ifrån. Målsättningen för dokumentet är att kvaliteten i framtida arkitektoniska projekt är hög och bidrar till ett starkare Markaryd.

5. Diskussion

5.1. Olika typer av arkitekturpolicyer – vilken väg är den bästa?

Av de olika typerna av arkitekturpolicyer som jämförs i arbetet är det lämpligaste upplägget för Markaryds fall den kortfattade och generella arkitekturpolicyen. Eftersom huvudsyftet från Markaryds håll är att arkitekturpolicyen ska fungera som ett diskussionsstöd, behöver den inte innehålla långa förklaringar eller bestämmelser som i det långa och utförliga upplägget. Likt Norrköpings arkitekturpolicy utformas därför Markaryds för att vara lättläst och kortfattad. Detta passar Markaryds tilltänkta målgrupp bra ur ett retoriskt perspektiv då yrkesverksamma inom kommunen förväntas använda sig av dokumentet. Det är en målgrupp som sällan har tid för långa dokument och gärna läser sammanfattningen av dokumentet för att hitta det eftersökta.

En möjlig väg för Markaryd att gå hade varit att efterlikna Askersunds arkitekturpolicy. Den är kortfattad och anspelar på känslomässiga visioner om kommunens arkitektur. Detta hade förmodligen fungerat bra i en liten kommun som Markaryd då Askersunds arkitekturpolicy är lättförståelig för gemeneman. Det hade kanske rentav underlättat för Markaryd att ha ett vägledande visionärt dokument, då den arkitektoniska kompetensen är begränsad till några få inom kommunen. Genom en arkitektonisk vision i form av ledorden ”Idyll, Tradition, Trästad, Utflyktsmål och Sjönära”, gör Askersund sin arkitekturpolicy lättare för personer utan en arkitektutbildning att förstå. Detta är förmodligen den största problematiken med strategin i Markaryds arkitekturpolicy. Det finns en risk att den inte är hanterbar för de som ska använda den eftersom den vill skapa diskussion, inte fastställa en specifik stil. Problematiken med Askersunds arkitekturpolicy är dock dess styrka, att den är detaljerad. I och med detaljnivån angränsar den till att vara ett gestaltungsprogram vilket i sig inte är fel. Men om syftet är att vara en arkitekturpolicy krävs ett öppnare förhållningssätt till arkitektur där målet med arkitekturen framhävs. Detta går i linje med Margareta Wilhelmssons och Karin Milles resonemang om en tidlös arkitekturpolicy. Om en arkitekturpolicy tillåts vara övergripande tillåts även diskussionerna i ämnet att vara mer kreativa. Detta kräver dock att diskussionerna förs av människor som både vågar ifrågasätta och uppmuntra. Den eviga frågan om vad bra arkitektur är bör därför ersättas med frågan om vad bra arkitektur ska uppnå. Det faktum att arkitektkåren sällan är överens om vad bra arkitektur är, kan vara motivation nog för att personer med andra bakgrunder ska våga diskutera vad som ska uppnås med arkitektur.

För att göra arkitekturpolicyerna förståelig för fler hade Örebro och Linköpings arkitekturpolicyers upplägg kunnat vara ett alternativ med sina detaljrika förklaringar. Båda kommunerna har breda målgrupper som gör att innehållet ska tala till både den utbildade arkitekten och gemene man. Det i sig är en utmaning att kunna kommunicera till personer med så pass varierad förkunskap i ämnet arkitektur. Resultatet av deras arkitekturpolicyer speglar den breda målgruppen och gör dem svårlästa för de flesta målgrupperna istället.

I Markaryds fall kan det vara enklare att ringa in förkunskaperna till målgruppen till en jämnare nivå då kommunen är betydligt mindre än ovan nämnda. Både Linköpings kommun och Örebro kommun har invånarantal som överstiger 150 000 vilket kan jämföras med Markaryds ca 10 000 invånare. Det finns fler kommunanställda med en arkitekturutbildning som ska läsa deras arkitekturpolicyer än i Markaryds fall där antalet arkitekter på kommunen aldrig överstigit tre. Det är också fler och större byggherrar som verkar inom kommunen vilket genererar fler yrkesverksamma med en viss typ av förkunskap kring arkitektur. Detta skiljer sig också från Markaryd där byggherrarna är få och förhållandevis små. Med det sagt är alltså förkunskaperna i Markaryd begränsade vilket gör att innehållet inte ska anpassas efter utbildade arkitekters förkunskaper. Det är snarare en mer förklarande typ av innehåll som krävs för att uppfylla målgruppernas grundläggande förkunskapsnivå. Norrköpings arkitekturpolicy har en tydlig målgrupp av yrkesverksamma personer med fördjupade förkunskaper. Det gör att de, till skillnad från Örebro, Linköping och Markaryd, kan bortse från detaljrika förklaringar kring arkitektur.

5.2. Med bakgrund inom landskapsarkitektur

I Varas arkitekturpolicy är det tydligt att inriktningen mot landskapsarkitektur skiljer sig starkt från de andra fem arkitekturpolicyerna. Genom ett språkbruk och dess generella innehåll kan jag som landskapsarkitekt känna igen mig i SLU:s viktigaste frågor under utbildningen. Visserligen behandlar samtliga arkitekturpolicyer i arbetet någon form av offentliga miljöer där det finns uppmaningar om tillgänglighet och liv för alla. Men de stora skillnaderna i Varas arkitekturpolicy ligger i helheten och prioriteringen av vad som är viktigast inom arkitekturens olika discipliner. Min personliga bakgrund som landskapsarkitekt syns säkerligen i Markaryds arkitekturpolicy i form av språkbruk och prioriteringar. Även de workshoppar som har hållits i kommunen har förmodligen formats utefter min tolkning av vad arkitektur är och därmed gett upphov till de svar som finns. I del 3 av uppsatsen beskrivs utfallet av de två workshoppar som hölls under processen. Där har samtliga punkter något med de offentliga miljöerna att göra. Detta är inte något som har tvingats fram och det var heller inte syftet med workshopparna. Trots att kommuninvånarnas opåverkade synpunkter stämde väl överens med politikernas hade förmodligen någon mer lyft byggnadsarkitekturen i en workshop, om det hade varit en byggnadsarkitekt som höll i den. Byggnadsarkitekturen är den disciplin som ofta nämns i media och som många människor har åsikter kring. Det vore rimligen något som politikerna i Markaryd reflekterat över. Det var även byggnadsarkitekturen som var huvuduppdraget från arbetets

början men som efter dessa workshoppar och visionsarbetet breddats till att inkludera ett större spann.

Med en bakgrund inom en annan disciplin, som till exempel inredningsarkitektur, hade även inomhusmiljön fått bli en del av Markaryds arkitekturpolicy. Just inredningsarkitekter jobbar sällan kommunalt vilket speglar samtliga arkitekturpolicyer som jämförs i arbetet där inredningsarkitektur endast nämns i ett fåtal meningar. Att därför säga att det är en arkitekturpolicy som gjorts är inte särskilt nyanserat. För uppriktighetens skull borde en arkitekturpolicy behöva nämnas med de epitet som faktiskt är inkluderade i policyn. Alltså i Varas fall en landskapsarkitekturpolicy eller en arkitekturpolicy med landskapsarkitektonisk inriktning. Alternativet till detta är att skapa en generell arkitekturpolicy som beskriver alla fyra discipliner eller som lämnar disciplinerna helt och inriktar sig på frågeställningar om vad som ska uppnås med arkitekturen. Detta har delvis gjorts i Norrköpings arkitekturpolicy och är något som har försökt att göras i Markaryds arkitekturpolicy. Genom att ta fram Markaryds fem teser finns det egentligen ingenting som definierar vilken disciplin som ska appliceras.

Bra arkitektur skapar diskussion och reflektion

Bra arkitektur är en del av en större helhet

Bra arkitektur utformas för att vara högkvalitativt i flera generationer

Bra arkitektur bidrar till ett livligt och starkt samhälle för alla åldrar

Bra arkitektur tar ställning till bygdens kulturhistoria och utmanar den till nytänkande

Det är visserligen en tydligare inriktning mot de stora rummen än mot de små där återigen inredningsarkitekturen försvinner som aspekt. För mig som är landskapsarkitekt och med bakgrund inom Sveriges Arkitekter Studenterna har frågan om arkitekturens olika discipliner alltid varit viktig. Mest för att det finns en bild av att byggnadsarkitekturen är den ”riktiga” arkitekturen men även för att det finns en problematik i saknaden av definitionen av Arkitektur.

I regeringsuppdraget Gestaltad livsmiljö beskrivs målen med politiken generellt vilket gör att ingen av de fyra disciplinerna får mer utrymme än någon annan. Det finns inte heller någon konkretisering kring arkitekturen i regeringsuppdraget vilket gör det svårt att hänvisa till statens ambitioner i frågan. Där har istället Boverket en starkare roll där de nu genom sin vägledning kan underlätta för kommuner att arbeta med kvalitativ arkitektur. I Boverkets vägledning påtals ungefär samma aspekter som i detta arbete (Boverket 2020c). Det faktum att syfte och mål är en förutsättning för en framgångsrik arkitekturpolicy är en gemensam slutsats. Även hänvisningen till Plan- och bygglagen och kommunens specifika förutsättningar lyfts fram av oss båda. Den stora skillnaden mellan deras vägledning och detta arbete är att Boverket har en generell rekommendation medan detta arbete utgår från den lilla kommunens behov och förutsättningar. I Boverkets vägledning tas därmed inte förutsättningarna för en mindre kommun i beaktning, vilket gör att vägledningen blir svår att använda när resurserna inte finns. Då framtagandet av arkitekturpolicyn i Markaryd till viss del inkluderat förankring i kommunen, har det krävts viss utbildning för tjänstemän och politiker i grundläggande arkitektur. Detta är en viktig del för att en arkitekturpolicy ska användas i praktiken. Som ensam arkitekt eller med ett fåtal arkitektkollegor på en liten kommun kan därför förankringsdelen vara extra svår att få till. I Markaryds fall hade det underlättat om det fanns utbildningsmaterial att använda sig av i

förankringssyfte. Ett typ av material som Boverket hade kunnat erbjuda som komplement till sin vägledning. Trots att vägledningen endast är till för att vägleda i skapandet av en arkitekturpolicy, saknas en viktig del som små kommuner kommer att ställas inför. Nämligen förkunnskaperna inom disciplinen arkitektur.

5.3. Markaryds Arkitekturpolicy

Det faktum att jag som person inte längre arbetar på kommunen gör att arkitekturpolicyen har utformats på ett speciellt sätt. Flera av delarna har varit viktiga att ta fram för att personerna som ska använda dokumentet ska känna sig bekväma med verktyget arkitekturpolicyen. Där är sidan om Plan- och bygglagen en viktig del samt frågeställningarna. Förankringsaspekten har alltså behövts kompromissas med vilket förmodligen inte är optimalt. Än bättre hade det varit om den personen som skapat dokumentet fanns på plats för att bistå med expertkompetens när det finns behov av det. Fördelen med den här typen av dokument är att den inte är bunden till mig som person utan kan drivas av andra arkitekter på kommunen. Detta är förmodligen en vanlig situation som kan uppstå i små kommuner där konsulter tas in för att skapa arkitekturpolicyer.

Med avstamp i arbetets jämförelsedel har en kort och generell arkitekturpolicy visat sig vara lämpligast i Markaryds kommun. Detta går i linje med arkitekturpolicyens syfte och målgrupp men även det faktum att det förhåller sig till definitionen av vad en arkitekturpolicy är. Vilket går att jämföra med definitionen i Boverkets vägledning som tar in gestaltningsprogram i sin beskrivning av en arkitekturpolicy. Problematiken med olika definitioner och namn för en arkitekturpolicy, är en av anledningarna till att det är svårt att säga vilket upplägg av arkitekturpolicy som är bättre än något annat. Markaryds arkitekturpolicyens innehåll har utformats för att vara lättförståeligt och tydligt, för att det i slutändan ska anammas av kommunens tjänstemän och politiker. Det har även formats för att lämna utrymme för diskussioner kring arkitektur. Där den enskilda byggherren ska kunna motivera sitt projekts arkitektoniska delar likväl som politikerna ska kunna ifrågasätta det utan att någon av parterna är styrda till en viss gestaltning. I den strategiska hierarkin som Sveriges kommuner förhåller sig till i utvecklingen av stadsbyggnad, får därmed arkitekturpolicyen utrymme som diskussionspunkt istället för att ta över detaljplanens roll som reglerande. Något som delvis försvinner om arkitekturpolicyen övergår till att vara ett gestaltningsprogram. Syftet med ett gestaltningsprogram och syftet med en arkitekturpolicy borde i definition skilja sig från varandra för att båda ska existera. Om de har samma syfte, att styra arkitekturen i stadsbyggandet, hade något av begreppen kunnat tas bort. Det vore en fördel för branschen att tydligt definiera skillnaden mellan dem båda, för att komma till rätta med frågan om arkitekturpolitikens roll i samhället. Om arkitekturpolitik, vilket en arkitekturpolicy är då den antas politiskt, ska vara reglerande som i ett gestaltningsprogram måste branschen acceptera en mer folklig diskussion. En diskussion som i dagsläget tenderar att hamna i frågan om fint och fult snarare än om arkitekturen som helhet. Alternativet till att börja reglera är att skapa diskussion om arkitektur där frågan om vad arkitektur ska uppnå tillåts få utrymme.

Något som känns mer hållbart i längden då vi genom tiderna har sett bra arkitektur förstöras på grund av rådande gestaltungsideal.

Markaryd arkitekturpolicy har fått namnet Strategi för arkitektur och byggande i Markaryds kommun. Detta eftersom kommunen i första skedet vill att arkitekturpolicyn ska användas av miljö- och byggnadsnämnden och menar att dokumentet därmed inte behöver antas i kommunfullmäktige. Endast ett dokument som är antaget i kommunfullmäktige kan i Markaryds kommun ha namnet policy.

Under rubrikerna nedan beskrivs varje del av Markaryds arkitekturpolicy för sig och diskuteras utifrån arbetets resultat. Markaryds arkitekturpolicy finns med i arbetet som Bilaga 1.

Sida 2 – Introduktionen

Som beskrivet tidigare har det i de arkitekturpolicyer som har jämförts underlättat att analysera framgången i de fall som har haft ett tydligt uttalat syfte och målsättning kopplat till dess målgrupp. Därför har det i Markaryds arkitekturpolicy skapats en introduktionsdel där syftet med policyn och målgruppen lyfts fram. Introduktionsdelen är en kortfattad sida som framförallt har tagit avstamp i det faktum att arkitekturpolicyn i Markaryd riktar sig till en smalare målgrupp av yrkesverksamma inom stadsbyggnad. Detta har förtydligats genom att nämna att privatpersoner kan inspireras av arkitekturpolicyns innehåll men att de inte inkluderas som målgrupp. Genom att definiera målgruppen har det därmed varit enklare att rikta innehållet till gruppens förkunskaper och förväntningar. Både syfte och målgrupp nämns även i Boverkets vägledning som viktiga delar av arkitekturpolicyns innehåll (Boverket 2020e).

Sida 4 – Mål

I Markaryds historia och geografiska placering har det framkommit att en viss identitetskris präglat kommunen. Det har därför genom workshoppar gjorts försök att formulera en målsättning som kan stärka kommunens identitet, både materiellt och immateriellt. Detta resulterade i följande formulering som konkret och förklarande:

Markaryd ska vara ett identitetstarkt och demokratiskt samhälle där arkitekturen bidrar till detta. Med genomtänkt arkitektur skapas hållbara byggnader som tar hänsyn till klimatmål, sociala sammanhang och kulturhistoria. Att varje arkitektoniskt verk som skapas i Markaryd är en del av en helhet är viktigt att påminnas om då kontrasten eller anpassning är en aspekt som bör motiveras. En stark arkitektonisk karaktär i en stad ger invånarna stolthet och sätter Markaryd på kartan.

Förklaringen är tillagd för att undvika att läsarna kan tolka målsättningen ur något annat perspektiv.

Sida 5 - Vad är arkitektur?

Precis som i många av de kommuner som ingått i jämförelsen har ett försök till att förklara vad arkitektur är gjorts. Detta är främst för att läsaren av arkitekturpolicyn inte förväntas ha några avancerade förkunskaper inom ämnet arkitektur. Istället för att enbart förklara arkitekturens

olika delar har frågeställningen Vad är målet med arkitektur? lyfts fram som en förhoppningsvis mer hanterbar förklaring (Linn 1998). Boverket diskuterar även olika sätt att förklara arkitektur i Vägledning om arkitekturstrategi där de är inne på samma spår om att fråga vad arkitektur ska stå för.

Sida 6 - Den nationella arkitekturpolitiken

I Markaryds situation där arbetsnamnet Gestaltad livsmiljö inte är vidare känt har det varit viktigt att beskriva det arbete som pågår på en statlig nivå. Hänvisningen till de olika myndigheterna som arbetar med propositionen uppmuntrar förhoppningsvis den intresserade att dels leta efter mer information och ger dels arkitekturpolicyn mer legitimitet. Just legitimiteten av arkitekturpolicyn är viktig i Markaryd då det inte finns någon enskild individ som driver frågan på kommunen och kan därför inte försvara den.

Sida 7 – Plan- och bygglagen

I det kommunala arbetet på en liten kommun som Markaryd är det mest välkända verktygen för arkitektur Plan-och bygglagen. För att bygglovshandläggarna och miljö-och byggnadsnämnden ska våga arbeta mer med arkitekturfrågor och inte bara tekniska frågor, har paragrafer som kan användas för arkitektur lyfts fram. Förhoppningen med detta är att lagstiftningen ska bli ett konkret verktyg för kommunen att ta stöd i med arbetet för en bra arkitektur. Det är även ett verktyg som tjänstemän redan är bekanta med vilket gör steget mindre att använda sig av det i en ny typ av argumentation. Av de kommuner som jämförs i arbetet är det endast Örebro och Linköping som tar upp PBL i sina arkitekturpolicyer. I den nyligen utgivna vägledningen från Boverket är PBL en egen punkt som framförs vilket kan tyda på dess effektivitet hos kommuner, då Boverket har lyft egna kommunala arkitekturpolicyer som exempel. Det ska dock tilläggas att både Örebro och Linköping är exempel även för Boverket vilket ger samma resultat i frågan.

Sida 8 - Markaryds arkitekturhistoria

Sidan om Markaryds arkitekturhistoria är ett inslag som mest är till för att göra policyn mer lättsam och intressant. Eftersom det inte finns någon tydlig arkitektonisk stil att ta avstamp från i kommunen, kan det vara bra att förklara varför det inte finns för att på så sätt undvika vanliga diskussioner om att allt ska byggas i en ”klassisk” stil, när en klassisk stil i själva verket inte existerar. Detta skiljer sig från Askersunds upplägg som uppmanar till en ”traditionell” stil men som också kan påvisa att denna stil redan finns.

Sida 9 - Visioner Arkitektur i Markaryd.

Visionerna har sin utgångspunkt i politikernas åsikter samt visionsarbetet. Deras tankar har därefter kokats ner och förklaras ur ett arkitektoniskt perspektiv som är lättförståeligt. En av utmaningarna med de två workshoppar som hölls på kommunen var att översätta de generella visionerna till visioner om arkitektur utan att göra en personlig tolkning. Som synes i resultatet är visionerna främst kopplade till de offentliga miljöerna vilket förmodligen har att göra med min bakgrund som landskapsarkitekt. Med en bakgrund inom någon annan disciplin kanske en vision om att familjen är viktig skulle tolkas annorlunda.

Sida 10 - Markaryds fem teser

Precis som i Norrköping och Eskilstunas fall har ett antal teser tagits fram för att skapa riktlinjer för arkitekturen. Teserna är generella för att kunna skapa ett samtal kring arkitektur snarare än att styra arkitekturen i kommunen. Eftersom uppdragsbeskrivningen från kommunen inte var att skapa ett gestaltungsprogram utan en arkitekturpolicy, har det efter jämförelserna blivit tydligt vilka olika vägar som kan tas. I Markaryds fall har ett underlag för diskussion varit den lämpligaste vägen för att arkitekturpolicy ska appliceras. På så sätt ges tjänstemän och politiker ett verktyg som de kan ta stöd av för att utveckla en kommunal identitet.

Sida 16 - Frågeställningar Markaryd

För att säkerställa att arkitekturpolicy tjänar sitt syfte visar Eskilstunas arkitekturpolicy en effektiv väg att gå. Deras frågeställningar som ska besvaras i varje byggprojekt är en källa till reflektion där kommunen kan uppmärksammas på arkitektoniska brister i projektet. I Markaryds situation kan detta underlätta redan för bygglovshandläggarna som får ett verktyg för att säkerställa den arkitektoniska kvaliteten i projektet, inte bara den tekniska kvaliteten som följer PBL. I större byggnadsprojekt som förs inom kommunens gränser fungerar frågorna som ett slags krav på eftertanke som sedan kan diskuteras vidare. Frågeställningarna blir alltså ett effektivt retoriskt knep för att säkerställa de fem tesernas innehåll och budskap. I Eskilstunas fall är arkitekturpolicy fortfarande ute på remiss vilket gör det omöjligt att veta hur effektiva frågeställningarna är för kommunen i deras arbete. Med en antagen arkitekturpolicy hade en intervju med Eskilstunas stadsarkitekt varit lämplig då en muntlig utvärdering av dess olika delar hade kunnat göras. I dagsläget finns det ett orosmoment i att frågeställningarna kommer att besvaras schablonartat och utan vidare eftertanke för att göra processen snabbare, detta både från kommunalt- och byggherrarnas håll. I en potentiell utvärdering från Eskilstuna angående frågeställningarnas effektivitet i olika målgrupper hade kanske en viss målgrupp stuckit ut som svårare att nå. Denna målgrupp hade då kunnat ringas in i Markaryd och frågeställningarna hade kunnat utformas mer specifikt mot rätt målgrupp. Grundtanken med att använda just frågeställningarna i Markaryds arkitekturpolicy är för att fånga upp aktörer i kommunens stadsbyggnadsprojekt som inte besitter en arkitekturkompetens. Beroende på den uttalade målgruppen bör därför en arkitekturpolicy utformas på olika sätt utefter målgruppens behov.

Sida 17 – Processen

I Markaryds kommun har arkitekturen inte varit en naturlig del av stadsbyggnadsprocessen på kommunens olika enheter. Genom att skriva ner processens gång får tjänstemännen en påminnelse om att arkitekturpolicy ska användas som underlag genom hela projektet. På så sätt kan arkitekturen få en inarbetad plats i samtalen kring stadsbyggandet och kommer i framtidens ske naturligt. Att processen beskrivs fåordigt är främst för att kommunen själva ska kunna hitta egna vägar att få in samtalen kring arkitektur i processen. I en annan situation hade processen kunnat beskrivas mer utförligt då författaren själv skulle arbeta med att tillämpa arkitekturpolicyns innehåll. Eftersom jag som skribent inte längre är anställd på kommunen kommer jag inte att kunna driva den framåt.

5.4. En annorlunda metod, ett annorlunda resultat?

Precis som Karin Milles och Caroline Stigsdotter vittnar om finns det fördelar med att involvera många personer i framtagandet av arkitekturpolicyn för att den ska användas på bästa sätt. Detta är något som hade kunnat vara en större del i skapandet av Markaryds arkitekturpolicy. Visserligen hölls två workshoppar med politikerna i miljö-och byggnadsnämnden, men dessa skedde i arbetets uppstartsdel då projektet enbart var kommunalt. För en bredare förankring hade förmodligen fler workshoppar behövts hållas under arbetets gång både i lärandesyfte och i form av feedback på dokumentet. I ett föregående utkast av arkitekturpolicyn fick två tjänstemän på kommunen ge feedback på innehållet som sedan justerades efter en dialog. Detta hade kunnat utvecklas till en workshop med politikerna i miljö-och byggnadsnämnden där de i slutskedet av arbetet förmodligen hade påverkat slutversionens innehåll. Även samtal med de stora byggherrarna hade förmodligen gett ett annorlunda innehåll av slutversionen då deras perspektiv idag inte alls finns med. Där inkluderas både de privata och kommunens roll som byggherre. Detta är ett av arbetets största brister utifrån arkitekturpolicyns framtida utfall men fanns inte med i den tidiga uppdragsbeskrivningen och har därför inte utförts. I intervjuer eller workshoppar med byggherrar hade perspektiv och kunskap lyfts som idag inte finns med. Det finns en stor risk att detta kan skapa en negativ inställning till dokumentet från byggherrarnas sida då de kan känna sig överkörda av kommunen. Vilket i sin tur kan leda till ett motstånd mot att använda dokumentet istället för att låta sig inspireras av det. Samtalen med byggherrarna är något som efterhand borde ha genomförts och rekommenderas för en bredare förankring.

Min roll som både tjänsteman och forskande student har påverkat resultatet av arbetet som helhet. I rollen som tjänsteman har jag behövt förhålla mig till kommunala strukturer och arbetsplatskulturen som råder i Markaryds kommun. Detta har gjort att jag har kunnat skraddarsy arkitekturpolicyn för att passa situationen i Markaryd. Men det har även gjort att delar som har framkommit ur mitt perspektiv som forskande student har behövts tas bort, med hänsyn till kommunen. Det handlar främst om del 3 av arbetet där kommunen beskrivs. Jag har därför inte kunnat vara objektiv i arbetets akademiska del men i gengäld kunnat se båda perspektiven. Eftersom uppdraget i slutändan förhoppningsvis ska resultera i att kommunens politiker antar arkitekturpolicyn och att tjänstemännen använder den, kan det dock ha varit bra att det kommunala perspektivet har fått ta mycket plats i utförandet.

I de workshoppar som hölls för politikerna i miljö-och byggnadsnämnden visades ett antal bilder som utgångspunkt för diskussion (bilaga 2). De flesta av bilderna är tagna i november och visar främst på byggnadsarkitektur, landskapsarkitektur och planeringsarkitektur i Markaryds tätort där den arkitektoniska identiteten inte är stark. Om bilder tagits från till exempel Strömsnäsbruk som har en mer genomgående arkitektonisk identitet är det möjligt att diskussionerna hade haft en annan riktning. Istället för att fokusera mycket på utomhusmiljöerna kanske samtalen hade riktats mer mot byggnader vilket skulle kunna leda till andra prioriteringar. Det faktum att bilderna togs en novembermorgon spelar förmodligen också in i mottagandet av dem. Då mycket kritik framfördes om utemiljöernas brister hade en blomstrande sommarbild kanske gett en mer positiv respons. Novemberbilderna har ändå tjänat ett syfte då

de visar upp hur miljöerna ser ut stora delar av året vilket i sig blev en diskussionspunkt under en workshop.

I metodbeskrivningen om jämförelse av arkitekturpolicy och retorisk analys tas syftet för varje arkitekturpolicy upp som en viktig del. Som beskrivet i del 2 av arbetet, jämförelsedelen, har de sex kommunerna olika syften med sina arkitekturpolicyer. Det finns en viss problematik i att begreppen Syfte och Mål används på samma sätt vilket har gjort det svårt att utläsa syftet av många kommuners arkitekturpolicyer. Tolkningarna av vad som faktiskt har menats har lett till ett visst resultat av den retoriska analysen. Dessa resultat skulle kunna se annorlunda ut om begreppen i varje arkitekturpolicy hade skiljts åt och besvarats enligt definitionen i arbetet.

6. Slutsats

Det finns många bra exempel på arkitekturpolicyer bland Sveriges kommuner som är anpassade efter just den kommunens syfte, målgrupp och kapacitet. I arbetet jämförs sex kommuner som får representera ett större antal kommuner med liknande upplägg, vissa mer framgångsrika än andra. Eftersom det inte finns några offentliga utvärderingar av någon av de nämnda arkitekturpolicyer kan det med säkerhet inte avgöras vilken väg som är den rätta att gå. Det kan dock konstateras att två olika upplägg för hur en arkitekturpolicy ser ut har trätt fram. Den korta och generella representerar ett upplägg och den långa och utförliga representerar det andra upplägget. Vad som däremot kan sägas är att ju tydligare syfte och målgrupp arkitekturpolicyen har desto bättre utformat är innehållet eftersom det kan anpassas till målgruppen. Ur ett retoriskt perspektiv har de arkitekturpolicyer som kortfattat presenterat syfte och målgrupp lyckats anpassa sitt innehåll bättre än de som har beskrivit detta i långa stycken.

Problematiken ligger i att förstå den enskilda kommunens intressen och att utforma innehållet efter det. Där har de stora kommunerna en fördel som besitter mer kompetens och resurser i form av mer personal. I mindre kommuner som i Markaryds fall är den största utmaningen att anpassa innehållet så att det även kan användas i lärandesyfte. Detta gör att innehållet skiljer sig markant från innehållet framtaget av en större kommun som har mer personal med avancerade förkunskaper inom arkitektur. Att Markaryds arkitekturpolicy fick det innehåll som presenteras är till stor del baserat på att göra den lättillgänglig för personer med begränsade förkunskaper inom arkitektur.

Genom att detta arbete har gjorts har den lilla kommunens perspektiv fått utrymme i utformningen av en arkitekturpolicy. Det faktum att Boverket nyligen släppte en generell vägledning är givetvis positivt för det kommunala arbetet, och ett tecken på att det finns en efterfrågan inom området. Det är viktigt att specifikt lyfta utmaningarna som en mindre kommun står inför, eftersom de skiljer sig på ett grundläggande plan från större kommuner med mer resurser. Då jag har drivit projektet ensam, utan att kunna bolla tankar kring arkitekturpolicyen på daglig basis med kollegor, kan resonemangen i det här arbetet underlätta för andra tjänstemän i samma situation. Hela det här arbetet med arkitekturpolicyen kan därmed fungera som ett konkret exempel där olika resonemang har uppmärksammats. Ett exempel som förhoppningsvis inspirerar till att fler mindre kommuner ser att det är möjligt att skapa en arkitekturpolicy.

6.1. Framtida forskningsfrågor

Under arbetets gång har ett tomrum inom ämnet arkitekturpolitik uppenbarats. Utan utvärderande dokumentation kring svensk arkitekturpolitik på nationell, regional och kommunal nivå

är det svårt att avgöra hur väl den fungerar. Därför hade det varit relevant att undersöka hur resultatet av de befintliga arkitekturpolicyerna i Sveriges olika kommuner ser ut. Genom en sådan undersökning hade ett mer verklighetsbaserat underlag för framtagande av arkitekturpolicyer kunnat tas fram. Visserligen utkom Arkdes med en utvärdering av Gestaltad livsmiljö i september 2020, men luckorna för den kommunala nivån är stora.

De olika disciplinerna inom arkitektur behandlas som en disciplin där framförallt byggnadsarkitekturen lyfts fram i diskussioner. Genom att undersöka hur byggnadsarkitektur, inredningsarkitektur, landskapsarkitektur och fysisk planering separat förhåller sig till styrdokument, hade dess olika kvaliteter kunnat lyftas mer i arkitekturpolitiken. Skillnaderna mellan disciplinerna är stora och dess olika utrymmen i politiken skulle kunna besvara frågor om vad vi som samhälle värderar i stadsbyggandet.

7. Källor

7.1. Tryckta källor:

Bell, S., Sarlöv Herlin, I. & Stiles, R. (2012). *Exploring the boundaries of Landscape Architecture*. Abingdon: Routledge.

Bryman, A. & Nilsson, B. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder. 2.*, [rev.] uppl. Malmö: Liber.

Christoffersson, I (red.) (1989). *Kronobergs natur: naturvårdsprogram för Kronobergs län*. Inventeringsdel. Växjö: Länsstyr. i Kronobergs län.

Fraser, M (2013). *Design Research in Architecture – an overview*. Farnham: Ashgate Publishing Limited.

Lindkvist, K., Johansson, A. & Taylor, C. (red.) (2019). *Gränslandet: sagor, sägner och historiska fakta från Markarydsbygden*. Markaryd: Markarydsbygdens lokalhistoriska förening.

Lindqvist Grinde, J. (2008). *Klassisk retorik för vår tid. 1.* uppl. PLATS: Studentlitteratur.

Lindvall, J & Myrman, A-K. (2001). *Vardagens arkitektur*. Stockholm: Bäckströms Förlag.

Linn, B. (1998). *Arkitektur som kunskap*. Stockholm: Byggnadsnämndens utredningsråd.

Svedenfors, F. (1949). *Gränsbygden [1] Södra Sunnerbo i gången tid*. Lund: Gleerup Förlag.

Werne, F. (1997). *Arkitekturens ismer*. Stockholm: Arkitektur Förlag AB.

7.2. Opublicerat material:

Markaryds kommun (2020d). Visionsarbete 2030 - rådata. Opublicerad rapport.

Smålands museum (2019). Markaryds arkitekturhistoria. Mejlkorrespondens med byggnadsantikvarie.

7.3. Elektroniska källor:

- Arkdes (2020). *Med människan i fokus - En uppföljning av Politik för gestaltad livsmiljö 2020 och medskick inför framtida arbete*. https://arkdes.se/wp-content/uploads/2020/09/arkdes_tinktank_rapport2020-09-02_issu.pdf [2020-09-09]
- Askersund kommun (2011). *Faktaruta*. <https://www.askersund.se/kommun-och-politik/kommunfakta/faktaruta.html#.XwgwWSgzZPY> [2020-08-31]
- Askersund kommun (2011). *Stadslivsmanifest Askersund*. <https://www.askersund.se/download/18.3536c1c3150796796ce3cfe1/1474875289674/Stadslivsmanifest> [2020-07-10]
- Boverket (2017). *Underlag till nationell arkitekturpolicy*. RAPPORT 2017:12. Karlskrona: Boverket -Myndigheten för samhällsplanering, byggande och boende. <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2017/underlag-till-nationell-arkitekturpolicy.pdf> [2020-07-10]
- Boverket (2020a). *Underlag till nationell arkitekturpolicy*. <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2017/underlag-till-nationell-arkitekturpolicy/> [2020-08-31]
- Boverket (2020b). *Sveriges arkitekter kartlägger kommunernas arbete med arkitekturpolicyer*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/omvarlds-spaning/sveriges-arkitekter-arkitekturpolicyer/> [2020-08-31]
- Boverket (2020c). *Vägledning om arkitekturstrategier*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/arbetsatt/arkitekturstrategi/vagledning-arkitekturstrategier> [2020-09-03]
- Boverket (2020d). *Sammanfattning av vägledning om arkitekturstrategier*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/arbetsatt/arkitekturstrategi/vagledning-arkitekturstrategier/sammanfattning> [2020-09-03]
- Boverket (2020e). *Arkitekturstrategins huvuddelar - Förslag till upplägg*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/arbetsatt/arkitekturstrategi/vagledning-arkitekturstrategier/innehall/delar/huvuddelar/> [2020-09-03]
- Boverket (2020f). *Delar som strategin kan kompletteras med*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/arbetsatt/arkitekturstrategi/vagledning-arkitekturstrategier/innehall/delar/bygg-pa-din-arkitekturstrategi/> [2020-09-03]
- Ekonomifakta (2020). *Markaryd*. <https://www.ekonomifakta.se/Fakta/Regional-statistik/Alla-lan/Kronobergs-lan/Markaryd/?var=17255> [2020-08-31]
- Eskilstuna kommun (2020). *Befolkning*. <https://www.eskilstuna.se/kommun-och-politik/fakta-och-statistik/befolkning.html> [2020-08-31]
- Eskilstuna kommun (2018). *Arkitektur Eskilstuna – ett arkitektur- och stadsbyggnadsprogram*. Utkast18-12-02. https://stadsutveckling.eskilstuna.se/download/18.2d01d90c16a5883f2b59c921/1560239782282/Arkitekturprogram%20Eskilstuna_utkast.pdf [2020-07-10]
- Kulturdepartementet (2018). *Politik för gestaltad livsmiljö*. Stockholm: Sveriges regering. (Prop. 2017/18:110) <https://www.regeringen.se/492796/contentassets/8ecb8b5973924e6b9e93627c041d27a6/politik-for-gestaltad-livsmiljo-prop.-201718110.pdf> [2020-08-31]

Kulturparken Småland/ Smålands Museum (2016) *I Strömsnäsbruk anlades på 1880-talet ett pappersbruk*. <https://digitaltmuseum.se/021016647595/i-stromsnasbruk-anlades-pa-1880-talet-ett-pappersbruk-stromsnasbruk-kom> [2018-08-31]

Kävlinge kommun (2010). *Tätort- och landsbygdsutveckling*. <https://www.kavlinge.se/download/18.f8873cc141a12daff31659/1382011070096/5%20T%C3%A4rtorts-%20och%20landsbygdsutveckling.pdf> [2020-07-10]

Linköping kommun (2020). *Befolkning*. <https://www.linkoping.se/kommun-och-politik/fakta-om-linkoping/statistik/linkoping-i-siffror/befolkning/> [2020-08-31]

Linköping kommun (2017). *Arkitekturprogram för Linköpings innerstad*. <https://www.linkoping.se/stadsplanering-och-trafik/oversiktsplanering/oversiktsplaner---antagna/fordjupade-oversiktsplaner/arkitekturprogram-for-linkopings-innerstad/> [2020-07-10]

National encyklopedin (2020). *Arkitektur*. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/1%C3%A5ng/arkitektur> [2020-08-04]

Norrköping kommun (2020). *Befolkningsutveckling, Norrköping, månadsdata*. <https://www.norrkopings.se/organisation/statistik/statistik-befolkning/befolkningsutveckling-norrkopings-manadsdata.html> [2020-08-31]

Norrköping kommun (2018). *Arkitekturstaden Norrköping*. <https://www.norrkopings.se/download/18.6bf40d04169c2cece8f2bd6/1557235462145/Arkitekturstaden%20Norrk%C3%B6ping-webb.pdf> [2020-07-10]

Markaryds kommun (2020a). *Visionsarbete 2030*. https://www.markaryd.se/download/18.5877d0cf1714e46c43ff0bf/1586261302373/2030_Tillsammans%20mot%20framtidens%20summering%20inkommet%20material.pdf [2020-08-31]

Markaryds kommun (2020b). *2030 – tillsammans mot framtiden*. <https://www.markaryd.se/sidor/bygga-bo-och-miljo/2030---tillsammans-mot-framtiden.html> [2020-08-31]

Markaryds kommun (2020c). *Kommunfakta*. <https://www.markaryd.se/sidor/kommun-och-politik/kommunfakta.html> [2020-08-31]

Markaryds kommun (2018). *Medborgarlöfte för Polisen och Markaryds kommun 2019–2020*. [https://www.markaryd.se/download/18.5782715716d5d83377635b2f/1569410109350/Medborgarl%C3%B6fte%20f%C3%B6r%20Polisen%20och%20Markaryds%20kommun%202019-2020%20\(002\).pdf](https://www.markaryd.se/download/18.5782715716d5d83377635b2f/1569410109350/Medborgarl%C3%B6fte%20f%C3%B6r%20Polisen%20och%20Markaryds%20kommun%202019-2020%20(002).pdf) [2020-08-31]

Markaryds kommun (2010). *Markaryds kommun Översiktsplan 2010*. <https://www.markaryd.se/download/18.19793bd1639e645b831305/1527495412214/%C3%96versiktsplan%20Markaryds%20kommun.pdf> [2020-08-31]

SFS 2010:900. *Plan- och bygglag*. Stockholm. Finansdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/plan--och-bygglag-2010900_sfs-2010-900 [2020-08-04]

Sveriges Arkitekter (2019). *Kommunernas arkitekturpolicyer – en kartläggning*. <https://www.arkitekt.se/app/uploads/2019/07/Arkitekturpolicy.pdf> [2020-07-10]

Sveriges Arkitekter (2020). *Bli arkitekt*. https://www.arkitekt.se/kompetens-och-karriar/bli-arkitekt/?utm_campaign=unspecified&utm_content=unspecified&utm_medium=email&utm_source=apsis-anp-3 [2020-08-20]

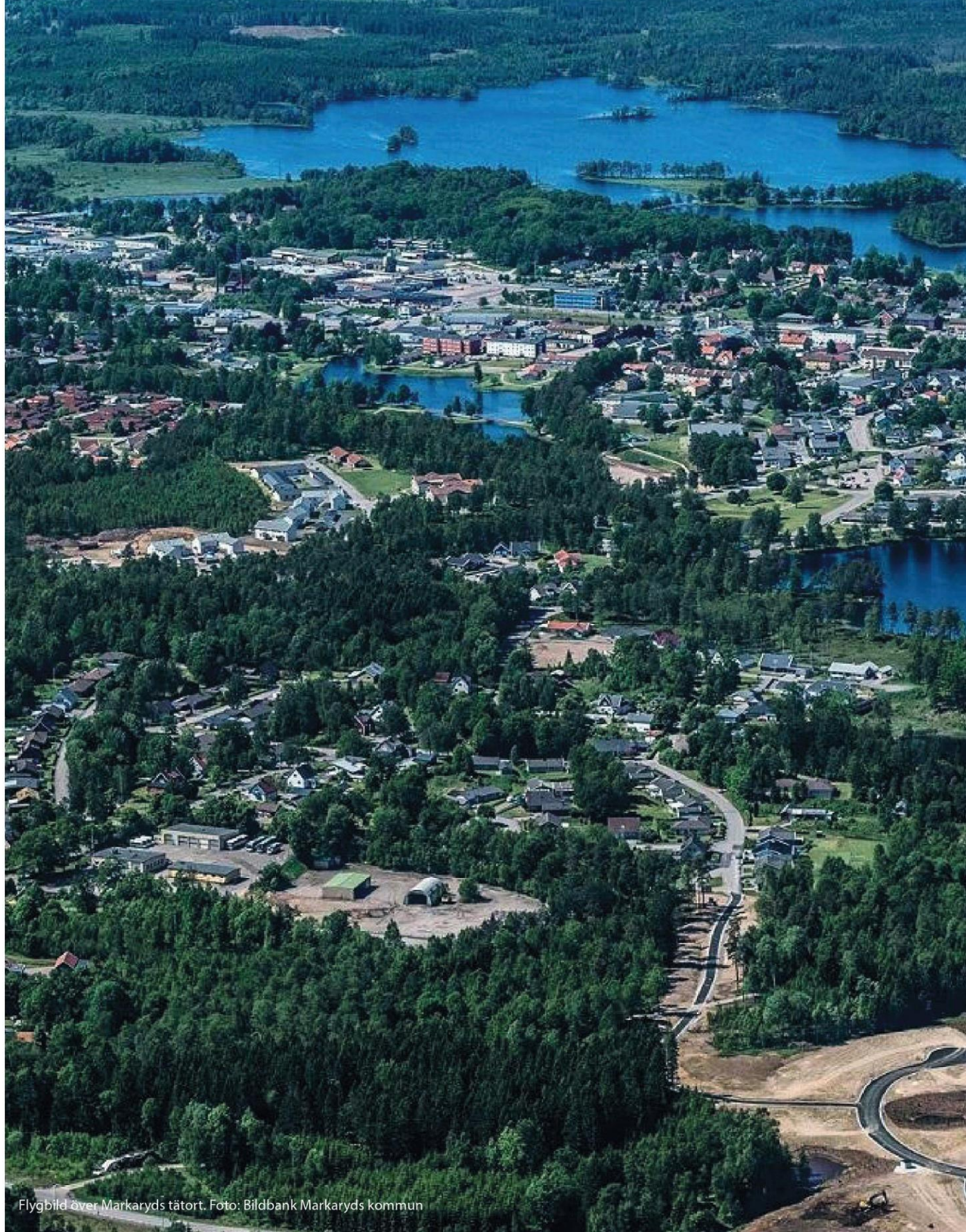
- Sveriges Kommuner och Regioner (2019). *Kommungruppsindelning 2017*. <https://skr.se/tjans-ter/kommunerochregioner/faktakommunerochregioner/kommungruppsindelning.2051.html> [2020-07-10]
- Sveriges Riksdag (2020). *Politik för gestaltad livsmiljö-Sammansatta civil- och kulturutskottets betänkande 2017/18:CKrU1*. Stockholm: Sveriges Riksdag https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/betankande/politik-for-gestaltad-livsmiljo_H501CKrU1/html [2020-08-31]
- Tornberg, E. (2008). *Gestaltningssprogram i stadsutvecklingsprojekt*. lic.-avh. Stockholm: Kungliga tekniska högskolan. https://www.kth.se/polopoly_fs/1.201878.1550158668!/Menu/general/column-content/attachment/Tronberg,%202008,%20Gesaltningssprogram%20o%20stadsutveckling%20.pdf [2020-08-31]
- Trafikverket (2014). *Handbok för gestaltungsarbete och gestaltungsprogram i infrastrukturprojekt*. https://www.trafikverket.se/contentassets/5fac6ff7e66b45cc960358a7a98a6350/handbok_for_gestaltungsarbete_och_gestaltungsprogram_i_infrastrukturprojekt.pdf [2020-08-31]
- Umeå kommun (2017) *Riktlinjer för styrande dokument*. <https://www.umea.se/download/18.41aeb822165bb44789fc840/1537434383138/Riktlinjer%20f%C3%B6r%20styrande%20dokument.pdf> [2020-08-13]
- Vara kommun (2019) *Vi är över 16000 kommuninvånare*. <https://vara.se/2019/05/vi-ar-over-16000/> [2020-08-13]
- Vara kommun (2018) *Gestaltungsprogram för Vara kommun – Kulturplan för Vara kommun 2017–2021*. <https://vara.se/innehall/2018/03/8.-BILAGA-1a-Kulturplan-bilaga-6-Gestaltungsprogram.pdf> [2020-07-10]
- Varbergs kommun (2020) *Policyer och strategier*. <https://www.varberg.se/kommunpolitik/pla-nerochstyrdokument/styrdokument/policyerochstrategier.4.7e579538141efd9723d440e.html> [2020-08-13]
- Örebro kommun (2020). *Befolkningsprognoser*. <https://www.orebro.se/fordjupning/fordjupning/fakta-statistik-priser--utmarkelser/statistik/befolkningsprognoser.html> [2020-07-10]
- Örebro kommun (2018) *Arkitektur och byggande i Örebro kommun*. <https://www.orebro.se/download/18.34eb166316407ef0ec918dd/1536232000379/Arkitektur%20och%20byggande%20i%20%C3%96rebro%20kommun.pdf> [2020-07-10]

7.4. Figurförteckning

Figur 1. Fakta Örebro kommun.....	20
Figur 2. Fakta Eskilstuna kommun.....	23
Figur 3. Fakta Norrköpings kommun.....	25
Figur 4. Fakta Askersunds kommun.....	28
Figur 5. Fakta Linköpings kommun.....	30
Figur 6. Fakta Vara kommun.....	33
Figur 7. Foto över Hinnerydssjön. Foto: Ella Rydmark.....	38

Figur 8. Foto av skogsparti vid Sjöarundan i Hinneryd. Foto: Ella Rydmark.....	38
Figur 9. Foto av kulturlandskapet i Hannabad by. Foto: Ella Rydmark.....	39
Figur 10. Foto över Strömsnäsbruk 1915. Foto: Okänd. Public domain.....	40

Bilaga 1

Flygbild över Markaryds tätort. Foto: Bildbank Markaryds kommun

Strategi för arkitektur och byggande

Introduktion

Det här dokumentet är ett styrdokument för att skapa en bättre och mer varierad arkitektur i Markaryds tätort. Dokumentet har skapats på uppdrag av Miljö- och byggnadsnämnden i Markaryds kommun. Dokumentets syfte är att skapa riktlinjer för den byggda miljöns gestaltning inom kommunen som kan ligga till grund för diskussion. Detta för att skapa en kvalitativ arkitektur som ger ett mervärde för samtliga invånare.

Arkitektur är brett och upplevs av alla människor på något sätt varje dag. Arkitektur är både byggnader, rummen i byggnaderna, utemiljöer och staden som helhet. Då den estetiska aspekten ofta omtalas medialt kan det vara lätt att tro att fasaden är viktigast. Vid ett nybygge är det därför viktigt att läsa in fler aspekter för att kunna avgöra vad som är god arkitektur eller inte. Många andra aspekter så som hållbarhet, variation och kulturhistorisk anknytning är även viktiga aspekter att ta ställning till vid nybyggen. I det här dokumentet kommer komplexiteten av god arkitektur sammanställas för att läsaren ska få en inblick i vad som förväntas av nybyggen.

Dokumentet ska ligga till grund för samtliga byggherredrivna projekt i Markaryds tätorter med syfte att stärka den arkitektoniska kvalitén i projekten. Detta gäller såväl privata byggherrar som kommunalt drivna projekt. Även privatpersoner som driver sina egna projekt kan inspireras av dokumentet och följa de riktlinjer som finns för den byggda miljön.

Innehållsförteckning

- s.4 **Mål**
- s.5 **Vad är arkitektur?**
- s.6 **Den nationella arkitekturpolitiken**
- s.7 **Plan- och bygglagen**
- s.8 **Markaryds arkitekturhistoria**
- s.9 **Arkitektur i Markaryd**
- s.10 **Markaryds fem teser**
- s.11 - 1. Bra arkitektur skapar diskussion och reflektion
- s.12 - 2. Bra arkitektur är en del av en större helhet
- s.13 - 3. Bra arkitektur utformas för att vara högkvalitativt i flera generationer
- s.14 - 4. Bra arkitektur bidrar till ett livligt och starkt samhälle för alla åldrar
- s.15 - 5. Bra arkitektur tar ställning till bygdens kulturhistoria och utmanar den till nytänkande
- s.16 **Frågeställningar**
- s.17 **Processen**

Projektet Alma vann arkitekturpriset Guldstolen för bästa inredningsarkitektur 2017. Foto: Åke E:son Lindman

Mål

Markaryd ska vara ett identitetstarkt och demokratiskt samhälle där arkitekturen bidrar till detta. Med genomtänkt arkitektur skapas hållbara byggnader som tar hänsyn till klimatmål, sociala sammanhang och kulturhistoria. Att varje arkitektoniskt verk som skapas i Markaryd är en del av en helhet är viktigt att påminnas om då kontrasten eller anpassning är en aspekt som bör motiveras. En stark arkitektonisk karaktär i en stad ger invånarna stolthet och sätter Markaryd på kartan.

Vad är arkitektur?

Arkitektur är något som alla människor stöter på varje dag. Det är färg, form och volym sammansatt i en helhet. Sammansättningen skapas med omgivningen i åtanke där arkitekten tar ställning till om projektet ska anpassas till omgivningen eller sticka ut från omgivningen. Arkitektur har byggt upp städer och gett identitet till människor i tusentals års. Disciplinen arkitektur är tvärvetenskapligt och influeras av miljöpsykologi, hållbarhet, materialkunskap, samhällsplanering mfl.

Disciplinen arkitektur inkluderar de fyra huvudkategorierna byggnadsarkitektur, landskapsarkitektur, inredningsarkitektur och fysisk planering, även kallat planeringsarkitektur. De fyra kategorierna skiljer sig en del ifrån varandra då de specialiserar sig inom olika områden men de har även många likheter som kan samlas under begreppet arkitektur.

Att besvara frågan om vad bra arkitektur är problematiskt eftersom ordet bra har olika mening för olika personer. Det kan därför vara en bättre idé att behandla arkitekturen utifrån en mer vetenskaplig utgångspunkt med frågeställning Vad är målet med arkitektur? Genom att ställa frågan kan arkitekturens alla delar behandlas mer rättvist utifrån dess specifika mål och ställs inte emot varandra. Det kan även vara enklare att skapa diskussioner om arkitektur när frågan inte längre handlar om tycke och smak utan om målsättningar.

Fokus Skärholmen vann arkitekturpriset för bästa planarkitektur 2019. Uppdragsgivare: Stockholms stad, projektchef: arkitekt SAR/MSA Karin Ahlén, exploateringskontoret. Foto: Tovatt Architects & Planners.

Den nationella arkitekturpolitiken

Statens konstråd

ArkDes

Regering och riksdag anser att arkitektur, form och design har avgörande betydelse i samhällsbygget eftersom den gestaltade livsmiljön påverkar alla människor i deras vardag. 2018 antog riksdagen politiska mål för arkitektur-, form- och designområdet. Propositionen "Politik för gestaltad livsmiljö" (Prop. 2017/18:110) presenterades 22 februari 2018 av kultur-, miljö- och bostadsministrarna. Propositionen tar ett helhetsgrepp om arbetet med den gestaltade livsmiljön och utgör en samlad nationell arkitekturpolicy med följande målsättning:

"Regeringens målsättning är ett samhällsbygge som sätter människan i centrum, där fler ska få leva och bo i inkluderande, väl gestaltade och långsiktigt hållbara miljöer. Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön."

Målsättningen ska uppnås genom att:

- hållbarhet och kvalitet inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden,
- kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids,
- det offentliga agerar förebildligt,
- estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas till vara och utvecklas,
- miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla, och
- samarbete och samverkan utvecklas, inom landet och internationellt.

Regeringsuppdraget innebar att Boverket skulle titta på den samverkan som sker mellan kommuner och berörda parter för att skapa goda livsmiljöer. Tillsammans med Arkdes, Riksantikvarieämbetet och Statens konstråd är det fyra myndigheter som tilldelats uppdraget där Boverket har en samordnande roll. Sveriges kommuner har dock ett stort ansvar i arbetet då det är de som tillämpar Plan-och bygglagen i praktiken.

Vad är kommunens roll idag?

Byggnadsnämnden ska verka för en god byggnadskultur samt en god och estetiskt tilltalande stads- och landskapsmiljö. Byggnadsnämnden ska enligt PBL ha minst en person med arkitektutbildning till sin hjälp och i övrigt ha tillgång till personal i den omfattning och med den särskilda kompetens som behövs för att nämnden ska kunna fullgöra sina uppgifter på ett tillfredsställande sätt.

"Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön."

Plan- och bygglagen

Plan- och bygglagen, förkortad PBL, är den lag i Sverige som reglerar planering av mark, vatten och byggande. Lagen ska följas av alla kommuner i Sverige som i sin tur ansvarar för att byggandet inom kommunen följer lagens regleringar. ”Bestämmelserna syftar till att, med hänsyn till den enskilda människans frihet, främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer.” (SFS 2010:900). I PBL finns det flera kapitel som behandlar arkitektur ur ett brett perspektiv och som ska ligga till grund för bedömningen av arkitektoniska projekt inom kommunen. Nedan finns ett utklipp av paragrafer som kan ligga till grund för bygglov.

Kapitel 2

3 § Planläggning enligt denna lag ska med hänsyn till natur- och kulturvärden, miljö- och klimataspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden främja

1. en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder,
2. en från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper,
3. en långsiktigt god hushållning med mark, vatten, energi och råvaror samt goda miljöförhållanden i övrigt,
4. en god ekonomisk tillväxt och en effektiv konkurrens, och
5. bostadsbyggande och utveckling av bostadsbeståndet.

6 § Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan,
2. skydd mot uppkomst och spridning av brand och mot trafikolyckor och andra olyckshändelser,
3. åtgärder för att skydda befolkningen mot och begränsa verkningarna av stridshandlingar,
4. behovet av hushållning med energi och vatten och av goda klimat- och hygienförhållanden,
5. möjligheterna att hantera avfall,
6. trafikförsörjning och behovet av en god trafikmiljö,
7. möjligheter för personer med nedsatt rörelse- eller

orienteringsförmåga att använda området, och

8. behovet av framtida förändringar och kompletteringar.

Kapitel 8

1 § En byggnad ska

1. vara lämplig för sitt ändamål,
2. ha en god form-, färg- och materialverkan, och
3. vara tillgänglig och användbar för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga.

9 § En obebyggd tomt som ska bebyggas ska ordnas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. Tomten ska ordnas så att

1. naturförutsättningarna så långt möjligt tas till vara,
2. betydande olägenheter för omgivningen eller trafiken inte uppkommer,
3. det finns en lämpligt belägen utfart eller annan utgång från tomten samt anordningar som medger nödvändiga transporter och tillgodoser kravet på framkomlighet för utryckningsfordon,
4. det på tomten eller i närheten av den i skälig utsträckning finns lämpligt utrymme för parkering, lastning och lossning av fordon,
5. personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga ska kunna komma fram till byggnadsverk och på annat sätt använda tomten, om det med hänsyn till terrängen och förhållandena i övrigt inte är orimligt, och
6. risken för olycksfall begränsas.

Markaryds Arkitekturhistoria

Markaryd har i dagläget en spretig arkitektonisk karaktär med varierad bebyggelse från olika tidsperioder. Med kommunens placering som gränsbygdsområde har arkitekturen präglats av århundraden med influenser både från Skåne, Småland och Västkusten som kan sammanfattas till en landsbygdsarkitektur. Området som tidigare ingick i Sunnerbo härad har varit en agrarbygd utan några äldre köpingar vilket har lett till att stora och viktiga byggnader inte har uppförts, det har helt enkelt inte funnits tillräckligt rika personer för att skapa unik arkitektur i området. De kyrkor som restes i området från medeltiden och senare fick tyvärr se sig besegrade av de svensk-danska krigerna som pågick vid gränsen. När krigerna väl var slut var det dock stiftens order om att bygga nya ljusa och öppna byggnader för fler församlingsmedlemmar som blev dödsstöten för de gamla kyrkorna som hade överlevt kriget.

Vändpunkten för kommunens arkitekturhistoria kom med järnvägens utbredning under tidigt 1900-tal. Då både Markaryd, Strömsnäsbruk och Traryd fick stationer längs den nya järnvägen uppstod samhällen till följd av detta. Den dubbla förbindningen av järnvägen i Markaryds tätort kan vara förklaringen till att tätorten fick större tillväxt än andra orter inom kommunen. Industrier och företag såg sin chans att växa kring stationerna vilket gynnade Markaryd som började ta form till det vi känner igen idag. År 1912 skapades den första stadsplanen för Markaryds tätort. En stadsplan som än idag syns i stadsbilden.

I kommunen finns det idag endast en kulturmärkt byggnad, Gamla Malmö Folkbank, som ligger på Drottninggatan 8 i Markaryd. Det innebär att byggnaden är skyddad enligt lag i detaljplan för att det höga kulturvärdet inte får försvinna. Syftet med en kulturmärkning är ofta att

beskydda kulturvärdet från samtidens estetiska ideal och därmed försvara tidigare viktiga ideal. Andra skyddade byggnader inom kommunen är Q-märkta och har andra regelverk kring sig. Där har Markaryd Vandrarhemmet, Stationshuset, Bostadshus Markaryd 52:1 och Strömsnäsbruk har Stationshuset, Lokstallen, Gård väster om järnvägen samt Parhus.

På landsbygden runt om i kommunen finns det ett fåtal byggnader som är byggda under 1850-tal som står kvar än idag. Dessa är ofta präglade av den småländska arkitekturen med trä som byggmaterial som gett upphov till parhus, enkelstugor och salshus. Strukturen av de gamla gårdarna finns kvar på sju platser i kommunen och ingår i Länsstyrelsens kulturmiljöprogram där specifika byggnadsregler gäller.

Med ett fåtal kulturhistoriska byggnader och en ung stadsstruktur finns det stora möjligheter för att utveckla en stark arkitektonisk identitet i kommunen. Nutida byggnader som kan stoltsera som exempel på god arkitektur är musikhuset med sitt breda sociala perspektiv. Detta är en byggnad som skapar gemensamhet och stolthet bland kommunens invånare.

Visioner

Arkitektur i Markaryd

Familjen är viktig i Markaryd och att därför skapa en tillgänglig och säker miljö är av hög prioritet i stadsbyggandet. Det ska vara en självklarhet att barn och unga ska kunna röra sig fritt i staden. Gångvägar likväl som cykelvägar prioriteras för att skapa ett tryggare offentligt rum som alla åldrar har tillgång till. Genom att bygga lekplatser för barn och aktivitetsytor för ungdomar får även de plats i staden. Prioriterade och väl gestaltade utemiljöer är renare, trivsammare och snyggare.

Med en redan stark företagsamhet inom kommunen kan ett starkt och livligt centrum bidra till en blomstrande identitetstärkning. Genom att stärka centrumverksamheten med bra arkitektur tillåts historiska aspekter så som den gamla knallemarknaden att få utrymme på stadens gator. Med bra strukturer inom arkitekturen skapas bättre förutsättningar för lönsamma företag.

Att bygga kortsiktigt är varken lönsamt ekonomiskt eller miljömässigt. Det är därför viktigt att välja kvalité framför kortsiktig lönsamhet när det kommer till arkitektur. Byggnader som byggs idag ska hålla för flera generationer framöver och bör därför vara genomtänkta.

Markaryds fem teser

För att skala ner komplexiteten i arkitektur som begrepp har fem viktiga teser tagits fram för Markaryd. Teserna utgör kärnan i vad arkitektur är och ska vara för kommunens framtida projekt. Varje tes diskuteras separat på kommande sidor men bör ses som en helhet där de hela tiden går in i varandra.

1. Bra arkitektur skapar diskussion och reflektion
2. Bra arkitektur är en del av en större helhet
3. Bra arkitektur utformas för att vara högkvalitativt i flera generationer
4. Bra arkitektur bidrar till ett livligt och starkt samhälle för alla åldrar
5. Bra arkitektur tar ställning till bygdens kulturhistoria och utmanar den till nytänkande

1. Bra arkitektur skapar diskussion och reflektion

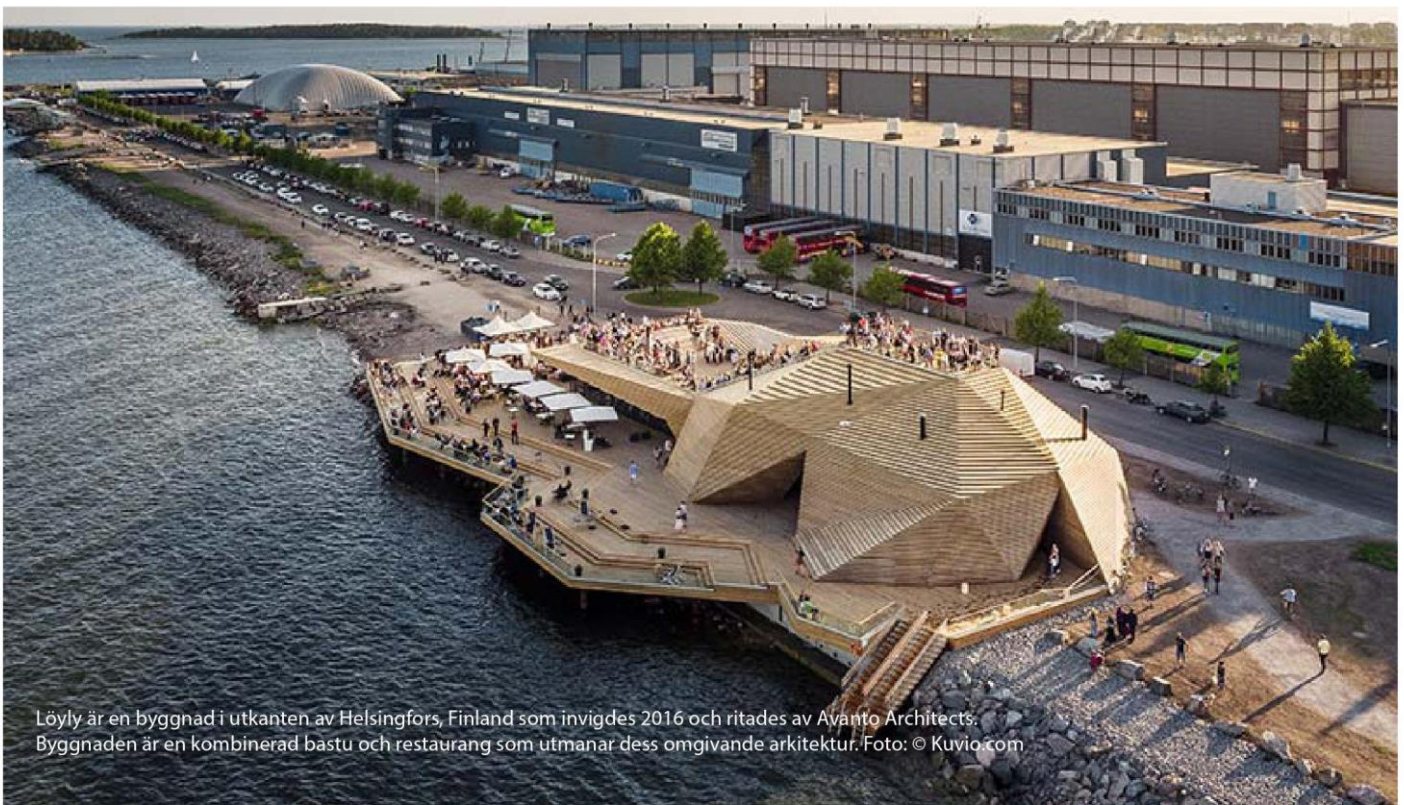
Inom arkitekturen finns det inga rätt eller fel och det kan därför vara svårt att avgöra om ett verk är bra eller dåligt. När arkitekten skapar ett projekt måste hen ta hänsyn till platsen och omgivningen, därefter ta ställning till om projektet ska stå ut eller smälta in. När projektet står ut från dess omgivning kan det vara kontrasten mellan två miljöer som är spännande och bör upplysas. Bra arkitektur kan skapas för att smälta in i dess omgivning och samtidigt vara unikt. Att ha Markarydbygdens klassiska arkitektur som utgångspunkt betyder inte att alla framtida byggen ska vara fyrkantiga röda hus med vita knutar. Det betyder snarare att arkitekter utmanas till att skapa något nytt.

Arkitektur ska våga utmana dess omgivning! Turning torso i Malmö är ett landmärke för Malmöbor som de stolt visar upp. Det höga tornet står ut från den omgivande stadssilhuetten där omgivande byggnader är ca 5-6 våningar. Den höga byggnaden ger inte bara turister en upplevelse utan ger också hela Malmö och öresundsregionen en

lokaliseringsspunkt. På liknande vis kan arkitektur ge Markaryd en identitet att vara stolta över.

Bra arkitektur skapar både psykiskt och fysiskt välmående där vetenskaplig forskning ligger till grund för olika val av utformningen. Med genomtänkta materialval och utformningsdetaljer skapas en välmående stad för alla. En miljö som är genomtänkt för sitt syfte ger förutsättningar för en högkvalitativ arkitektonisk plats.

Det är viktigt att påminnas om att arkitektur även är en konstform som många människor kan ta del av. Det ska därför inte finnas någon begränsning i uttrycket av arkitekturen. Konstnärliga uttryck berikar stadsbilden och vågar utmana samhällsideal på ett positivt sätt. Att skapa nya arkitektoniska projekt i Markaryd är därför en spännande utmaning som förhoppningsvis skapar diskussioner i flera generationer framöver. Konstnärliga projekt som placeras i stadsrummet kan lyfta arkitekturen och vice versa.

Löyly är en byggnad i utkanten av Helsingfors, Finland som invigdes 2016 och ritades av Avanto Architects. Byggnaden är en kombinerad bastu och restaurang som utmanar dess omgivande arkitektur. Foto: © Kuvio.com

2. Bra arkitektur är en del av en större helhet

Alla byggnader i Markaryds tätorter är en del av en stadsbyggnadsstruktur och måste därför ta hänsyn till dess omgivande arkitektur. En sammanhängande arkitektonisk stadsbyggnad ger identitet till staden och skapar stolthet bland invånarna. Bra arkitektur kan både anpassas och stå ut från omgivande arkitektur. Den kulturhistoriska aspekten är en viktig faktor för att skapa ett identitetstarkt samhälle.

I Markaryds tätorter dominerar villabebyggelse med en förtätning kring stationen och centrum.

Markaryd ska erbjuda en harmonisk stadsbyggnad där arkitekturen är genomtänkt för människans behov. En varierad gestaltning med en anpassad

karaktär till platsens omgivning bidrar till ett starkare och mer harmoniskt samhälle. Där byggnaders gestaltning är genomtänkta för att hålla i flera generationer. Utemiljö och inomhusmiljö skapas i harmoni där de lyfter varandra. Gaturummen ska vara säkra och vackra med blomstrande vegetation som lyfter staden.

För att skapa en bra helhet i ett samhälle krävs en övergripande respekt för befintliga strukturer och stilar. Många samhällsideal förändras med tiden och det som en gång ansetts estetiskt tilltalande kan i samtiden uppfattas annorlunda för att sedan ändras igen.

3. Bra arkitektur utformas för att vara högkvalitativt i flera generationer

För att klara klimatmålen måste alla arkitektoniska projekt skapas med målsättning noll koldioxidutsläpp. Då byggnadsbranschen idag står för 19 % av alla Sveriges utsläpp är det en självklarhet att sträva mot lägre andelar. Det betyder att varje steg i ett arkitektoniskt projekt måste ta hänsyn till de utsläpp som sker i varje del av processen. Ett exempel är att material kan väljas utifrån vad som finns i närområdet för att undvika långa transportvägar och undvika de klimatpåfrestningar som sker med betong som byggmaterial. Arkitekturen byggs i regel för att användas i flera generationer framöver och behöver därför vara av god kvalitet.

Att klimatanpassa nya byggnader är viktigt för att minska energibehovet och därmed spara på jordens resurser. Med dagens teknologi finns det många bra lösningar som finns tillgängliga för allmänheten. PBL täcker in många tekniska lösningar när det gäller krav på byggnadens utformning men för att bidra till en ännu mer klimatanpassad byggnad behövs egna initiativ. Att vara en del i morgondagens utveckling när det kommer till klimatsmarta byggnader är positivt för Markaryds identitet och avtryck i världen.

Byggnader ska uppföras med hög kvalitet för att säkra framtida generationers efterfrågan av bostäder och samhällsunfunktioner. Genom att bygga kvalitativt idag undviks rivning av gamla byggnader i framtiden. Detta gör att rimliga priser på bostäder kan säkras för framtida generationer då nybyggen i regel har högre hyror.

Med klimatförändringarna uppstår stora förändringar i Markaryd. De ökade mängder regn som förväntas falla ger utrymme för nytänkande i stadsbilden. Att klimatanpassa stadsrummet är en självklarhet för undvika framtida kostnader till följd av översvämningar. Utemiljöerna spelar en viktig roll i klimatanpassningsarbetet då de måste hantera regnvatten i stora mängder. Att frigöra hårdgjorda ytor i gaturummen kommer att vara nödvändigt för att hantera lokalt dagvatten. Även byggnaderna behöver utformas för att klara av större vattenmängder under en kort tid. Att leda vatten till dolda dagvattensystem är inte längre ett hållbart alternativ. De lokala dagvattenlösningarna blir en del av framtidens innovativa projekt.

Markaryds folkskola byggdes enligt källor år 1924 och har genom åren skapat många minnen för barnen i bygden. Än idag står skolan stadigt med en framtida renovering planerad för interiören. Foto: Okänd

Musikhuset har blivit en samlingspunkt för markarydsbor i alla åldrar och invigdes 2019. Ett privat initiativ som används av kommunens kulturverksamhet och konserter för allmänheten. Foto: Ella Rydmark

4. Bra arkitektur bidrar till ett livligt och starkt samhälle för alla åldrar

De offentliga rummen i Markaryd är till för kommunens alla invånare. Det är därför en förutsättning att de utformas tillgängligt och säkert för alla åldrar. God belysning, bra marklutning, avskildhet mellan trafikslag och livliga gatuplan är viktiga aspekter i de offentliga rummen för att skapa en välmående stad. Stadsrummet är demokratiskt och jämställt när alla människor oavsett ålder, kön eller funktionsvariation känner sig trygga och kan röra sig fritt.

Ett centrum där människan är prioriterad framför andra fordon skapar en inbjudande miljö för kommuninvånare och besökare. Offentliga utrymmen kan användas för att främja torghandeln och marknadsmöjligheter. Att planera in utrymme för marknader i centrum är väsentligt för att kunna attrahera nya människor till kommunen.

Den 1 januari 2020 blev FN:s barnkonvention lag i Sverige vilket ger barnens rättigheter stort utrymme i stadens utformning. Barn och unga använder sina dagliga miljöer för att utvecklas både socialt och motoriskt. Att det skapas tillgängliga och utmanande miljöer för dessa brukargrupper är därför av högsta prioritet för att i framtiden utveckla friska vuxna människor. I Markaryds fall kan detta betyda att lekmiljöer säkerställs med minsta rekommenderat utrymme för utemiljö samt en genomtänkt inomhusmiljö som utmanar till lärande.

Offentliga byggnader skapas för allmänhetens användning och är en del av lösningen för att uppmuntra social gemenskap. De offentliga byggnaderna spelar en viktig roll i det svenska kalla klimatet då mötesplatser under vinterhalvåret är minst lika viktigt som under sommarens ljusa dagar.

5. Bra arkitektur tar ställning till bygdens kulturhistoria och utmanar den till nytänkande

I Markaryd ska ny och spännande arkitektur ge ett mervärde för hela kommunen. Med avstamp i omgivningen kan arkitekten utmana kommunens normer och skapa arkitektur som banar väg för framtiden. Att utforska nya byggnadstekniker och lokala material för att skapa bra arkitektur uppmuntras. Arkitektur är en konstform som stärker.

För att skapa en stark identitet i Markaryd kan byggnaden anpassas efter dess omgivning. Karaktärer i olika delar av Markaryd ska belysas och eftersträvas vid nybyggnation. Med bygdens kulturhistoria i bakhuvudet finns det stora möjligheter för att skapa spännande projekt som anammar traditionella byggnadselement.

Majoriteten av de kommunala byggnaderna har en tegelklädd fasad. Även centrumbyggnader följer denna stil där den ger en stark karaktär. För att skapa en tidstypisk karaktär i centrum kan nybyggnationer ta materialet tegel i gestaltning. Ett material som både är klimatsmart och har en lång livslängd.

Traditionella staket och stengärdsgårdar är ett av de tydligaste kulturminnena i Markaryd som syns i hela landskapet. Markaryd har under sin mänskliga existens präglats mycket av inlandsisens spår med steniga åkrar, sjöar och rullstensåsar i landskapet. De många stengärderna är en vanlig syn kring åkerlandskapet och berättar om de många bönder som genom tiderna arbetat hårt för sitt levebröd. Under slutet 1800-talet tömdes bygden på utvandrare som hade tröttnat på den svårodlade jorden. Böndernas hårda slit efter inlandsisens tillbakadragande är ett kulturminne som påminner om naturens styrka. Detta kulturminne uppmuntras till att använda sig mer av och hämta inspiration ifrån.

Faluröd färg präglar majoriteten av landsbygdens gårdar och villor i Markaryd. Färgen har en lång historia i bygden och smälter bra in i landskapet. Med en traditionell färg som bas kan nytänkande formgivning respektera det gamla samtidigt som ny arkitektur får utrymme.

Naturum Stora mosse i Hillerstorp ritades av White Arkitekter med Länsstyrelsen i Jönköping som beställare. Projektet stod färdigt 2003 och beskrivs av White själva som: "Naturum Store Mosse förflyttar besökarna till hjärtat av den småländska folksagan. Svävande över tuvorna blickar naturum ut mot den öppna mossen medan utställningen berättar den spännande historien om mossens mysterier". Foto: Mikael Olsson

Frågeställningar i Markaryd

Genom att ställa ett antal frågor genom hela processen tvingas alla inblandade att tänka igenom valen som görs från att arkitekten skissar till att hantverkaren spikar sista spiken. Frågeställningarna ska besvaras och presenteras för kommunen som senast under bygglovsprocessen.

På vilket sätt bidrar projektet till att stärka Markaryd som samhälle?

På vilket sätt har projektet tagit hänsyn till dess omgivning?

På vilket sätt är projektet tillgängligt för människor i alla åldrar?

På vilket sätt säkerställs långsiktig kvalitet och hållbarhet framför kortsiktiga överväganden?

På vilket sätt är projektet klimatanpassat?

Hur bidrar projektet till Markaryds identitetstärkning?

Processen

- 1** **Projektet inleds**
 - Plats, syfte och användningsområde bestäms
 - Dokumentet läses för förståelse av vad som förväntas vid byggen inom kommunen

- 2** **Projektet börjar ta form**
 - Arkitekter och ingenjörer kopplas in
 - Dokumentet används för att alla aktörer ska förstå gemensamma mål inom kommunen

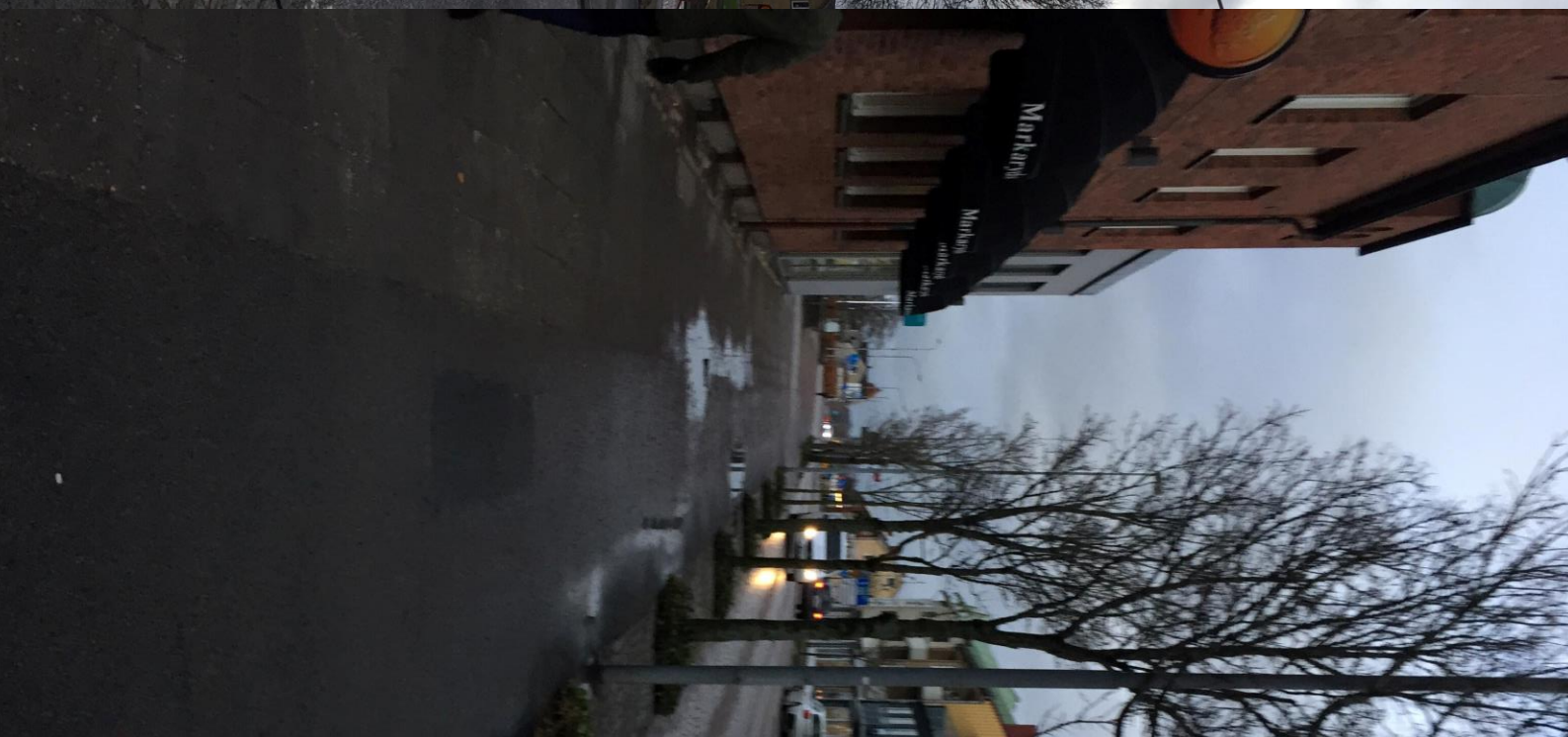
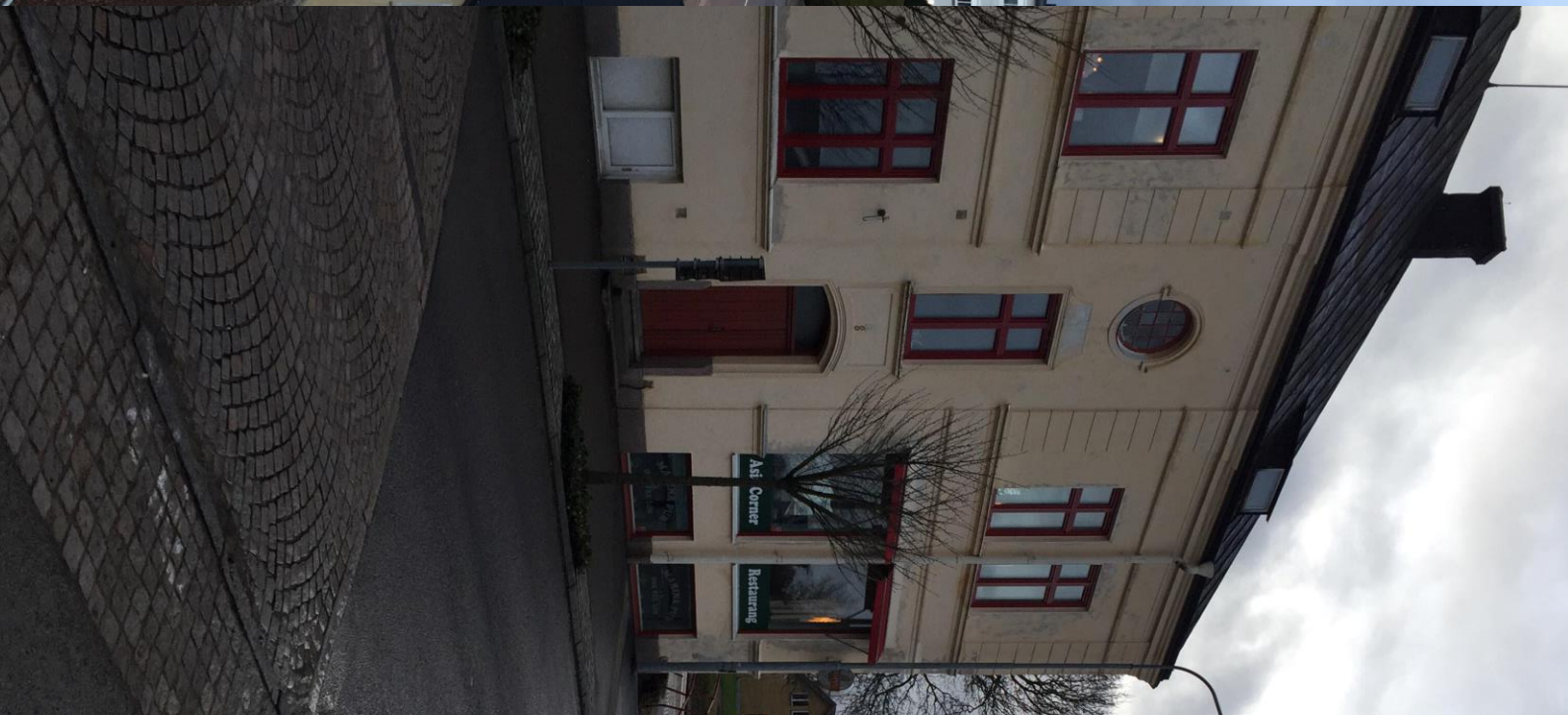
- 3** **Projektet lämnas in för bygglov**
 - Bygglovshandläggaren får in ett presenterat projekt där alla frågeställningar noggrant är besvarade. Bygglovshandläggaren konsulterar kommunens arkitekter för bedömning.
 - Vid eventuella frågetecken skickas handläggningen vidare till miljö- och byggnadsnämnden för slutgiltig bedömning

- 4** **Projektet börjar byggas**
 - Anläggare, konstruktörer och hantverkare kopplas in
 - Dokumentet används för att upplysa om kommunens mål och förväntningar genom hela processen

Bilaga 2

Bilder från workshop som visar upp
Markaryd tätorts arkitektur. Miljö-
erna är välkända bland Marka-
rydsborna och fungerade som dis-
kussionsunderlag. Foto: Ella Ryd-
mark

Bilder från workshop som visar upp
Markaryd tätorts arkitektur. Miljö-
erna är välkända bland Marka-
rydsborna och fungerade som dis-
kussionsunderlag. Foto: Ella Ryd-
mark

Bild från workshop som visar upp
Markaryds landsbygds kulturmiljö.
På denna bild gårdsstruktur i Han-
nabad. Foto: Roland Fredriksson

